

بازارگان اقتصاد

سال چهارم | شماره‌ی ۱۳ | بهار ۱۳۹۵

اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان
مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی

بهار ۱۳۹۵ با محوریت سرمایه‌گذاری

فهرست

۲ | لزوم آمادگی همه جانبه برای جذب سرمایه‌های خارجی |

۴ | فرصتی به نام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی |

۶ | فرصت‌های سرمایه‌گذاری |

- مطلب اول: گردشگری، فرصتی بکر برای سرمایه‌گذاری
- مطلب دوم: فرصت‌های تجاری برای سرمایه‌گذاری
- مطلب سوم: قالی و صنایع دستی، صنعتی جذاب برای سرمایه‌گذاران
- مطلب چهارم: سنگ‌های تزئینی فرصتی طلایی برای سرمایه‌گذاری
- مطلب پنجم: مروری بر توانمندی‌ها و پتانسیل‌های کشاورزی استان کرمان
- مطلب ششم: گیاهان دارویی، فرصتی برای سرمایه‌گذاری یا تهدیدی برای محیط زیست

۲۷ | محیط کسب و کار |

- مطلب اول: بررسی شاخص‌های کسب و کار بانک جهانی
- مطلب دوم: پایش محیط کسب و کار در ایران
- مطلب سوم: پیش درآمدی بر مدل پیشنهادی پایش ملی محیط کسب‌وکار

۴۶ | فرآیند سرمایه‌گذاری در کشورهای مالزی و عمان |

۵۶ | نگاهی گذرا به قابلیت‌های حوزه فناوری اقتصاد سلامت در استان کرمان |

صاحب امتیاز:

اتاق بازرگانی، صنایع،
معادن و کشاورزی کرمان

مدیر مسئول:

محسن جلال پور

سر دبیر و ناظر:

محمد حسنی

دبیر تحریریه و ویراستار:

محمد رضا دهقان پور

مدیر داخلی:

فرزانه زاهدی

طراحی و صفحه آرایی:

فروغ زاینده رودی

نشانی: کرمان، میدان آزادی،
ابتدای بلوار جمهوری اسلامی

صندوق پستی: ۴۷۱-۷۶۱۷۵

کد پستی: ۷۶۱۹۶۵۳۴۹۸

تلفن: ۰۳۴ ۳۲۴۶۴۷۷۴

نمابر: ۰۳۴ ۳۲۴۴۲۲۲۴

سایت اتاق کرمان:

www.otagh-bazargani.com

سخن مدیر مسئول

لزوم آمادگی همه جانبه برای جذب سرمایه های خارجی

محسن جلال پور

رئیس اتاق ایران، رئیس اتاق کرمان

موضوع جذب سرمایه گذاری مستقیم خارجی پیش از انقلاب اسلامی و پس از آن مورد اهتمام بوده است. در سال ۱۳۳۴ برای اولین بار قانون جلب و حمایت سرمایه های خارجی در ایران مصوب شد تا اینکه در سال ۱۳۸۱ با اصلاحاتی تحت عنوان قانون تشویق و حمایت سرمایه گذاری خارجی به تصویب مجلس شورای اسلامی رسید. پس از اتمام جنگ تحمیلی و ثبات شرایط اقتصادی، سرمایه گذاری خارجی با روند نسبتاً آرامی شروع شد. اما تحریم های وضع شده پس از انقلاب اسلامی و همچنین گسترش آن متعاقب مناقشه هسته ای با کشور عزیزمان در چند سال اخیر، تاکنون اجازه نداده است با وجود داشتن پتانسیل های بالقوه اقتصادی در بخش های مختلف، به طور شایسته از آن بهره ببریم. روند صعودی سرمایه گذاری های خارجی از سال های پس از جنگ تحمیلی تا آغاز تحریم های هسته ای موید این مدعاست.

براساس آمار بانک جهانی به طور کلی طی ۲۲ سال اخیر (از سال ۱۳۷۲ تا ۱۳۹۴) بالغ بر ۴۰ میلیارد دلار سرمایه گذاری مستقیم خارجی در کشور انجام شده است که معادل ۰،۱۵ درصد جهان در دوره مزبور می باشد. این رقم برای کشور ایران با ظرفیت های بالقوه بسیاری که در اختیار دارد بسیار ناچیز است. همچنین استان کرمان با جذب ۶۰۰ میلیون دلار از این میزان، ۱،۵ درصد کل سرمایه گذاری خارجی انجام شده در کشور را به خود اختصاص داده که آن هم در مقایسه با کل کشور ناچیز می باشد.

با تحلیل آمار و ارقام فوق این سوال پیش می آید که چه موانعی بر سر راه سرمایه گذاری های خارجی در کشور و استان وجود دارد؟ تاکنون آسیب شناسی های متعددی روی این موضوع صورت گرفته و پاسخ های نسبتاً روشن و مشابهی داده شده است که به طور مختصر به برخی

موارد اشاره می شود.

تصویری که شاخص‌های بین‌المللی از کشور در خصوص فضای نامطلوب کسب و کار، بالا بودن میزان فساد اقتصادی، بزرگ بودن دولت، درجه کم آزادی اقتصادی، حکمرانی نه چندان مناسب، بالا بودن ریسک سرمایه‌گذاری و غیره نشان می‌دهند یکی از مهم‌ترین دلایل عدم جذب سرمایه خارجی می باشد. در کنار آن عدم سیاست‌گذاری مناسب و کارآمد، وجود قوانین و مقررات بازدارنده، غیرشفاف، متعدد و ناقص، عدم تامین زیرساخت‌های لازم، نوسان و چند نرخ بودن نرخ ارز، مداخله دولت در بازار، کم توجهی به مساله حق مالکیت معنوی از دیگر دلایل می‌باشد. مواردی که تا این‌جا بدان به طور خلاصه اشاره شد نیاز به انجام اصلاحاتی در سطح ملی دارد که خوشبختانه در سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی، اصلاح بسیاری از ساختارهای کشور در دستور کار قرار گرفته است.

با توجه به قرار گرفتن کشور در شرایط جدید اقتصادی، رفع تحریم‌ها و گسترش روابط با کشورهای جهان انتظار می‌رود آمادگی اولیه برای جذب سرمایه‌های خارجی در کشور فراهم آید. اما متأسفانه چنین نشده است. به طور مثال حداقل کاری که می‌توان در سطح استانی روی آن برنامه‌ریزی کرد و مقدمات حضور سرمایه‌گذار خارجی را فراهم کرد این است که اول، ذهنیت جامعه برای پذیرش سرمایه‌گذار آماده گردد و سرمایه‌گذار مورد تکریم قرار گیرد. دوم، فرصت‌های مناسب سرمایه‌گذاری به درستی و با دقت چنان انتخاب شوند که تحقق هر یک، پیشران بخش بزرگی از توسعه اقتصادی استان باشد. سوم، فرآیند صدور مجوزها از ابتدا تا انتها طراحی و در اختیار سرمایه‌گذار قرار بگیرد و حتی الامکان تا آنجایی که در اختیار استان‌ها قرار دارد این فرآیند تسهیل و تسریع گردد. چهارم، شرکت‌ها و بنگاه‌های اقتصادی بخش خصوصی، ظرفیت‌های بالقوه خود را شناسایی و ارزیابی نموده و خود را برای جذب سرمایه‌گذار به شکل‌های متنوع مهیا سازند. پنجم، اطلاعات و آمار دقیق و مورد نیاز سرمایه‌گذار گردآوری و ارائه شوند. ششم، سایت یا سایت‌هایی به زبان‌های مختلف از ظرفیت‌ها و فرصت‌های استان تهیه و به سرمایه‌گذار معرفی شود. هفتم، از ظرفیت اتاق‌ها، مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی، ستاد سرمایه‌گذاری، شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی به نحو مطلوب استفاده شود. هشتم، مرکز یا نهادی برای هدایت، مشاوره و کمک به سرمایه‌گذاران در تمامی مراحل کار، از انتخاب موضوع سرمایه‌گذاری گرفته تا مرحله بهره‌برداری ایجاد شود.

مواردی که اشاره شد در واقع آسیب‌هایی است که تاکنون وجود داشته و دارد و انتظاری‌رود آنچه که در اختیار استان کرمان است به درستی و دقت انجام شود تا آمادگی بیشتری برای جذب سرمایه خارجی به وجود آید.

من الله توفیق

سخن سردبیر

فرصتی به نام سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی

محمد حسینی

رئیس مرکز مطالعات و پژوهش‌های اقتصادی اتاق کرمان

سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی (FDI (Foreign Direct Investment)، یک سرمایه‌گذاری فرامرزی است که متضمن مناسبات بلندمدت بوده و منعکس‌کننده کنترل و نفع مستمر یک سرمایه‌گذار با استفاده از امکانات و مزیت‌های کشور هدف می‌باشد. خرید و تملک تمام یا بخش قابل توجه (بیش از ۱۰ درصد) شرکت‌های موجود، احداث شرکت جدید به صورت کامل و یا با مشارکت سرمایه‌گذاران محلی در کشور غیر موطن اصلی سرمایه‌گذار مثال‌هایی از این نوع سرمایه‌گذاری می‌باشند. سرمایه‌گذاری‌هایی که توسط اشخاص حقیقی یا مؤسسات و شرکت‌های یک کشور در بازارهای بورس و اوراق بهادار و یا مشابه آن در یک کشور ثالث انجام می‌شود به نام (FPI (Foreign Portfolio Investment نامیده شده و مشمول این تعریف نمی‌شوند.

کنفرانس توسعه و تجارت سازمان ملل (UNCTAD) همه ساله جریان و وضعیت سرمایه‌گذاری در کشورهای مختلف جهان را اندازه‌گیری، پایش، تحلیل و گزارش می‌کند. بنا به گزارش سال ۲۰۱۵ انکتاد حجم کل سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشورهای جهان در سال ۲۰۱۴ با ۱۶ درصد کاهش نسبت به سال قبل به ۱۲۳۰ میلیارد دلار رسیده است. بی‌ثباتی و رکود کم‌سابقه اقتصاد جهانی، شرایط جنگی در برخی نقاط جهان و ریسک‌های ژئوپلیتیک برای سرمایه‌گذاران را می‌توان از جمله دلایل مهم آن دانست. مجموع سرمایه‌های ورودی به کشورهای در حال توسعه در سال مزبور با ۲ درصد افزایش به بیشترین حد خود یعنی ۶۸۱ میلیارد دلار رسیده و که نشان می‌دهد مجموعه این کشورها در زمینه جذب سرمایه‌گذاری خارجی پیشگام بوده‌اند. کشور چین با ۲۸۹ میلیارد دلار جذب سرمایه مستقیم خارجی در صدر لیست کشورهای جهان قرار دارد. همچنین پنج کشور در حال توسعه چین، هنگ‌کنگ، برزیل، سنگاپور و هند، در بین ده کشور بالاترین جذب‌کننده سرمایه خارجی، قرار دارند. سطح

پایین ورود سرمایه به کشورهای توسعه یافته همچنان در سال ۲۰۱۴ حفظ شده است. بر اساس پیش بینی انکتاد با توسعه فعالیت های شرکت های چندملیتی، مجموع سرمایه گذاری خارجی کشورهای جهان تا سال ۲۰۱۷ با ۳۸ درصد افزایش به ۱۷۰۰ میلیارد دلار خواهد رسید. کشور ایران در جذب سرمایه مستقیم خارجی بسیار ناموفق عمل کرده به گونه ای که در سال ۲۰۱۴ تنها توانسته است ۲٫۱ میلیارد دلار از این بازار ۱۲۳۰ میلیارد دلاری در جهان را جذب کند. کلام آخر اینکه سهم ایران از این بازار پر سرمایه تاکنون متناسب با جایگاه ویژه آن در منطقه نبوده است. در شرایطی که کشور نیازمند توسعه اقتصادی و قطع وابستگی به منابع خام و آسیب پذیر است، یکی از راه های عملی کردن دکترین اقتصاد مقاومتی و انجام اقدام جدی در آن جهت استفاده از این فرصت است. فرصت بسیار عالی هدایت بخشی از این جریان سرمایه به داخل کشور در آستانه از دست رفتن است. چون سایر کشورهای در حال توسعه به شدت در حال برنامه ریزی و زمینه سازی برای جذب چند برابری این سرمایه های سرگردان می باشند. محقق شدن رشد ۸ درصدی گفته شده در برنامه ششم نیازمند حدود ۲۵۰ میلیارد دلار سرمایه گذاری جدید در کشور است. اینکه چه مقدار از این حجم بی سابقه سرمایه گذاری را برنامه ریزان کلان کشور به سهم سرمایه گذاری مستقیم خارجی اختصاص داده اند جای تأمل دارد! طبق آمار انکتاد در دوره ده ساله ۲۰۱۴-۲۰۰۵ مجموع سهم ایران از FDI حدود ۳۰ میلیارد دلار بوده است. با توجه به چشم انداز نه چندان خوشایند قیمت نفت و مواد معدنی تا سال ۲۰۲۰ و وضعیت فعلی اقتصاد کشور، برای نزدیک شدن به رشد پیش بینی شده در برنامه ششم بایستی زمینه ورود حداقل ۶۰ میلیارد دلار سرمایه به کشور طی پنج سال آینده مهیا شود. این به معنای رشد چهار برابری FDI در ایران نسبت به متوسط دوره ده ساله قبل بوده و نیازمند خواست، همت و تلاش سترگی در همه ابعاد حاکمیت است. اینکه استراتژی کشور در دهه ی پیش رو چه خواهد بود بستگی به نگرش و عزم حاکمیت و تلاش بخش خصوصی دارد. دولت و دستگاه های حاکمیتی بایستی در سیاست گذاری اقتصادی در حوزه های مالی، پولی، ارزی، بازرگانی و همچنین توسعه و کارآمدتر کردن زیرساخت ها و تأسیسات زیربنایی و تضمین امنیت و حمایت قانونی از سرمایه گذاران گام های جدی بردارند. فعالان اقتصادی بخش خصوصی نیز با آگاهی از پتانسیل های دانشی و تجربی، همچنین مزیت های نسبی و رقابتی، نیازمندی های منطقه ای و جغرافیایی در جهت همراهی و مشارکت با سرمایه گذران خارجی تلاش نمایند.

پاینده باشید

اهمیت و ضرورت سرمایه‌گذاری در شرایط موجود اقتصاد کشور بر کسی پوشیده نیست و می‌توان آن را موتور محرک رشد اقتصادی دانست. جذب سرمایه‌گذار و تحقق سرمایه‌گذاری در گروه عامل می‌باشد؛ اول قوانین و مقررات شفاف، مترقی و کارآمد، دوم تامین زیرساخت‌های لازم و صدور به موقع مجوزها در کمترین زمان و با حداقل هزینه و سوم شناخت و معرفی فرصت‌های مناسب سرمایه‌گذاری. عامل سوم اهمیت بسزایی در جهت‌گیری اقتصاد دارد به گونه‌ای که اگر فرصت‌های سرمایه‌گذاری با توجه به ظرفیت‌های بالقوه معرفی شوند، بیشترین تاثیرگذاری را بر رشد اقتصادی خواهند داشت و آن را تسریع خواهند نمود. از این حیث در این بخش موضوع فرصت‌های سرمایه‌گذاری از منظر فعالین بخش خصوصی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

فرصت‌های سرمایه‌گذاری

گردشگری، فرصتی بکر برای سرمایه گذاری

مهدی سیاوشی کُرد

دبیر هیئت ریسه و رییس کمیسیون گردشگری و خدمات اتاق کرمان

سمت بم سرازیر شد، اما متأسفانه با از بین رفتن ارگ بم، حضور گردشگران در کرمان کاهش چشمگیری داشت.

دومین نکته به موضوع ربودن یک گردشگر خارجی از یکی از هتل‌های کرمان باز می‌گردد که موجب شد صنعت گردشگری کرمان، با رکود شدیدی مواجه شود. با این اتفاق امنیتی، کرمان بیش از ۱۰ سال در لیست سیاه کشورهای اروپایی قرار گرفت و غالباً به گردشگران خارجی اجازه‌ی سفر به کرمان داده نمی‌شد؛ بنابراین، این دو اتفاق ناخوشایند، موجب شد که ضمن کاهش بسیار زیاد حضور گردشگران خارجی و داخلی به کرمان، به صنعت گردشگری در استان توجه چندانی نشود؛ اما خوشبختانه با پیگیری که در دو سال اخیر صورت گرفت، کرمان از لیست سیاه بین‌المللی خارج شد.

از سوی دیگر متأسفانه استان کرمان اگرچه جاذبه‌های زیادی در زمینه‌ی گردشگری دارد، اما این آثار و جاذبه‌ها، نه‌تنها برای گردشگران خارجی، بلکه برای ایرانی‌ها نیز شناخته شده نیست

صنعت گردشگری یکی از پررونق‌ترین صنایع جهان است که متأسفانه در کشور بهره‌ی بسیار ناچیزی از آن برده می‌شود. این مقوله در مورد استان کرمان به‌عنوان یکی از استان‌های مطرح کشور در زمینه‌ی گردشگری نیز مصداق دارد. در واقع حدود ۱۰ سال است که این استان از فعالیت جدی در زمینه‌ی گردشگری به دور بوده و طی این سال‌ها، صنعت گردشگری در کرمان رونقی نداشته و موجب عقب‌ماندگی کرمان در گردشگری شده است.

ازجمله دلایل عقب‌ماندگی کرمان در گردشگری را می‌توان در دو نکته خلاصه کرد:

یکی زلزله‌ی دلخراش بم بود که در این حادثه یکی از بزرگ‌ترین آثار تاریخی کرمان از بین رفت. ارگ قدیم بم، در سال‌های پیش از زلزله، بیش‌ترین بازدیدکننده را در بین آثار تاریخی کشور به خود اختصاص داده بود و هم‌چنین پس از این که آقای هاشمی رفسنجانی در سفر خود به کرمان، توصیه کردند هر ایرانی باید حداقل یک‌بار ارگ بم را ببیند، موج عظیمی از بازدیدکنندگان به

اتاق کرمان هم برگزاری کارگاه‌های آموزشی‌ای برای رستوران‌داران، رانندگان تاکسی و اتوبوس و سایر افراد مرتبط را نیز در دستور کار دارد.

از دیگر مواردی که باید مورد توجه قرار گیرد، موضوع امنیت است. اگرچه در مقایسه با کشورهای مجاور، در زمینه امنیت، کشور جزء رتبه‌های برتر جهان است، اما باید در این راستا تدابیر لازم اندیشیده شود؛ چراکه اتفاقات امنیتی موجب می‌شود دوباره کشور و استان با مشکلاتی از جمله قرار گرفتن در لیست سیاه مواجه شوند.

هم‌چنین فراهم آوردن زیرساخت‌ها برای توسعه گردشگری، از دیگر موارد مهم به شمار می‌رود و باید زیرساخت‌های کشور و استان، برای توسعه گردشگری آماده شوند. در این زمینه در کشور، کمبودهای فراوانی وجود دارد و استان کرمان به مراتب بیش‌تر از کشور از کمبود زیرساخت‌های گردشگری رنج می‌برد؛ بنابراین، در شرایط کنونی که عزم و اراده ملی بر توسعه گردشگری است، باید برای فراهم کردن زیرساخت‌ها، تمام تلاش خود را به کار گیریم.

یکی از مواردی که باید برای توسعه زیرساخت‌ها در حوزه گردشگری مورد توجه قرار گیرد، ساخت هتل است؛ اما آنچه در کشور و به تبع آن در استان در دستور کار قرار گرفته، افزایش خانه‌های بوم‌گردی است که در نتیجه‌ی آن خانه‌های روستایی، به محلهایی برای اقامت گردشگران تبدیل شوند؛ ضمن این‌که برای این منظور، تسهیلات قابل توجه و ارزان‌قیمتی - بین ۵۰ تا ۱۰۰ میلیون تومان با سود چهار درصد - پرداخت می‌شود که البته از بروکراسی نسبتاً زیادی برخوردار است و باید در این زمینه تدابیری اندیشیده شود تا روستاییانی که علاقه‌مند هستند خانه‌هایشان به خانه‌های بوم‌گردی تبدیل شود، با مشکلات کم‌تری مواجه باشند. خوشبختانه خانه‌های بوم‌گردی، مورد استقبال گردشگران خارجی قرار گرفته‌اند؛ چراکه گردشگران با اقامت در خانه‌های بوم‌گردی، با فرهنگ و زندگی مردم آشنا می‌شوند.

در شهرها نیز احیا و بازسازی خانه‌های سنتی در دستور کار قرار گرفته است. یکی از مشکلاتی که در این زمینه وجود دارد، انعقاد قرارداد یک‌ساله با سرمایه‌گذاران است که مقرر شده در برنامه ششم توسعه، مدت قرارداد تا ۱۰ سال افزایش پیدا کند.

آمار و ارقام

طبق آمار مراکز رسمی، سالانه ۲۰۰ هزار نفر گردشگر به استان کرمان وارد می‌شود که از این تعداد، ۲۰ هزار نفر گردشگر خارجی

و این موضوع نیز باعث شده کرمان در زمینه گردشگری عقب بیفتد؛ بنابراین، استان‌های هم‌جوار مثل یزد که توان و ظرفیت داشتند، جای کرمان را در این بازی گرفتند.

گردشگری در اسناد بالادستی

خوشبختانه اکنون در کشور توجه ویژه‌ای به گردشگری شده است. در برنامه ششم توسعه، در رابطه با افزایش حضور گردشگران خارجی به کشور، هدف‌گذاری شده و رهبر معظم انقلاب نیز بر توسعه گردشگری تأکید کردند، هم‌چنین توسعه گردشگری در برخی استان‌ها به‌عنوان محور اصلی توسعه مدنظر قرار گرفته و در سند چشم‌انداز به موضوع گردشگری نیز اشاره و تأکید شده که باید تعداد گردشگران خارجی، به ۲۰ میلیون نفر افزایش پیدا کند که نشان می‌دهد عزم و اراده‌ی کشور بر رونق گردشگری است.

با توجه به عزم مسئولان کشور بر توسعه گردشگری و دیده شدن این موضوع در اسناد بالادستی، به نظر می‌رسد باید عزم و اراده عمومی هم نسبت به گردشگری بیش‌تر شود و عموم مردم برای پذیرش گردشگر آمادگی داشته باشند. در این راستا باید به جامعه آموزش عمومی داده شود و مردم مزایای یک گردشگر برای جامعه را متوجه شوند که در این زمینه کمیسیون گردشگری اتاق کرمان پیشنهاد داده تا گردشگری، به‌عنوان یک واحد درسی در مدارس اضافه شود تا دانش‌آموزان آموزش‌های لازم را در زمینه گردشگری فراگیرند. هم‌چنین از پایان‌نامه‌های دانشجویی در حوزه گردشگری حمایت می‌شود.

در این راستا مؤسساتی نیز راه‌اندازی شده تا آموزش‌های لازم به افراد مرتبط با حوزه گردشگری ارائه شود. کمیسیون گردشگری

است. البته سیستم علمی‌ای برای ارائه‌ی آمار وجود ندارد؛ اما با روی کار آمدن دولت یازدهم، آمار ورود گردشگر به کشور و همچنین کرمان افزایش پیدا کرده، اما این تعداد گردشگر، در خور شأن این استان پهناور نیست.

معرفی جاذبه‌های گردشگری استان

با توجه به این‌که جاذبه‌های گردشگری استان کرمان شناخته شده نیست؛ بنابراین، یکی از موارد بسیار مهم برای رونق گردشگری، معرفی این جاذبه‌هاست که در این راستا، برنامه‌هایی در دستور کار قرار گرفته است.

از جمله‌ی این فعالیت‌ها، برگزاری نمایشگاه گردشگری، صنایع دستی و فرهنگ بومی استان کرمان بود که بیستم تا بیست و چهار اردیبهشت در کرمان برگزار شد. همزمانی برگزاری این نمایشگاه با سفر رییس جمهور و هیئت دولت به کرمان و همچنین جشنواره‌ی موسیقی نواحی نیز موجب شد تا همراهان رییس جمهور و همچنین شرکت‌کنندگان در جشنواره موسیقی نواحی، در نمایشگاه گردشگری، صنایع دستی و فرهنگ بومی استان کرمان حضور پیدا کنند و با جاذبه‌های گردشگری استان کرمان آشنا شوند و به‌عنوان سفیران گردشگری کرمان، این جاذبه‌ها را به دیگران معرفی کنند.

برگزاری تور ابر ماراتن، با حضور افرادی از ۱۵ کشور دنیا، از دیگر اقداماتی بود که خوشبختانه این تور به بهترین نحو برگزار شد تا شرکت‌کنندگان در این تور، در ۱۵ کشور دنیا، مبلغ خوبی برای معرفی جاذبه‌های کرمان از جمله کویر لوت باشند.

همچنین نمایشگاه عکس گردشگری با حضور عکاسان داخلی و خارجی، از دیگر برنامه‌ها بود که مجموعه‌ی عکس‌های این نمایشگاه نیز در قالب یک کتاب منتشر خواهد شد.

از دیگر اقداماتی که کمیسیون گردشگری اتاق کرمان در دستور کار دارد، جمع کردن صاحب‌نظران حوزه‌ی گردشگری در کنار یکدیگر است تا از نظرها و پیشنهادهای آن‌ها برای توسعه و رونق گردشگری استان کرمان استفاده شود.

استفاده از نظرهای گردشگران خارجی نیز از دیگر اقدامات است که در این راستا با برخی از گردشگران خارجی مصاحبه می‌شود تا از نظرات آن‌ها برای توسعه‌ی گردشگری استان استفاده شود.

یکی دیگر از راه‌هایی که موجب رونق گردشگری خواهد شد و در شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی نیز مطرح گردید، مشخص کردن یک سال، به‌عنوان سال هدف است؛ به‌طور مثال باید سال ۱۴۲۰ به‌عنوان سال هدف تعیین شود تا با اقداماتی که در سطح استان انجام می‌گیرد، تعداد گردشگر از ۲۰۰ هزار نفر، به یک میلیون نفر در سال ۱۴۲۰ برسد که برای رسیدن به این مهم، باید زیرساخت‌های موردنیاز در قالب یک برنامه تهیه و وظیفه‌ی هر دستگاه مشخص شود.

گردشگری، مربوط به یک دستگاه خاص نیست و برای توسعه‌ی آن باید مجموعه‌ای از دستگاه‌ها دست‌به‌دست هم بدهند؛ بنابراین، باید وظایف هر دستگاه مشخص شود و دستگاه‌ها بر اساس برنامه‌ی مشخص حرکت کنند تا شاهد رونق گردشگری و رسیدن به هدف موردنظر در سال ۱۴۲۰ باشیم.

در این راستا باید بخشی از اعتبارات عمرانی استان، به تکمیل زیرساخت‌های گردشگری اختصاص یابد که از آن جمله تخصیص اعتبار برای اصلاح جاده‌ی «کرمان- شهداد» است.

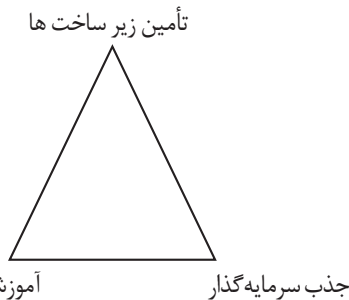
یکی دیگر از راه‌هایی که موجب رونق گردشگری خواهد شد و در شورای گفتگوی دولت و بخش خصوصی نیز مطرح گردید، مشخص کردن یک سال، به‌عنوان سال هدف است؛ به‌طور مثال باید سال ۱۴۲۰ به‌عنوان سال هدف تعیین شود تا با اقداماتی که در سطح استان انجام می‌گیرد، تعداد گردشگر از ۲۰۰ هزار نفر، به یک میلیون نفر در سال ۱۴۲۰ برسد که برای رسیدن به این مهم، باید زیرساخت‌های موردنیاز در قالب یک برنامه تهیه و وظیفه‌ی هر دستگاه مشخص شود.

هزار نفری شهر کرمان، سرمایه‌گذاری در این استان توجیه اقتصادی ندارد. به‌طور مثال یک دهه‌ی کوچک در تهران، درآمدی بیش‌تر از یک رستوران در کرمان دارد؛ بنابراین، باید برای سرمایه‌گذاران مزیت ایجاد کنیم و حداقل کار، مناسب‌سازی فضای کسب‌وکار و تسریع در روند اخذ مجوزهاست.

کلام آخر

در آخر می‌توان به‌طور خلاصه توسعه‌ی بخش گردشگری را در گرو تشکیل مثلث زیر دانست که هر یک از اضلاع آن نقش بسیار مهمی در رونق گردشگری دارند.

در واقع انتظار این است که دولت با تأمین زیرساخت‌های لازم همچون جاده‌های مناسب، راه‌آهن و فرودگاه زمینه‌ی سرمایه‌گذاری و فعالیت بخش خصوصی را در این عرصه بازی کند. در کنار موارد فوق حتماً باید تمرکز ویژه‌ای بر موضوع آموزش و به دنبال آن فرهنگ‌سازی بود. چرا که با فرض اینکه زیرساخت‌های فیزیکی مهیا باشد اما اقشار مختلف جامعه آمادگی برخورد با گردشگر را نداشته باشند، تأثیر خوبی بر توسعه‌ی این بخش نخواهد گذاشت. موضوع توسعه‌ی صنعت گردشگری از درجه حساسیت و اهمیت بیشتری نسبت به دیگر صنایع برخوردار است.

در ادامه نقطه نظرات یکی از اعضای کمیسیون گردشگری و خدمات اتاق بازرگانی کرمان پیرامون همین بحث و با تأکید بر ساخت برندی به نام کرمان و تأمین زیرساخت‌های لازم مطرح خواهد شد.

ساخت مجتمع‌های بین‌راهی در مسیر جاده‌ی «کرمان-شهداد» نیز از دیگر فعالیت‌هایی است که باید در دستور کار قرار گیرد که البته طی دو سه سال اخیر، در زمینه‌ی ساخت مجتمع‌های بین‌راهی حرکت خوبی آغاز شده؛ اما متأسفانه اخذ مجوز برای راه‌اندازی مجتمع‌های بین‌راهی، پروسه طولانی مدتی است که باید کاهش پیدا کند.

فرصت‌هایی در گردشگری

کرمان، یکی از نقاط خشک کشور است و در سرمایه‌گذاری در حوزه‌ی گردشگری، باید این نکته موردتوجه قرار گیرد. بر همین اساس راه‌اندازی پارک آبی مدرن و هم‌چنین شهرسازی مدرن، از جمله پیشنهادهای در زمینه‌ی سرمایه‌گذاری در حوزه‌ی گردشگری است که البته در این زمینه نیز مسئولان استان باید همکاری لازم را با سرمایه‌گذاران داشته باشند.

گردشگری در سال ۹۵

سال ۹۵، سال رونق گردشگری کشور و استان کرمان است. در کشور از ابتدای دولت یازدهم تاکنون، تعداد گردشگران ۲٫۵ برابر افزایش پیدا کرده است و با توجه به علاقه‌مندی گردشگران خارجی به حضور در ایران، هتل‌های شهرهای مقصد گردشگری تا مدت‌ها رزرو هستند؛ اما سهم کرمان در گردشگری با توجه به جاذبه‌هایی که دارد، بسیار ناچیز است؛ بنابراین، علاوه بر زیرساخت‌هایی که دولت ایجاد می‌کند، آژانس‌های گردشگری نیز باید فعال شوند. اکنون، حدود ۹۰ درصد آژانس‌های گردشگری استان، به‌جای این‌که گردشگر به کرمان بیاورند، به سایر اماکن تور می‌فرستند که با توجه به استقبال گردشگران از ایران، آژانس‌ها باید به سمت جذب تورهای خارجی بروند؛ هم‌چنین مراکز گردشگری باید فعال شوند و آموزش ببینند و رستوران‌ها نیز غذاهای متنوعی داشته باشند.

اکنون، فرصت مناسبی است که استان کرمان، سهم بیش‌تری از گردشگری جذب کند و این مهم با فعال شدن بخش خصوصی دست‌یافتنی است.

برای توسعه‌ی گردشگری، جذب سرمایه‌گذار به استان کرمان نیز از اهمیت زیادی برخوردار است و برای این مهم باید شرایط فضای کسب‌وکار مناسب باشد.

درآمد سرمایه‌گذاری در استان‌هایی مثل تهران، شیراز و اصفهان، بسیار بیش‌تر از کرمان است؛ چراکه یکی از مشکلات استان و شهر کرمان، جمعیت است! و با جمعیت سه‌میلیون‌نفری استان و ۷۰۰

صنایع دستی خاص و ویژه استان با یک مدل کسب و کار برای داخل کشور و حتی خارج از آن می‌تواند به توسعه گردشگری کمک کند. متأسفانه در استان کرمان مجتمع‌های گردشگری، تفریحی، ورزشی، سرگرمی، خرید و یا پارک‌های موضوعی نداریم که قاعداً باعث کندی روند سرمایه‌گذاری در این بخش می‌شود.

حرف آخر

«گردشگری قابل‌دسترس برای همه» بایستی شعار این حوزه باشد چرا که گروه بزرگی را خطاب قرار می‌دهد. حتی افرادی با نیازهای خاص، از افراد دارای معلولیت گرفته تا بانوان باردار و از همه مهم‌تر سالمندان را هدف قرار می‌دهد. از آنجایی که هدف و سیاست کلان صنعت گردشگری کشور، گردشگری فرهنگی و تاریخی برای گردشگران خارجی می‌باشد و در نتیجه این نوع گردشگری افراد بازنشسته و سالمند را هدف قرار می‌دهد که از نظر مالی نیز تأمین هستند باید توجه ویژه‌ای به مناسب‌سازی زیرساخت‌ها داشته باشیم. از طرفی جمعیت ایران نیز رو به پیری است که از حیث گردشگری داخلی هم قابل توجه می‌باشد.

نادر کردی

کارشناس ارشد مدیریت جهانگردی گرایش بازاریابی

برندی برای کرمان

همان‌طور که می‌دانید معمولاً جذب سرمایه به دو صورت سرمایه داخلی و خارجی باید صورت گیرد، برای این کار یک برنامه‌ریزی و مسلماً بازاریابی قوی به خصوص در جذب سرمایه خارجی نیاز هست. برای این منظور باید استان کرمان را در حد بین‌المللی به دنیا شناساند که برای تحقق این امر شاید بتوان از تعریف یک برند برای کرمان شروع کرد. برای برند هم می‌توان از چهار فصل بودن و یا حتی کویر و کلوته‌ها که برای گردشگران خارجی جذاب هستند استفاده کرد.

با رفع تحریم‌ها باید فرصت را غنیمت شمرد و از استان‌هایی هم‌چون اصفهان، شیراز و حتی یزد عقب نماند. در کنار این برای جذب سرمایه داخلی نیز باید بازاریابی قوی‌ای صورت گیرد، چه سرمایه‌گذاران کرمانی چه خارجی، باید پتانسیل کرمان را نشان داده و به‌عنوان یک بازار در حال رشد معرفی کرد.

توجه به زیرساخت‌ها و فرصت‌های گردشگری

البته باید دقت نمود وقتی که استان از وضعیت زیرساخت خوبی به ویژه اقامتگاه‌ها، حمل‌ونقل و جاذبه‌ها برای جذب گردشگر برخوردار نیست، نباید به‌صورت شتاب‌زده عمل کرد که سیل گردشگران وارد استان شوند به طوری که صنعت گردشگری استان از ظرفیت مناسب برای پذیرش آن برخوردار نباشد. استان کرمان قابلیت خوبی از نظر جاذبه گردشگر را داراست که باید تبلیغات و معرفی صورت گیرد. بخش حمل‌ونقل هم از وضعیت نسبتاً خوبی برخوردار است اما وضعیت اقامتگاه‌ها چندان مناسب نیست.

متأسفانه استان پهناور کرمان تنها یک هتل (در حد) ۵ ستاره دارد. چرا نباید چندین هتل ۵ ستاره خوب در این استان ایجاد شود؟ چرا باید میانگین اتاق‌های هتل‌های ۳، ۴ و ۲ ستاره پایین باشد که در ایام پرمشتری مانند نوروز جا برای پذیرش نداشته باشند؟ چرا خانه‌های قدیمی زیبا را به اقامتگاه‌های سنتی و زیبا و جذاب تبدیل و استفاده نکنیم (مانند استان همسایه یزد)؟ چرا در روستاها اقامتگاه‌های بوم‌گردی راه‌اندازی نشود؟ هرچند اتفاقات خوبی برای حل مشکلات گردشگری کرمان در حال وقوع است که امیدواریم هرچه زودتر در سال ۹۵ به نتیجه برسند.

فرصت‌های سرمایه‌گذاری بسیاری در صنعت گردشگری استان وجود دارد که می‌توان با تمرکز بر کویر استان، چهار فصل بودن و جاذبه‌های تاریخی و فرهنگی و با یک برنامه‌ریزی و بازاریابی دقیق هرچه بیشتر و بهتر از این پتانسیل‌ها استفاده کرد. حتی تجاری‌سازی

فرصت‌های تجاری برای سرمایه‌گذاری

محمدعلی محمد میرزائیان

عضو هیئت نمایندگان و رئیس کمیسیون بازرگانی اتاق کرمان

در بحث صادرات محسوب می‌شود. به طوری که یکی از بزرگترین ذخایر مس جهان در استان کرمان قرار گرفته است این در حالی است کرمان در زمینه‌ی معادن تیتانیوم، سنگ‌های قیمتی، کروم، سنگ آهن و زغال‌سنگ نیز نه تنها در کشور بلکه در خاورمیانه جایگاه بی‌رقیبی دارد. این امر کرمان را به یکی از بهترین مکان‌ها برای سرمایه‌گذاری تبدیل کرده است. این در حالی است که بسیاری از این معادن همچنان در انتظار سرمایه‌گذاری هستند به‌ویژه در زمینه سنگ‌های قیمتی، استان کرمان به‌شدت نیازمند توجه و سرمایه‌گذاری است.

نقطه‌ضعف و پاشنه آشیل سرمایه‌گذاری در معادن خصوصاً برای صادرات، قیمت بالای حمل‌ونقل زمینی و ریلی، نبود زیرساخت لازم و محدودیت در حمل دریایی و محدودیت اسکله‌ها برای بارگیری با کشتی‌های با ظرفیت حمل بالای ۵۰۰ هزار تن می‌باشد. بدیهی است با توجه به اینکه قیمت تمام شده محصولات معدنی نسبت به بازار بین‌المللی در ایران بالا است و تنها شاخص در دسترس برای

استان کرمان با توجه به پتانسیل‌های بالقوه صنعتی، معدنی، کشاورزی و همچنین گردشگری بسیاری که دارد می‌تواند به بهشت سرمایه‌گذاران تبدیل گردد. چرا که وجود منابع غنی متعدد و زمینه‌های مساعد سرمایه‌گذاری در کرمان، حضور استانداری توسعه‌گرا و سکان‌داری بزرگ‌ترین پارلمان بخش خصوصی توسط یک کرمانی دلسوز و پرتلاش همگی شاخص‌هایی هستند که می‌توانند در افزایش سرعت و جذب سرمایه‌گذار نقش کلیدی داشته باشند.

موضوعی که در جذب سرمایه‌گذاری به ویژه در حوزه‌ی تجاری بسیار حائز اهمیت است شناسایی فرصت‌های بالقوه است که بدین منظور بایستی به مزیت‌ها استان در بخش‌های مختلف توجه ویژه نمود.

بخش معدن

وجود معادن در استان کرمان یکی از فرصت‌های سرمایه‌گذاری

بازار مصرف مواجه شوند پس از بسته‌بندی و با برند مناسب وارد کشورهای عربی و روسیه شده و در نهایت رونق اقتصادی و ارزآوری را به همراه داشته باشد.

بخش گردشگری

بسیاری از صاحب‌نظران و خبرگان صنعت گردشگری بر این عقیده هستند که با توجه به تاریخ کهن کرمان و وجود مناظر بی‌نظیر طبیعی، آثار تاریخی موجود که ثبت جهانی هم شده‌اند پتانسیل این امر را دارد که محور توسعه و ارزآوری و سرمایه‌گذاری در استان کرمان و جذابیت ویژه برای سرمایه‌گذاران، محسوب شود. کرمان بیشترین تعداد ابنیه تاریخی ثبت‌شده در فهرست آثار ملی را از آن خود کرده است و اقلیم متفاوت و چهارفصل استان اعجاب برانگیز است.

وجود ارگ تاریخی بم، ارگ راین به عنوان اولین و دومین بناهای خشتی بزرگ جهان، بازار بزرگ کرمان به عنوان بزرگ‌ترین راسته بازار ایران، محوطه تاریخی ارت به عنوان سرمنشأ اختراع خط، شهر کوتوله‌ها و تمدن خبیص در شهداد، روستای ۱۳ هزار ساله میمند که به‌صورت دستکند، در دل کوه احداث شده است و کلوتهای شهداد به عنوان زیباترین عارضه‌های طبیعی کویر، وجود گرم‌ترین نقطه زمین و همچنین مرتفع‌ترین منطقه مسکونی ایران و بلندترین تپه‌های شنی جهان در ریگان، دره دلفارد به عنوان دره مدیترانه‌ای ایران، جنگل‌های وسیع کهور در شرق و جنگل‌های انار شیطان در جنوب کرمان تنها نمونه‌ای از صدها آثار تاریخی استان کرمان است. وجود این پتانسیل‌ها می‌تواند موجب جذب گردشگر و در نهایت ارزآوری بدون صرف منابع استان کرمان شود که تنها

رقابتی کردن محصولات، حمل‌ونقل می‌باشد، لذا شایسته است برای تشویق سرمایه‌گذاری، در مباحث صادرات کلیه محصولات، عزم ملی همه ذینفعان خصوصاً دولت جزم شده و برای حمل‌ونقل و ورود به بازار جهانی و رقابت در بازارهای بین‌المللی هر چه سریع‌تر تدبیری اندیشیده و به اجرا گذاشته شود.

بخش کشاورزی

موقعیت سرمایه‌گذاری دیگری که از جمله پتانسیل‌های مهم و بالقوه به شمار می‌آید بخش کشاورزی استان کرمان می‌باشد که در حال حاضر بخش قابل توجهی از نیازهای غذایی کشور را تأمین می‌کند.

وجود باغ‌های گسترده پسته و نخلستان‌های خرما یکی از مهم‌ترین زمینه‌های ارزآوری در استان را مهیا کرده است به طوری که تنها از پسته حدود یک میلیارد دلار به‌صورت سالانه ارز وارد استان کرمان می‌شود همچنین این مقوله درباره خرما هم مصداق دارد.

استان کرمان بالاترین سطح زیرکشت نخل را در کشور دارد که احداث و سرمایه‌گذاری در صنایع بالادستی و پائین‌دستی این محصولات می‌تواند موجب ارزآوری و سودآوری برای سرمایه‌گذاران شود.

اما مهم‌ترین محل برای سرمایه‌گذاری در بخش کشاورزی، در جنوب استان است. جنوب استان کرمان در قالب هفت شهرستان حاصلخیز به عنوان بزرگ‌ترین گلخانه طبیعی ایران شهرت یافته و باکیفیت‌ترین محصولات جالیزی کشور در چهارفصل مختلف در این منطقه قابل کشت است. به طوری که بسیاری از محصولات استراتژیک کشاورزی در جنوب استان کرمان، کشت و به عمل آورده می‌شود.

با نگاهی به بازار مصرف محصولات جالیزی و میوه و تره‌بار کشورهای حاشیه خلیج فارس و فرصت پیش آمده در بازار روسیه می‌توان به سادگی دریافت که هم‌اکنون محصولات تازه و با کیفیت این بازارها به‌صورت روزانه از کشورهای بسیار دوردست و از قاره‌های مختلف وارد این کشورها می‌شود. در صورتی که مزارع و گلخانه‌های کشاورزی جنوب کرمان با برخی از این کشورها تنها چند ساعت فاصله دارند و در صورت سرمایه‌گذاری در این بخش و در صنعت حمل‌ونقل هوایی و زمینی به سادگی می‌توان بازار این کشورها را به دست آورد.

نزدیکی کرمان به بندرعباس و وجود فرودگاه جیرفت می‌تواند در بالفعل شدن این امر بسیار تأثیرگذار باشد و محصولات کشاورزی جنوب کرمان به جای اینکه در زمان کشت‌های انبوه با مشکل

نیازمند مدیریت صحیح و تحول در دیدگاه‌ها است. قطعاً مباحث مذکور برای سرمایه‌گذاران علاقه‌مند به بحث گردشگری و توریسم سلامت، به صورت هدفمند می‌تواند بسیار جذاب باشد و در مقطع کنونی و با پایین آمدن قیمت نفت و با الگوگیری مناسب از کشورهای که اولین و مهم‌ترین صنعت آن کشورها صنعت توریسم می‌باشد یکی از مباحث پیشنهادی برای سرمایه‌گذاری است که می‌تواند در بحث توریسم به عنوان مزیت رقابتی مطرح و جذب سرمایه انجام شود.

زیرساخت مورد نیاز

همان‌طور که پیش‌تر نیز اشاره شد بیشتر از هرگونه زیرساخت نرم‌افزاری و سخت‌افزاری نیاز به زیرساخت فکری در سطح نگاه مدیران داریم. تا اینجا کار نقش اتاق در رشد و چرخش نگاه بازرگانان و بنگاه‌های واجد شرایط نقشی موثر و انگیزاننده بوده و باید با تلاش مضاعف و برنامه‌ریزی دقیق و علمی و رصد بازارهای مختلف چه داخلی و چه خارجی به این مهم دست یافت که برای استفاده از هر فرصتی در هر لحظه نیاز به استراتژی مدون و از پیش تعیین شده و تحقیقات گسترده و دقیق در حوزه بازار محصول مورد نظر لازم است. به‌گونه‌ای که امروزه شاهد ادبیات جدیدی در دنیای رقابت هستیم، حال با توجه به زیرساخت‌های موجود برای گسترش بازارهای هدف در همه نقاط دنیا، به برنامه‌ریزی دقیق‌تر از هر موردی نیاز است. از قدیم‌الایام، بحث زیرساخت به سخت‌افزار مربوط می‌شده ولی در دنیای امروز، تحقیق و توسعه برای ورود و دریافت سهم بیشتر بازار حرف اول را می‌زند.

جمع بندی و پیشنهاد

با توجه به پتانسیل‌های بسیار فراوان استان کرمان در بخش‌های معدنی، کشاورزی و تا حدودی کارگاه‌های تولیدی و بنگاه‌های زودبازده، نام بردن از فرصت‌های کلیدی برای این استان کمی وقت‌گیر می‌باشد، زیرا زرخیزترین خاک که منجر به برداشت بهترین و باکیفیت‌ترین محصولات کشاورزی می‌شود و بهشت معادن کشور در این استان می‌باشد، لذا یکی از برترین مناطق ویژه اقتصادی کشور به شمار می‌آید. حال باید فعالان و متخصصین هر حوزه با توجه به اتفاقات صورت گرفته در سطح جهان و تغییر بسیار سریع شرایط عرضه و تقاضا و رقابتی‌تر شدن ورود محصولات به صنایع و بازار مختلف به سمت فرار از خام‌فروشی و حرکت به سمت فرآوری محصولات خود در چند مرحله بالاتر باشند و با ایجاد ارزش افزوده روی محصولات خود بهره‌ی بیشتری ببرند و فرصت‌های موجود خود را با بهره‌گیری از فن‌های مورد نیاز در بازار رقابتی امروز تقویت بخشند.

در دنیای امروزی کیفیت بالا به تنهایی دیگر راهگشا نمی‌باشد و حضور مستمر یک کالا در یک بازار مستلزم رعایت اصول دیگری نیز می‌باشد. از این رو با توجه به فرصت‌های بسیار بالای موجود در استان کرمان باید از مواردی به عنوان فرصت یاد شود که با در کنار هم قرار گرفتن، بتوانند تکه‌های یک پازل را تشکیل دهند که این پازل رشد ارزش افزوده برای استان کرمان باشد. در نهایت با توجه به نیاز مبرم استان به رونق تجارت، پیشنهاد می‌شود با استفاده از پتانسیل‌های موجود، برند جامعی برای محصولات تجاری استان ایجاد شود که مبتنی بر شرایط روز باشد و همچنین مبین قابلیت‌های این استان زرخیز باشد.

نقطه ضعف و پاشنه آشیل سرمایه‌گذاری در معادن خصوصاً برای صادرات، قیمت بالای حمل و نقل زمینی و ریلی، نبود زیرساخت لازم و محدودیت در حمل دریایی و محدودیت اسکله‌ها برای بارگیری با کشتی‌های با ظرفیت حمل بالای ۵۰۰ هزار تن می‌باشد.

قالی و صنایع دستی، صنعتی جذاب برای سرمایه‌گذاران

فخری اله توکلی

عضو هیئت نمایندگان و رییس کمیسیون قالی و صنایع دستی اتاق کرمان

پتانسیل سرمایه‌گذاری

استان کرمان از پتانسیل‌های بالقوه و بالفعل بسیاری در زمینه تولید و صادرات قالی و صنایع دستی برخوردار است که از این حیث می‌تواند توجه سرمایه‌گذاران را به خود جلب نماید. به‌ویژه با توجه به شرایط ایجاد شده پس از رفع تحریم‌ها و گشوده شدن بازارهای آمریکا و اروپا که بیشترین خریداران گذشته فرش کرمان بوده‌اند، می‌توان به آینده‌ی آن امیدوار بود و با اندک سرمایه‌ای علاوه بر ثروت‌افزایی، اشتغال‌زایی نیز نمود و این امر مهم می‌تواند بیشترین ارزش‌آوری را برای استان داشته باشد. همچنین صنعت قالی و صنایع دستی می‌تواند بهترین جایگزین در بحران کم‌آبی و کم‌رمق شدن بخش کشاورزی باشد. لذا ایجاد بستر مناسب و بهبود فضای کسب‌وکار برای جذب سرمایه‌گذار در بخش قالی و صنایع دستی بایستی در اولویت برنامه‌های استان در سال ۱۳۹۵ باشد.

اما مسئله‌ای که همواره بایستی مد نظر قرار گیرد، سرمایه‌گذاری اصولی یا به عبارت دیگر هدایت صحیح سرمایه به بخش‌های مهم و

اساسی صنعت قالی و صنایع دستی می‌باشد. لذا برنامه‌ریزی صحیح جهت جذب سرمایه‌گذاری در این بخش بایستی صورت پذیرد که این موضوع نگاه ویژه مسئولین و سازمان‌های ذی‌ربط را می‌طلبد.

ضعف‌های زیرساختی

مهم‌ترین پیش‌نیاز سرمایه‌گذاری‌های پایدار در هر جایی، تأمین زیرساخت‌های مناسب می‌باشد. متأسفانه صنعت قالی و صنایع دستی در استان کرمان از فقدان زیرساخت‌های لازم رنج می‌برد که در اینجا به برخی مصداق‌های آن اشاره می‌شود: به‌طور مثال نبود سیستم مدیریت دانش حرفه‌ای برای حفظ این هنر در بین نسل‌ها، بهره‌گیری از روش‌های سنتی و عدم تجهیز این صنعت، عدم دانش استفاده از بازارهای الکترونیک و کمبود زیرساخت لازم آن، نقص سیستم مدیریت مالی، عدم برخورداری از مهارت لازم در مدیریت کارآمد آن، مکانیسم تأمین مواد اولیه به

شکل پراکنده و بدون ساختار و ناکارآمد، نیمه تعطیل شدن کارخانه‌های ریسندگی، واردات مواد اولیه نامرغوب از سایر استان‌ها، سفارش‌پذیری واحدهای رنگرزی به شکل پراکنده، تولید سنتی خرد که هزینه‌های تولید را بالا می‌برد و سفارش‌پذیری را ناممکن می‌کند، عدم بازاریابی اصولی، عدم وجود سیستم بسته‌بندی حرفه‌ای، مدرن، بی‌توجهی به نوآوری‌های این صنعت و فقدان مکانیسم حمایتی هدفمند و غیره از جمله مسائل کلیدی این صنعت در بخش زیرساخت‌ها می‌باشد. لازم به ذکر است اگر آموزش را هم جزئی از فعالیت‌های زیرساختی بدانیم بایستی بر ضعف آن در این صنعت نیز اعتراف کرد.

نقاط قوت صنعت قالی و صنایع دستی

در کنار تمامی نقاط ضعفی که در این صنعت وجود دارد برخی نقاط قوت آن حائز اهمیت است که می‌توان با توجه بیشتر به آن‌ها برای پیشرفت این صنعت تلاش کرد. مواردی همچون وجود نیروی متخصص و بالقوه در استان، کیفیت بالای اکثر تولیدات، تنوع در طرح و رنگ اصیل کرمانی، برند بودن قالی کرمان، وجود مواد اولیه بومی و شاخص بودن تعدادی از صنایع دستی استان از جمله پته، مس، چاقوسازی، گلیم سیرجان، حصیربافی جنوب، شال‌بافی. بهترین پیشنهادهایی که برای تقویت این صنعت در استان کرمان می‌توان داد ایجاد کنسرسیوم صادراتی این محصولات، نظارت جدی سازمان‌های متولی بر تولید و کیفیت، حمایت‌های تبلیغاتی از طریق رسانه‌ها و فرهنگ‌سازی جامعه برای ارزش صنایع دستی بومی.

توصیه‌های سیاستی

به‌منظور پیشرفت صنعت قالی و صنایع دستی بایستی سیاست‌های مناسبی را تعریف و عملیاتی نمود. در ادامه برخی سیاست‌های پیشنهادی به شرح زیر ارائه می‌گردد:

- برنامه‌ریزی برای تولید این محصولات بر اساس تقاضای بازار و سفارش‌پذیری
- نوآوری در طرح‌ها با حفظ اصالت و نشان دادن هنر و مهارت بومی
- طراحی و راه‌اندازی سیستم بسته‌بندی پیشرفته به همراه تغییر کاربردی برخی محصولات صنایع دستی
- قرار دادن صنایع دستی در بسته‌های حمایتی دولت به کارمندان
- برگزاری جشنواره اختصاصی قالی و صنایع دستی و همچنین همایش تجلیل از چهره‌های ماندگار فرش و صنایع دستی استان
- حضور فعال، پررنگ و هدفمند در نمایشگاه‌های داخلی و بین‌المللی
- اصلاح و به‌روز کردن سیستم مدیریت بازاریابی و بازارسازی
- حمایت هدفمند و برنامه‌ریزی‌شده از بنگاه‌های خرد و کوچک و تلاش برای توسعه آن‌ها
- ایجاد کارگاه‌های صنایع دستی در روستاها و به کار گرفتن زنان و جوانان روستایی که می‌تواند ضمن ایجاد اشتغال پایدار، از مهاجرت آن‌ها به حاشیه شهرها و تبعات حاشیه‌نشینی جلوگیری کند.

صنعت قالی و صنایع دستی می‌تواند بهترین جایگزین در بحران کم‌آبی و کم‌رمق شدن بخش کشاورزی باشد. لذا ایجاد بستر مناسب و بهبود فضای کسب‌وکار برای جذب سرمایه‌گذار در بخش قالی و صنایع دستی بایستی در اولویت برنامه‌های استان در سال ۱۳۹۵ باشد.

سنگ‌های تزئینی فرصتی طلایی برای سرمایه‌گذاری

سید محمد آیت‌اللهی موسوی

رئیس هیئت‌مدیره انجمن توسعه صادرات سنگ‌های تزئینی استان کرمان

جذب سرمایه‌گذاری در بخش سنگ‌های تزئینی

از زیرساخت‌های موجود همچنین می‌توان به وجود خطوط ریلی و جاده‌ای در استان و فارغ‌التحصیل شدن تعداد قابل توجهی در رشته معدن و زمین‌شناسی از سه دانشگاه معتبر در استان و امکان استفاده از اساتید مجرب گروه‌های معدن در دانشگاه‌ها برای تقویت بخش تحقیق و توسعه (R&D) اشاره کرد و در حال حاضر انجمن در حال برنامه‌ریزی جهت ایجاد بازار سنگ به‌منظور عرضه مستقیم سنگ کارخانه‌های استان به مصرف‌کنندگان در فضای کاملاً رقابتی و دور از انحصار است و کنسرسیون و وابسته به انجمن در کشورهای عراق، قطر، گرجستان و عمان آماده خدمت‌رسانی به اعضا هست.

با توجه به شرایط جدید در فضای بین‌المللی و گشایش‌های انجام شده، نگاه سرمایه‌گذاران بین‌المللی به مزیت‌های معدنی ایران علی‌الخصوص استان کرمان به دلیل موقعیت و نزدیکی آن به خلیج‌فارس، در صورت ایجاد فضای مناسب و ایجاد آمادگی در تدوین برنامه‌های راهبردی در چگونگی همکاری با شرکای آتی خارجی، قطعاً، استان کرمان نیز شاهد سرمایه‌گذاری بسیار مناسبی در معادن و کارخانه‌های فرآوری سنگ‌های تزئینی در سال ۱۳۹۵ خواهد بود.

وضعیت زیرساخت‌ها

فرصت‌های کلیدی سرمایه‌گذاری
مهم‌ترین فرصت‌ها را باید در زنجیره ارزش این بخش اقتصادی که تا به حال از دید مسئولین و برنامه‌ریزان اقتصادی استان مغفول مانده جستجو کرد.

بر طبق آمار منتشره از سوی سازمان صنعت، معدن و تجارت، تعداد ۱۸۳ معدن سنگ تزئینی در استان کرمان ثبت شده که از این تعداد ۷۵ معدن به بهره‌برداری رسیده است، در استان تعداد ۷۷ کارخانه و کارگاه فرآوری و تولید محصولات سنگی وجود دارد.

در حلقه معدن، سرمایه‌گذاری در بخش اکتشاف و بهره‌برداری از معادن متنوع استان، بیشترین فرصت را ایجاد نموده تا به کمک نیروهای متخصص و نوآوری‌هایی که کارگروه تحقیق و توسعه انجمن با کمک دانشگاه ایجاد می‌نماید، بیشترین فرصت جهت سرمایه‌گذاری فراهم گردد.

در حلقه فرآوری سنگ‌های تزئینی، در صورت کاهش پلکانی صادرات سنگ خام و توجه به فرآوری که برای کشور ارزش افزوده زیادی ایجاد می‌نماید، می‌تواند جاذبه زیادی داشته و سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی را راغب به سرمایه‌گذاری نماید.

در حلقه بازار؛ با وجود کنسرسیوم موجود و آمادگی برای پذیرش سهامدار جدید این فرصت برای همه فراهم می‌شود. لذا انجمن پذیرای سرمایه‌گذاران در بخش‌های معدنکاری، فرآوری و بازار سنگ‌های تزئینی هست.

با توجه به زیرساخت‌های موجود و برای رسیدن به چشم‌انداز تعریف شده از سوی انجمن برای سال ۱۴۰۴، باید در حلقه معدنکاری، استفاده از نیروهای متخصص و بهره‌گیری از کمک‌های کارگروه تحقیق و توسعه (R&D) در جهت بالا بردن بهره‌وری و راندمان بیشتر و کاهش قیمت تمام‌شده را به کار برد، در حلقه فرآوری نیز نیاز به فراهم نمودن شرایطی جهت تشکیل یک‌صد کارخانه فرآوری سنگ تزئینی در استان است تا ضمن ایجاد اشتغال و ارزش افزوده بالا در این بخش اقتصادی بتوان تأمین‌کنندگان مطمئن و توانمندی در حلقه بازار محصولات صادراتی داشت و محصولاتی را به بازارهای بین‌الملل عرضه نمود که در رقابت، همکار با برندهای معروف دنیا قرار بگیریم. لازم به یادآوری است که در حال حاضر گردش مالی در بخش صادرات سنگ‌های تزئینی در جهان بیشتر از ۲۲ میلیارد یورو است که تا سال ۲۰۲۵ به ۵۰ میلیارد یورو می‌رسد، لذا پر واضح است که در صورت عدم برنامه‌ریزی، جایگاه ایران و علی‌الخصوص استان کرمان بسیار ناچیز خواهد بود و از این فرصت آتی بی‌بهره خواهیم ماند.

کلام آخر

تشویق به سرمایه‌گذاری در تمام حلقه‌های زنجیره ارزش مهم و ضروری به نظر می‌رسد، با توسعه متوازن این بخش مولد و مهم اقتصادی استان می‌توان از ذخیره آب‌های زیرزمینی باقی‌مانده استفاده بهینه نمود و توسعه را در همه مؤلفه‌های صحیح در استان به دلیل ضرورت و حفظ تمدن پیش ببریم، بدیهی است بخش فرهنگ و آموزش سهم زیادی در نقش‌آفرینی این مهم بر عهده خواهند داشت و بدیهی است کمک دانشگاه در همه رشته‌ها ضروری هست.

تعداد ۱۸۳ معدن سنگ تزئینی در استان کرمان ثبت شده که از این تعداد ۷۵ معدن به بهره‌برداری رسیده است، در استان تعداد ۷۷ کارخانه و کارگاه فرآوری و تولید محصولات سنگی وجود دارد.

در حال حاضر گردش مالی در بخش صادرات سنگ‌های تزئینی در جهان بیشتر از ۲۲ میلیارد یورو است که تا سال ۲۰۲۵ به ۵۰ میلیارد یورو می‌رسد، لذا پر واضح است که در صورت عدم برنامه‌ریزی، جایگاه ایران و علی‌الخصوص استان کرمان بسیار ناچیز خواهد بود و از این فرصت آتی بی‌بهره خواهیم ماند.

مروری بر توانمندی‌ها و پتانسیل‌های کشاورزی استان کرمان

حسین نجف آبادی پور

عضو هیات نمایندگان و رئیس کمیسیون کشاورزی و آب اتاق کرمان

نگاهی به کشاورزی کرمان

مهمی را در اقتصاد استان و کشور ایفا می‌نماید. استان کرمان با ۳۲۷ هزار هکتار محصولات زراعی و تولید ۴,۲ میلیون تن خصوصاً محصولات استراتژیک مثل گندم و ذرت و یا خارج از فصل مثل سیب‌زمینی و پیاز جایگاه ویژه‌ای را در امنیت غذایی دارد.

همچنین با بیش از ۵۰۷ هزار هکتار سطح زیر کشت باغات (۲۳ درصد کل باغات کشور) و تولید حدود ۱,۵ میلیون تن علی‌الخصوص؛ محصولات با قابلیت صادراتی نظیر پسته و خرما نقش مهمی را در ارزآوری ایفا می‌نماید.

وجود ۳۶۰۸۳۹۹ رأس دام سبک و ۱۹۷۱۷۸ رأس دام سنگین با تولیدات بیش از ۳۰۰ هزار تن محصولات دامی (شامل شیر، گوشت قرمز و سایر فرآورده‌های دامی) و نیز بیش از ۷۰۰ واحد مرغداری و سایر ماکیان با تولید بیش از ۴۰ هزار تن گوشت سفید و ۱۶ هزار تن تخم‌مرغ نقش مهمی در تأمین امنیت غذایی استان دارد.

تنوع آب و هوایی، وجود دشت‌ها و مناطق مرتفع از یک‌طرف و دشت‌های با ارتفاع کم از سطح دریا از طرف دیگر موجب شده است که استان کرمان رویشگاه بیش از ۱۳۸ نوع محصول (۵۴ گونه گیاهی زراعی و ۸۴ گونه محصول باغی) باشد. لذا این شرایط فرصت و امکان مناسبی را ایجاد می‌کند تا برنامه‌ریزان توسعه الگوی کشت، قدرت مانور بیشتری در انتخاب گونه‌های سازگار و دارای مزیت نسبی داشته باشند.

کشاورزی در استان کرمان، جایگاه بالایی را در سهم اشتغال ۲۸ درصد و تولید ناخالص داخلی ۲۴ درصد دارد این میزان در مقایسه با کل کشور که بخش کشاورزی در اشتغال ۲۰ درصد و در تولید ناخالص داخلی ۹ درصد سهم دارد بسیار بارز است.

استان کرمان با دارا بودن ۸۳۴ هزار هکتار سطح زیر کشت و تولید بیش از ۶ میلیون تن محصولات کشاورزی و دامی نقش

همچنین تولید ۸۵ درصد تولید کرک کشور از نژاد بز کرکی رایینی و وجود گوسفند کرمانی با پشم مرغوب که قالی کرمانی شهرت خود را مدیون این محصول است و پتانسیل بالا برای پرورش شتر از دیگر ظرفیت‌های توسعه استان محسوب می‌شود.

مهم‌ترین قابلیت‌ها و پتانسیل‌ها

از جمله قابلیت‌ها و پتانسیل‌های بخش کشاورزی استان را می‌توان موارد زیر نام برد که بهره‌گیری از آن‌ها می‌تواند کمک شایان توجهی به این بخش بکند. برخی از موارد به شرح زیر می‌باشند:

- مزیت نسبی در تولید محصولات با قابلیت صادرات و ارزآوری، خصوصاً پسته، خرما، گیاهان دارویی و محصولات جالیزی.

- استعداد کاشت و پرورش محصولات ارگانیک باغی به‌ویژه گل محمدی، زعفران و غیره به‌منظور صادرات.

- وجود بسیاری از ژرم پلاسماهای برتر ارقام محصولات باغی مانند گردو.

- وجود مناطق کشاورزی مرتفع با آب‌وهوای مناسب و پتانسیل تولید گیاهان دارویی با عطر و اسانس بسیار بالا.

- تنوع آب و هوایی و در نتیجه امکان کشت‌های متنوع و تولید محصولاتی بر اساس نیاز بازارهای داخلی و خارجی.

- امکان تولید محصولات سبزی و صیفی در تمام طول سال و حفظ بازار برای استان، به علت شرایط مناسب آب و هوایی در نقاط مختلف.

- وجود چندین دانشکده کشاورزی با ده‌ها رشته که نیروی متخصص مورد نیاز بخش را تأمین می‌نماید.

- وجود دشت‌هایی با پتانسیل تولید محصولات زراعی با عملکرد بالا نظیر ذرت دانه‌ای، گندم، کلزا و غیره.

- وجود زنجیره کامل تولید طیور اعم از مزرعه مرغ اجداد، مادر، تخم‌گذار، جوجه یک‌روزه و مراکز متعدد پرورش مرغ گوشتی.

- وجود بیش از ۲۰ مجتمع دامی با ظرفیت حدود ۴۰ هزار رأس دام سبک و سنگین جهت تولید شیر و گوشت قرمز.

- تولید محصولات زراعی، باغی و دامی متنوع و قابلیت توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی جهت ایجاد ارزش‌افزوده در بخش.

کشاورزی در استان کرمان،
جایگاه بالایی را در سهم
اشتغال ۲۸ درصد و تولید
ناخالص داخلی ۲۴ درصد دارد
این میزان در مقایسه با کل
کشور که بخش کشاورزی در
اشتغال ۲۰ درصد و در تولید
ناخالص داخلی ۹ درصد سهم
دارد بسیار بارز است.

مهم ترین چالش‌ها

بخش کشاورزی در استان کرمان همواره با چالش‌های بسیاری دست‌وپنجه نرم می‌کرده است که برخی از این چالش‌ها عبارت‌اند از:

- تغییر کیفیت و کمیت آب‌های زیرزمینی استان با توجه به خشک‌سالی‌های چندین ساله اخیر و عدم کنترل میزان برداشت از سفره‌های آب زیرزمینی.
- شور و قلیایی شدن آب سفره‌ها موجب شده برای استفاده در بخش کشاورزی غیرقابل استفاده شود و همچنین اضافه برداشت در بعضی از سفره‌ها باعث پیشروی آب‌شور و تخریب سفره گردد.
- بالا بودن میزان تبخیر با متوسط بیش از ۲ هزار میلی‌متر در سال.
- نامناسب بودن پراکنش مکانی و زمانی بارندگی در استان با توجه به شرایط اقلیم منطقه.
- بیلان منفی سفره‌های آب زیرزمینی به علت برداشت بی‌رویه از آن (بیش از یک میلیارد مترمکعب اضافه برداشت وجود دارد).
- خرده مالکی در اراضی کشاورزی؛
- به‌طوری‌که از مجموع ۲۱۰ هزار بهره‌بردار اراضی کشاورزی و باغی بیش از ۸۸۵۰۰ نفر دارای مالکیت کمتر از یک هکتار بوده و حدود و مالکین دارای ۲۰-۵ هکتار که بیشترین سطح کشت (۲۵۸ هزار هکتار) را مالک هستند ۳۲۴۰۰ نفر می‌باشند. ضمن اینکه باید توجه داشت همه مالکیت افراد نیز یکجا متمرکز نیست و در قطعات متعدد قرار گرفته است.
- نبودن ماشین‌آلات مکانیزاسیون مناسب اراضی و باغات کوچک خرده مالکی در استان.
- نارسایی نظام آموزشی، تحقیقاتی و ترویجی.
- نبود مکانیسم و سازوکار مناسب جمع‌آوری محصولات تولیدی کشاورزان خرده‌مالک جهت عرضه به بازار.
- نبودن سیستم منسجم بازاریابی و بازار رسانی محصولات

کشاورزی.

- سنتی بودن تولید محصولات کشاورزی و باغی حتی توسط بسیاری از عمده مالکین.
- آهکی و قلیایی بودن خاک‌های بسیاری از مناطق استان و بروز کمبود شدید مواد غذایی در گیاهان تحت کشت.
- وجود شرایط آب و هوایی کویری در بیشتر نقاط استان و افزایش خسارت وارده بر اثر آفات و بیماری‌ها و سرمازدگی تا متوسط ۳۰ درصد محصول سالیانه بخش کشاورزی را شامل می‌شود.
- نبودن صنایع تبدیلی متناسب با محصولات تولیدی در منطقه تولید آن‌ها، مخصوصاً محصولات فسادپذیر و با قابلیت نگهداری کم.

پیشنهادها

- با توجه به نقاط قوت و ضعف بخش کشاورزی که تقریباً شناخته شده هستند، می‌توان پیشنهادهایی در خصوص بهبود وضعیت بخش کشاورزی مطرح نمود که عبارت‌اند از:
- افزایش تولیدات بخش کشاورزی (کیفی و کمی) به ازای میزان آب مصرفی.
- معرفی محصولات با مزیت نسبی در هر کدام از دشت‌ها.
- کاهش مصرف آب در بخش کشاورزی با حفظ جایگاه سهم ارزش‌افزوده بخش کشاورزی در تولید ناخالص داخلی استان (حدود ۲۴ درصد).
- کاهش هزینه‌های تولید و افزایش درآمد بهره‌برداران در کلیه زیر بخش‌های کشاورزی.
- امکان‌سنجی و توسعه صنایع تبدیلی و تکمیلی متناسب، جهت افزایش ارزش‌افزوده محصولات کشاورزی و کاهش ضایعات.
- شناخت موانع و مشکلات تولید محصولات با انجام تحقیقات کاربردی.

گیاهان دارویی، فرصتی برای سرمایه‌گذاری یا تهدیدی برای محیط زیست

سید منصور میر تاج‌الدینی

عضو هیئت علمی دانشگاه شهید باهنر کرمان - دانشکده علوم گروه زیست‌شناسی

تاریخچه گیاهان دارویی

این معنی نیست که سایر گیاهان، بی‌استفاده و غیردارویی هستند؛ بلکه اعتقاد داریم که گیاه غیردارویی وجود ندارد و همه‌ی گیاهان دارویی هستند، اما این‌که واقعاً استفاده‌ی آن‌ها و مواد مؤثر آن‌ها چیست، نیاز به تحقیقات دارد که متأسفانه در این حوزه خیلی قوی نیستیم.

همه‌ی گیاهان، مواد مؤثری دارند که برای درمان بیماری‌های انسان مفید هستند، اما از بیش‌تر آن‌ها بی‌اطلاع هستیم و تعداد کمی را به‌عنوان گیاه دارویی می‌شناسیم. کشورهای پیشرفته در این زمینه اطلاعات بیش‌تری دارند، اما آن کشورها هم موارد مجهول زیادی دارند؛ ضمن این‌که چون ما گیاهان دارویی زیادی داریم، خودمان باید این اطلاعات را به دست بیاوریم و لازم‌هاش این است که برنامه‌ریزی گسترده و اساسی شود. در این راستا پول خرج کردن به‌تنهایی کافی نیست؛ بلکه حتماً باید از افرادِ کاردان استفاده شود.

به‌طور کلی در کشور، حدود هشت هزار نوع گونه‌ی گیاهی

گیاهان دارویی، از ابتدای زندگی اجتماعی انسان‌ها نقش داشته‌اند و نزدیک‌ترین، در دسترس‌ترین و بهترین منبع برای درمان بوده‌اند. گیاهان، جنبه‌های استفاده‌ی دیگری هم به‌عنوان غذا، ابزار و غیره داشته‌اند، اما به‌عنوان دارو، قبل از تاریخ مورد استفاده قرار می‌گرفته‌اند. بعد از انقلاب صنعتی و پیشرفت‌هایی که در علم شیمی، داروسازی و علوم مرتبط شد، به خاطر ورود داروهای صنعتی و سنتزی به بازار، نقش گیاهان دارویی مقداری کم‌تر شد، اما به تدریج عوارضی که داروهای سنتزی داشتند، باعث شد بشر مجدد به گیاهان دارویی رو بیاورد.

البته مقوله‌ی گیاهان دارویی، از جهات مختلفی قابل بررسی است. اگر گیاهان دارویی را عمدتاً گیاهان خود رو بنامیم، باید بگوییم که تعداد زیادی از گیاهان خود رو، دارویی هستند. البته به گیاهانی دارویی می‌گوییم که در دوره‌ها و قرون گذشته به‌وسیله‌ی پزشکان و دانشمندان، دارویی بودن آن‌ها اثبات شده که در کشور ما هم سرشناس‌ترین آن‌ها، «ابن سینا» است؛ اما این موضوع به

سرمايه‌گذاري در حوزه ي گیاهان دارويي

در زمينه ي سرمايه‌گذاري در حوزه ي گیاهان دارويي نيز، مي‌توان چنين اذعان داشت که اقتصاد، مقوله‌اي است که همه ي اجزاي جامعه را درگير مي‌کند و قطعاً بايد بخش‌هاي زيادي فعال و درست باشند که چرخ اقتصاد بچرخد که مهم‌ترين آن‌ها آموزش و فرهنگ است که متأسفانه در کرمان در اين زمينه از رتبه‌هاي بالايي برخوردار نيستيم؛ هرچند آخر هم نيستيم. متأسفانه در زمينه‌ي آموزش عمومي، آموزش‌هاي تخصصي، فرهنگ بهره‌برداري و فرهنگ کسب‌وکار و شراکت، در حد بالايي نيستيم و مشکلات اداري، حقوقي، بروکراسي اداري و مواردی مثل زندگي عشائري، در بهره‌برداري از استفاده از گیاهان دارويي، تأثير گذاشته و براي اين که اين زمينه را فعال کنيم، بايد موارد زيادي را مدنظر قرار دهيم.

هميشه بايد در نظر داشته باشيم استفاده از گیاهان دارويي، نبايد منجر به نابودي زيرساخت‌هاي طبيعي شود. معمولاً افرادي که از گیاهان دارويي بهره‌برداري مي‌کنند، افرادي هستند که اغلب به دنبال سود هستند؛ بنا بر اين، اگر اين سود با نابودي بخش‌هاي زيادي از طبيعت مساوي باشد، قطعاً نه تنها خود اين افراد در آينده به‌طور غيرمستقيم ضرر مي‌کنند؛ بلکه بقيه ي افراد جامعه هم متضرر مي‌شوند. در اين زمينه آموزش کافي نداريم و به دليل بهره‌برداري غيراصولي و نبود نظارت کافي، برخي از گیاهان در معرض انقراض هستند. البته در هر دستگاهي، نظارت از بخش‌هاي بسيار مسئله‌دار است. نظارت در مرحله ي نخست، نياز به تخصص، نظارت ثانويه و بالاتر و نياز به رعايت اصول اخلاقي دارد و بهترين کار براي نظارت، اين است که به‌جاي اين که سيستم نظارت مرکزي را در يک سيستم دولتي تقويت کنيم، سيستم نظارت عمومي راه‌اندازي کنيم؛ به اين شکل که اطلاعات و آگاهي مردم را در استفاده از گیاهان دارويي در عرصه‌هاي طبيعي و هم‌چنين روش‌هاي صحيح بهره‌برداري، بالا ببريم؛ بنا بر اين، از آن دسته افرادي که ناآگاهانه طبيعت و محيط‌زيست را تخريب مي‌کنند، عده‌اي آگاه مي‌شوند و براساس وجداني که دارند، دست از اين کار برمي‌دارند و عده‌اي هم که به دنبال سودجويي هستند، انگشت‌نما مي‌شوند.

متأسفانه سيستم‌هاي نظارتي دولتي و پرهزينه، تاکنون چندان موفق نبوده‌اند؛ به‌طور مثال سيستم‌هاي نظارتي سازمان حفاظت محيط‌زيست، ادارات منابع طبيعي و غيره؛ بنا بر اين، وقتي موفق هستيم که اطلاعات مردم در زمينه‌هاي مختلف استفاده و بهره‌برداري از طبيعت و اطلاعات زيست‌محيطي جامعه بالا برود و خود مردم نظارت و هدايت کنند و سازمان‌هاي دولتي، فقط نقش حمايت‌کننده داشته باشند.

شناسايي شده و تعداد خيلي کمي هنوز شناسايي نشده‌اند. در استان کرمان نيز، آمار دقيقی از تعداد گونه‌هاي گیاهي نداريم، اما حدود ۱۳۰۰ گونه ي گیاهي در استان کرمان وجود دارد که از اين تعداد، ۳۰۰ گونه دارويي‌اند که استفاده مي‌شوند، اما قطعاً گونه‌هاي دارويي بيش‌تري وجود دارد.

عمده ي گیاهاني که به‌عنوان گیاه دارويي استفاده مي‌شوند، خود رو و وحشي هستند که افرادي اين گیاهان را از طبيعت جمع‌آوري مي‌کنند و به شرکت‌ها و يا مغازه‌هاي عطاري مي‌فروشند و تعداد کمي هم به‌صورت کاشته شده -در حد اندک و يا وسيع- توليد مي‌شود.

در کرمان، گیاهان دارويي زيادي داريم که اين تنوع چند علت دارد؛ از جمله تنوع آب‌وهوايي استان است که موجب مي‌شود گیاهان دارويي مختلفی در استان کرمان به وجود آيد، اما متأسفانه استفاده ي صحيحي از اين گونه‌ها نمي‌شود.

کرمان، آب‌وهوا و مناطق خشک زيادي دارد؛ بنا بر اين، هميشه مناطق خشک، گیاهان را براي توليد مواد فرعي، مستعد مي‌کنند و اين مواد فرعي، در معالجه و درمان بيماري‌ها استفاده مي‌شوند. علت توليد مواد فرعي هم عوامل زيادي دارد که يکي، مبارزه با علف‌خواران است. در طول تاريخ تکامل، گیاهان ترکيباتي مانند شيرابه، عطرمايه و يا عطر و از اين قبيل توليد کرده‌اند که عملي براي دفاع در مقابل علف‌خواران است و اين‌ها اغلب مواد دارويي هستند.

در کرمان، ظرفيت‌هاي زيادي در زمينه ي گیاهان دارويي داريم که البته اگر بخواهيم آماري بحث کنيم، لازمه‌اش اين است که آمار ساير نقاط کشور را هم داشته باشيم که متأسفانه در حال حاضر، آمار دقيق و مدوني در اين رابطه وجود ندارد.

کرمان، از نقاطی است که ظرفيت بسيار زيادي براي توليد گیاهان دارويي دارد؛ هم گیاهاني که کاشته شده و پرورشي هستند و هم گیاهاني که خودرو هستند.

سرمایه‌گذاری در زمینه گیاهان دارویی، اگرچه سخت به نظر می‌رسد، اما ناممکن نیست. اکنون، سیستم‌های جهانی با برنامه‌ریزی اداره می‌شوند. در هر زمینه‌ای از جمله خود رو، محصولات زراعی، گیاهان دارویی، چرم و پارچه را که در نظر بگیریم، کارهای بدون مطالعه، منجر به شکست شده‌اند و علت این است که فقط تولید را می‌بینیم و حاشیه‌های تولید را نمی‌بینیم؛ در حالی که در جهان، هر نوع تولیدی در یک سیستم تعریف می‌شود و این سیستم باید به گونه‌ای باشد که هزینه‌ها بسیار پایین و بهره‌وری بسیار بالا باشد و برای رسیدن به هزینه‌ی پایین، بهره‌وری بالا و البته سود کافی، نیاز به برنامه‌ریزی، آموزش، ارتباط‌های جهانی و نوسازی و به‌روز کردن است.

یک دستگاه را در نظر بگیرید؛ این دستگاه، با مطالعه‌ی کافی ساخته شده و اصول مهندسی دقیق، در آن اعمال شده است؛ بنابراین، این دستگاه برای طراحی، ساخت و البته نگهداری، نیاز به علم کافی دارد. تولید گیاهان دارویی هم مثل زمینه‌های دیگر سرمایه‌گذاری، نیاز به مطالعه کافی دارد و این‌طور نیست که یک گیاه دارویی معرفی کنیم و بگوییم این خاک مناسب، این آب کافی و این تعداد نیروی انسانی، حال شروع کنید؛ بلکه خیلی نکات دیگر، حتی نکات سیاسی و گاهی اوقات سودجویی‌های خاصی که وجود دارد، افراد را درگیر می‌کند؛ بنابراین، معتقدم کارهای اقتصادی از جمله سرمایه‌گذاری در زمینه گیاهان دارویی، بدون مطالعات جامعه‌شناختی، فرهنگی و غیره امکان‌پذیر نیست و پایه و اساس تمام این فعالیت‌ها نیز، آموزش عمومی و همگانی و آموزش تخصصی است. صرفاً یک سرمایه‌گذاری ساده و تشکیل یک گروه و شرکت، این امکان را فراهم نمی‌کند که یک زمینه‌ی اقتصادی فعال و مفید راه‌اندازی کنیم. تاکنون، در خیلی از زمینه‌ها، فعالیت اقتصادی شروع کرده‌ایم، اما بعد از مدتی با رقابتی که با نقاط دیگر داشتیم، شکست خورده‌ایم. به‌طور مثال فلان کالا را فلان شرکت خارجی، خیلی ارزان‌تر از ما تولید می‌کند؛ بنابراین، این‌جا دیگر حرفی برای گفتن نداریم و در این شرایط فقط کالاهایی که تولید، واردات و فروش آن در اختیار یک سیستم دولتی باشد، می‌تواند سودآور باشد. در این راستا می‌توانیم به صنعت خودرو اشاره کنیم. سودی که صنعت خودرو در ایران دارد، نسبت به سایر نقاط دنیا خیلی بالاست که دلیل آن محدودیت‌هایی است که سیستم دولتی اعمال می‌کند؛ بنابراین، اگر اقتصاد آزاد باشد، صنعت خودروی ایران یک ماه هم دوام نمی‌آورد.

پسته هم از دیگر مواردی است که می‌تواند به‌عنوان مثال به آن اشاره کرد. تا وقتی تولید پسته در انحصار ایران بود، همه خریدار پسته‌ی ایران بودند، اما از وقتی عده‌ای متوجه شدند پسته را می‌توانند در نقاط دیگر دنیا نیز کشت دهند، دیگر این محصول رقابتی شد.

در صنعت گیاهان دارویی هم تا وقتی که از گیاهان دارویی خودرو و بومی استفاده می‌کنیم، می‌توانیم پیش‌تاز باشیم، اما این مدت کوتاه است؛ بنابراین، باید برای درازمدت برنامه‌ریزی کنیم. تا وقتی گیاه «مفرح‌هو» که مخصوص کرمان است را داریم، می‌توانیم بگوییم همه باید بیایند از ما خریداری کنند، اما این گیاه وقتی اهلی و در سطح وسیع کاشته شود، دیگران هم شروع به تولید می‌کنند و ما شکست می‌خوریم؛ بنابراین، باید برای سرمایه‌گذاری در زمینه گیاهان دارویی، در همه‌ی زمینه‌ها و همه‌ی موارد، از افراد متخصص استفاده شود.

هم‌چنین در زمینه بهره‌برداری از گیاهان دارویی، نمی‌توانیم صد درصد به طبیعت وابسته باشیم؛ چراکه ظرفیت‌های طبیعی ما محدود هستند. تنوع گونه‌ای در طبیعت کرمان زیاد داریم، اما ظرفیت بهره‌برداری ما محدود است؛ بنابراین، اگر بخواهیم سود ببریم، باید به فکر اهلی‌سازی

در استان کرمان نیز، آمار دقیقی از تعداد گونه‌های گیاهی نداریم، اما حدود ۱۳۰۰ گونه گیاهی در استان کرمان وجود دارد که از این تعداد، ۳۰۰ گونه دارویی‌اند که استفاده می‌شوند، اما قطعاً گونه‌های دارویی بیش‌تری وجود دارد. عمده‌ی گیاهانی که به‌عنوان گیاه دارویی استفاده می‌شوند، خود رو و وحشی هستند که افرادی این گیاهان را از طبیعت جمع‌آوری می‌کنند و به شرکت‌ها و یا مغازه‌های عطاری می‌فروشند و تعداد کمی هم به‌صورت کاشته شده -در حد اندک و یا وسیع- تولید می‌شود.

مختلفی است؛ برخی اوقات به سطوح علمی پیچیده‌ای نیاز داریم، اما برخی اوقات، نیاز به آموزش‌های کوتاه‌مدت و مفیدی داریم که سازمان فنی و حرفه‌ای برگزار می‌کند. اخیراً فنی و حرفه‌ای دوره‌های آموزشی پرورش گیاهان دارویی برگزار کرد، اما چون چندان علمی نبودند، موفق هم نبودند، اما می‌شود این دوره‌ها را به‌صورت مفید برگزار کرد و افراد را آموزش داد.

ضرورت حفاظت از محیط‌زیست

در کنار آموزش و مسائل اقتصادی، نکته‌ی مهم دیگری که باید به آن توجه داشته باشیم، این است که نباید از محیط‌زیست غافل شویم. اگر صرفاً به دنبال سود کوتاه‌مدت باشیم، محیط‌زیست را از دست می‌دهیم؛ بنابراین، حفظ محیط‌زیست، باید در اولویت باشد و باید حفظ محیط‌زیست را به تک‌تک افرادی که در این زمینه وارد می‌شوند، آموزش داد.

البته منظورم این نیست که نباید از طبیعت بهره‌برداری کنیم؛ بلکه منظور این است که طبیعت، محدود است. چاه‌های غیرمجازی که در گذشته حفر شده نیز، همین مشکل را دارند. زمین یک ظرفیت و گنجایشی دارد و مقدار آبی هم که در جنوب شرق استان وجود دارد، محدود و مشخص است؛ بنابراین، وقتی چند هزار چاه در اطراف دریاچه‌ی جازموریان حفر شده، یعنی این که داریم منابع آبی را از بین می‌بریم. طبیعت هم به همین شکل محدود است و نمی‌توانیم بگوییم بیش‌تر از ظرفیت بهره‌برداری کنید و مالیات بیش‌تری به دولت بدهید.

چون طبیعت محدودیت دارد، نباید بیش‌تر از ظرفیت از آن بهره‌برداری کنیم، اما امکان بهره‌برداری وجود دارد؛ بنابراین، باید نظارت کافی بر افرادی که می‌خواهند از طبیعت بهره‌برداری کنند، وجود داشته باشد تا طبیعت از بین نرود؛ ضمن این که بهره‌برداری از گیاهان دارویی‌ای که در طبیعت وجود دارد، به دلیل محدود بودن ظرفیت، از نظر اقتصادی چندان به‌صرفه نیست؛ بنابراین، باید به سمت تولید انبوه برویم.

زمانی بشر نیازهای غذایی خود را از طبیعت به‌دست می‌آورد، اما وقتی متوجه شد طبیعت نمی‌تواند به‌اندازه‌ی کافی نیاز غذایی را تأمین کند، شروع به کاشتن مواد غذایی از جمله گندم و سایر اقلام کرد. گیاه دارویی هم به همین شکل است، نمی‌توانیم بیش‌تر از ظرفیت استفاده کنیم؛ چرا که طبیعت و محیط‌زیست نابود می‌شود؛ ضمن این که نابود شدن طبیعت، آرام اتفاق می‌افتد و متوجه این اتفاق نمی‌شویم. الآن گونه‌های گیاهی بسیاری در حال نابودی هستند و برخی از این گونه‌ها، منقرض شده‌اند. بارها در طبیعت

و کشت وسیع باشیم. ما نمی‌توانیم به‌طور دائم از کوه‌ها و تپه‌هایی که تولید محدود دارند، گیاهان دارویی برداشت کنیم. نکته‌ی دیگر این که در حوزه‌ی سرمایه‌گذاری در بخش گیاهان دارویی، هنوز مطالعه نشده و اطلاعات جامعی در این زمینه نداریم؛ بنابراین، باید یک کار مطالعاتی دقیق از سوی سازمان‌های مربوطه انجام شود تا ببینیم با توجه به امکانات، چه گونه‌هایی را می‌توانیم در استان کرمان کشت و تولید کنیم و این که امکان فراوری این گیاه وجود دارد، یا این که باید به‌صورت خام صادر شود.

گیاهان دارویی و مشکل کمبود آب

مشکل اصلی ایران در کشاورزی، به‌غیر از مسائل مدیریتی، مشکل آب است، اما این مشکل قابل علاج است. به‌طور مثال باید ببینیم در تولید یک کیلوگرم پسته، چه قدر آب مصرف می‌شود و برای تولید یک کیلوگرم چوب، چه میزان آب نیاز داریم و چه قدر هزینه دارد. قطعاً تولید یک کیلوگرم پسته مشکل‌تر است؛ چون پسته، از مواد غذایی پیچیده‌تری تشکیل شده و سطح انرژی آن بالاتر است، اما ارزش مادی یک کیلوگرم پسته، با یک کیلوگرم چوب قابل‌مقایسه نیست؛ بنابراین، در کرمان هیچ‌وقت گیاهانی که چوب تولید می‌کنند را پرورش نمی‌دهیم؛ بلکه گیاهانی پرورش می‌دهیم که محصول باارزش‌ش بالا تولید می‌کنند. روی‌آوری مردم به زعفران که البته با تبلیغات و آموزش دولت انجام شد، راه خوبی است تا محصولاتی تولید کنیم که اگر چه مقدار تولید محصول پایین است، اما ارزش مادی آن بالاست؛ بنابراین، نمی‌توانیم چوب تولید کنیم؛ بلکه باید چوب را وارد کنیم و آب را برای تولید محصولاتی استفاده کنیم که ارزش ریالی بالایی دارند.

باید در مناطق خشک، گیاهانی تولید کنیم که با سطح وسیع و آبیاری کم، بهره‌برداری زیاد داشته باشند و سود زیادی حاصل شود و گیاهان دارویی از جمله گیاهانی هستند که مقدار کم آن‌ها، ارزش مادی زیادی دارد؛ بنابراین، مشکل آب برای تولید گیاهان دارویی، مشکل چندان جدی نیست. مصرف آب این گیاهان پایین است و به‌ویژه گونه‌های طبیعی که در کرمان داریم، مصرف آب بسیار پایینی دارند که اگر برخی از این گونه‌ها را اهلی کنیم و به‌صورت زراعی در بیاوریم، می‌توانیم با نیاز آبی کم، تولید خوبی داشته باشیم.

نیروی انسانی ماهر

برای تولید گیاهان دارویی، نیروی انسانی خام، زیاد داریم، اما نیروی انسانی متخصص و آموزش‌دیده نداریم. البته آموزش، به این نیست که فرد در دانشگاه مدرکی گرفته باشد. آموزش، در سطوح

گشته‌ام، اما اثری از گیاهان دارویی که پیش‌از این معرفی شده‌اند را نمی‌بینم و مهم‌ترین عامل از بین رفتن گیاهان دارویی باارزش، چرای دام است که اجازه نداده بسیاری از این گیاهان رشد کنند و زادآوری داشته باشند.

در برخی استان‌ها، کشت محصول به‌صورت دیم انجام می‌گیرد؛ بنابراین، می‌بینیم بسیاری از عرصه‌های طبیعی را شخم می‌زنند و گندم می‌کارند؛ درحالی‌که سود آن چنانی هم ندارند، اما گونه‌های گیاهی زیادی در اثر شخم زدن و کاشت گندم، از بین می‌رود. ظاهراً کاشت گندم را برای مستقل شدن در اقتصاد راه درستی می‌دانیم، اما داریم به محیط‌زیست ضربه‌ی جبران‌ناپذیری می‌زنیم؛ چراکه گیاه دارویی‌ای که منقرض شده، در اصل یک ذخیره‌ی ژنتیکی بسیار باارزش بوده که اکنون آن را از دست داده‌ایم. هر گیاه دارویی را ذخیره‌ی مهمی از ژن‌ها می‌دانیم که تک‌تک این ژن‌ها، برای نسل‌های آینده قابل استفاده هستند؛ بنابراین، باید بیش‌تر به طبیعت توجه کنیم و بهره‌برداری از طبیعت، باید در حد مشخصی باشد. سودجویی در طبیعت معنا ندارد.

عقب‌ماندگی در فراوری و بسته‌بندی

در سال‌های اخیر در زمینه‌ی تولید گیاهان دارویی، پیشرفت‌هایی داشته‌ایم، اما هنوز در مقایسه با سایر نقاط کشور، در سطح بالایی نیستیم. در کرمان، گیاه دارویی تولید می‌شود، اما بسته‌بندی گیاهان، عمدتاً در استان‌های دیگر انجام می‌گیرد. محصول به‌صورت خام از استان کرمان، به استان‌های دیگر فرستاده می‌شود و در سایر استان‌ها فراوری، بسته‌بندی و صادر می‌شود و حتی گاهی اوقات، بخشی از بسته‌بندی در خارج از ایران و از جمله کشورهای عربی انجام می‌گیرد.

کرمان، ظرفیت‌های زیادی در تولید گیاهان دارویی دارد و در خط اول تولید قرار داریم، اما متأسفانه فقط محصول را برداشت می‌کنیم و دیگران، از جمله شرکت‌های داخلی و خارجی، بقیه‌ی کارها را انجام می‌دهند؛ بنابراین، سالانه میزان قابل توجهی از گیاهان دارویی را به‌صورت خام صادر می‌کنیم.

دو توصیه‌ی اساسی

در پایان در زمینه‌ی گیاهان دارویی، دو توصیه‌ی اساسی باید نمود: نخست این که باید به امر آموزش عمومی و آموزش تخصصی، توجه شود. البته منظور آموزش‌های رایجی نیست که افراد مدرک می‌گیرند؛ بلکه آموزش‌های حقیقی کارآمد مدنظر است.

دوم، حفاظت از محیط‌زیست و محیط طبیعی است. در کشورهای پیشرفته، موضوع محیط‌زیست سال‌ها کنار گذاشته شده بود، اما آن‌ها زود به فکر افتادند و این در حالی است که در کشورهای در حال توسعه، حفاظت از محیط‌زیست جدی گرفته نمی‌شود و محیط‌زیست همیشه مظلوم است. حفاظت از محیط‌زیست، یک موضوع لوکس نیست؛ بلکه بسیار مهم است. خشک شدن دریاچه‌ی ارومیه، به همه‌ی مسئولان ثابت کرد که محیط‌زیست، شوخی‌بردار نیست و اگر این دریاچه احیا نشود، نمک‌ها و شوره‌زار، همه‌جا را فرا می‌گیرد؛ بنابراین، باید نسبت به بهره‌برداری علمی از محیط‌زیست، توجه کرد.

استفاده از گیاهان دارویی،
نباید منجر به نابودی
زیرساخت‌های طبیعی شود.
معمولاً افرادی که از گیاهان
دارویی بهره‌برداری می‌کنند،
افرادی هستند که اغلب
به دنبال سود هستند؛
بنابراین، اگر این سود با
نابودی بخش‌های زیادی از
طبیعت مساوی باشد، قطعاً
نه تنها خود این افراد در
آینده به‌طور غیرمستقیم ضرر
می‌کنند؛ بلکه بقیه‌ی افراد
جامعه هم متضرر می‌شوند.
در این زمینه آموزش کافی
نداریم و به دلیل بهره‌برداری
غیراصولی و نبود نظارت کافی،
برخی از گیاهان در معرض
انقراض هستند.

بتول علیزاده

کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش های اقتصادی اتاق

علی قاضی زاده

کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش های اقتصادی اتاق

سیدرضا علوی

مشاور مرکز مطالعات و پژوهش های اقتصادی اتاق

در شماره‌ی قبل این فصل نامه، موضوع محیط کسب و کار از حیث نظریه‌های پایه‌ای پشتیبان‌کننده، مفهوم، تحلیل‌های چندجانبه و مورد شناسی در سطح ملی و بین‌المللی، مورد بررسی قرار گرفت. در این شماره به تحلیل محدودیت‌ها و نواقص مدل‌های مرتبط داخلی و بین‌المللی موجود برای سنجش محیط کسب و کار پرداخته می‌شود. همچنین با توجه به تکلیف قانونی اتاق‌ها مبنی بر ارائه مدل سنجش ملی محیط کسب و کار و وظیفه اتاق کرمان در این رابطه، خلاصه‌ای از آنچه در دست اقدام است نیز در این شماره چاپ شده است.

محیط کسب و کار

پروسی شاخص‌های کسب و کار بانک جهانی

البته هزینه رسمی بودن تنها ملاک انتخاب محل سرمایه‌گذاری و یا سنجش وضعیت اقتصادی و شرایطی که فعالان اقتصادی و کارآفرینان با آن روبرو هستند، نیست، اما قطعاً یکی از مهم‌ترین آن‌ها خواهد بود. بنابراین، برای ایجاد فهم وسیع‌تر و کامل‌تر شرایط کسب و کار به‌خصوص آنچه در عمل اتفاق می‌افتد لازم است نتایج پایش محیط کسب و کار در کنار نتایج سایر مطالعات تحلیل شوند. یکی از بهترین مکمل‌های آن شاخص «بررسی بنگاه‌ها»^۲ است که توسط بانک جهانی منتشر می‌شود.

هر دو این مطالعات بر وضعیت بنگاه‌های اقتصادی و چالش‌های پیش روی آن‌ها تمرکز دارند. هرچند هدف نهایی هر دو ارائه درک درستی از کسب و کار به سیاست‌گذاران برای ایجاد اصلاحات لازم است، اما دیدگاه حاکم بر هر کدام کاملاً متفاوت است و از جنبه‌های مختلفی چالش‌های پیش روی بنگاه‌های اقتصادی را بررسی و ترسیم می‌کنند. مهم‌ترین وجه تمایز این دو مطالعه در پاسخ به این دو سؤال نهفته است، اول اینکه «بنگاه‌ها با توجه به وضعیت موجود چه چیزی را باید تجربه کنند؟» که در پایش محیط کسب و کار به دنبال پاسخ آن هستیم و دوم اینکه «بنگاه‌ها در حال تجربه چه چیزی هستند؟» که این سؤال را مطالعه بررسی بنگاه‌ها پاسخ می‌دهد.

هدف اصلی پایش محیط کسب و کار بانک جهانی اندازه‌گیری مجموعه‌ای از متغیرها است که به شناسایی دلایل شکل‌گیری و توسعه بخش غیررسمی کمک کند و به دنبال آن سیاست‌گذاران بتوانند با بینشی که کسب کرده‌اند اصلاحات قانونی لازم را در حوزه‌های مربوطه انجام دهند. به گفته بانک جهانی زیرشاخص‌های این مرکز در حوزه مقررات مربوط به کسب و کار ۴ هدف اصلی و کلیدی را دنبال می‌کنند: هدف اول، برانگیختن اجرای اصلاحات و گنجاندن این زیرشاخص‌ها در میان دیگر معیارهای مورد استفاده کشورهاست. دوم، سعی در طراحی اصلاحات به‌گونه‌ای دارند که آنچه نیاز به تغییر دارد، برجسته‌تر دیده شود. سوم، مجموعه داده‌های غنی بین‌المللی برای توسعه کارا فراهم شود. چهارم، مجموعه داده‌هایی تهیه شود که سعی در ایجاد شاخص‌های جدید، برای سنجش کمی ابعاد مختلف مقررات گذاری‌ها، و همچنین بسط پایه‌های تجربی برای یافتن نظریات جدید در روابط بین مقررات گذاری و توسعه دارد.

به دلیل اینکه بانک جهانی شاخص «سهولت کسب و کار»^۱ را با الهام از اندیشه‌های دست‌و‌پس‌داده، شاید بتوان آن را مرتبط‌ترین بررسی دانست که بر هزینه‌های رسمی بودن تمرکز کرده است.

3-Enterprise Survey (ES)

1- Ease of Doing Business (DB)

۲- برای مطالعه بیشتر در این مورد به مقاله محیط کسب و کار و هزینه رسمی بودن در فصلنامه شماره ۱۲ (زمستان ۹۴) اتاق کرمان مراجعه شود.

گزارش پایش محیط کسب و کار بانک جهانی که بیشتر بر نظام قانونی و حقوقی حاکم بر کسب و کار تأکید دارد، از سال ۲۰۰۳ عملکرد کشورهای مختلف را در حوزه‌های مختلف محیط کسب و کار، پایش و با استناد به پرسشنامه‌هایی که به‌طور عمده توسط بخش غیردولتی تکمیل می‌شوند، موانع کسب و کار کشورهای مختلف را به‌صورت مقایسه‌ای بررسی می‌کند و با استفاده از تجارب کشورها، راهکارهایی برای بهبود محیط کسب و کار ارائه می‌دهد. گزارش مذکور در ابتدای کار دربرگیرنده پنج شاخص ترکیبی بود ولی به‌مرور به ۱۰ شاخص به شرح زیر افزایش یافت: ثبت شرکت یا شروع کسب و کار، اخذ مجوزهای ساخت‌وساز، اخذ امتیاز برق، ولی به‌مرور به ۱۰ شاخص به شرح زیر افزایش یافت: ثبت شرکت یا شروع کسب و کار، اخذ مجوزهای ساخت‌وساز، اخذ امتیاز برق، ثبت دارایی، اخذ اعتبار، حمایت از سهامداران خرد، پرداخت مالیات، تجارت فرامرزی، کارایی نظام قضایی در الزام‌آور بودن قراردادها، حل‌وفصل ورشکستگی و خاتمه بخشیدن به کسب و کار.

پایش محیط کسب و کار بانک جهانی یکی از معتبرترین و استانداردترین شاخص‌های مرتبط با سنجش محیط مقرراتی بنگاه‌های کوچک و متوسط است، زیرا:

• قابلیت بالای اطمینان به داده‌ها

- متغیرهای مدل پایش محیط کسب و کار بانک جهانی به‌گونه‌ای تدوین شده‌اند که به‌صورت کمی قابل اندازه‌گیری‌اند. ۸۲ درصد این متغیرها با مطالعه متن قانون قابل اندازه‌گیری‌اند و ۲۸ درصد مابقی، نه از بنگاه‌ها، بلکه از کارشناسانی که به‌طور مداوم، هریک با حوزه خاصی (مثلاً ثبت مالکیت) سروکار دارند گرفته می‌شوند.

- وجود مکانیزم اعتبارسنجی داده‌ها، به‌وسیله نظارت تیم اجرایی بر داده‌های جمع‌آوری‌شده، استفاده از تکنیک‌های آماری، وجود قابلیت مدل در سهولت سنجش اعتبار داده‌ها.

• همبستگی با سایر شاخص‌هایی که محیط کسب و کار را از جنبه‌های مختلف بررسی می‌کنند.
• پشتوانه کارشناسی قوی در تدوین، توسعه، پیاده‌سازی و تحلیل؛ پایگاه داده و تحلیل‌های بانک جهانی از نظر کارشناسی به حدی قوی است که تاکنون ۶۵۰۰ مقاله علمی چاپ‌شده در ژورنال‌های معتبر به آن استناد کرده‌اند.

• بهبود مستمر مدل: با گذر زمان و افزایش تجربه تیم پایش محیط قانونی بانک جهانی، هر ساله حوزه‌های جدیدی به مدل افزوده می‌شود.

• سادگی و قابل فهم بودن مدل برای سیاست‌گذاران، تحلیل‌گران و سایر افراد.

• گستره دامنه شمول: در این مدل چرخه عمر بنگاه کوچک و متوسط در نظر گرفته‌شده است و سعی شده تمامی حوزه‌هایی که بنگاه با آن سروکار دارد را پوشش دهد.

• رویکرد مقرراتی: دامنه کار مدل پایش بانک جهانی کاملاً روشن است. در این بررسی محیط قانونی که مقدم بر هر محیط دیگری برای بهبود وضعیت بنگاه است مدنظر قرار گرفته است.

• ارائه راهکار بهبود: یکی از اهداف اصلی شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی ارائه راهکارهای بهبود و به اشتراک گذاشتن تجربیات در این حوزه بین کشورهای مختلف است.

در کنار همه قابلیت‌ها و مزیت‌های غیرقابل‌انکار شاخص سهولت کسب و کار، این مدل نیز همانند هر مدل دیگری دارای محدودیت‌هایی نیز است که نشان از ضعف آن نیست بلکه اقتضای رویکرد آن است. برخی از این محدودیت‌ها به شرح زیر می‌باشند:

• محدودیت در دامنه

- پایش محیط کسب و کار بانک جهانی همه جنبه‌های مربوط به عوامل، سیاست‌ها و نهادهایی

پایش محیط کسب و کار بانک جهانی همه جنبه‌های مربوط به عوامل، سیاست‌ها و نهادهایی که بر کیفیت محیط کسب و کار یک کشور تأثیر دارند را در نظر نمی‌گیرد. به‌عنوان مثال مواردی مثل امنیت، میزان رواج دزدی و رشوه‌خواری، اندازه بازار، ثبات اقتصاد کلان، کارآمدی سیستم مالی، زیرساخت‌های تجارت برون‌مرزی را که از لحاظ قانونی بر بخش رسمی بار هزینه‌ای دارند، در نظر گرفته نمی‌شوند.

* متغیرهای شاخص موردنظر بر اساس مورد استاندارد اندازه‌گیری می‌شوند. مورد استاندارد بنگاهی است به‌عنوان نماینده سایر بنگاه‌ها در نظر گرفته می‌شود و محیط کسب‌وکار حاکم بر آن مورد بررسی قرار می‌گیرد. در صورتی که این نوع شرکت‌ها ممکن است نشان‌دهنده فضای حاکم بر سایر شرکت‌ها نباشند.

• شاخص‌های پایش محیط کسب‌وکار با این فرض محاسبه می‌شوند که فعالان اقتصادی دانش کافی در مورد قوانین و مقررات دارند و با آن‌ها کاملاً موافق‌اند و به‌خوبی آن‌ها را رعایت می‌کنند و همچنین تمامی اطلاعات موردنیاز در دسترس است. در صورتی که با شدت یافتن این هزینه‌های رسمی بودن، گرایش به فعالیت در بخش غیررسمی افزایش می‌یابد.

• فرض می‌شود همه عوامل حکومتی مرتبط با فرآیندهای قانونی کسب‌وکار، به شکل کارآمد و بدون فساد کار می‌کنند و خدمات و الزامات قانونی را بر اساس متن نوشته‌شده قانون و مقرر اجرا می‌کنند.

• از آنجایی که رویکرد بانک جهانی سنجش نظام قانونی در بعد ساختاری آن است و نه اجرایی و اثربخشی آن‌ها، مقتضیات ایجاد می‌کند که در تکمیل فرم‌های نظرسنجی به حقوقدانان، اقتصاددانان، حسابداران و افرادی از این قبیل مراجعه شود که به قانون آگاه‌ترند، درحالی‌که بسیاری از مشکلات غیر آشکار سد راه تولید، با نظرخواهی از صاحبان بنگاه‌ها قابل دریافت است.

• در بررسی قوانین و مقررات تنها به بررسی قوانین و مقررات مکتوب اکتفا شده است. انتقاد وارده به این روش این است که بررسی تأثیر قوانین و مقررات بر عملکرد بنگاه‌های اقتصادی علاوه بر قوانین مکتوب به نحوه اجرای این قوانین در کشورهای مختلف نیز بستگی اساسی دارد که تهیه‌کنندگان این شاخص این مورد را نادیده گرفته‌اند. این موضوع توسط بنیتوارونادا استاد دانشگاه پمپئو فابرا در اسپانیا نیز صحنه‌گذاری می‌شود چراکه وی یکی از اشکالات اصلی مطالعه بانک جهانی را تفاوت بین واقعیات با اعداد و ارقام مورداعای گزارش می‌داند. او به‌عنوان نمونه ثبت مالکیت و فروش در ایالات‌متحده را مثال می‌زند که در عمل ۲۰ روز طول می‌کشد، اما در گزارش کسب‌وکار تنها یک روز ذکر شده است. به عقیده وی در صورتی که اطلاعات ارائه‌شده در گزارش بر مبنای واقعیت تنظیم شود، جایگاه واقعی ایالات‌متحده از رتبه سوم به ۵۷ تا ۶۰ تنزل پیدا می‌کند.

• عده‌ای چنین بر شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی نقد وارد می‌کنند که این شاخص، محیط کسب‌وکار را تنها قوانین و مقررات می‌داند، در صورتی که عوامل دیگری مثل زیرساخت‌ها،

که بر کیفیت محیط کسب‌وکار یک کشور تأثیر دارند را در نظر نمی‌گیرد. به‌عنوان مثال مواردی مثل امنیت، میزان رواج دزدی و رشوه‌خواری، اندازه بازار، ثبات اقتصاد کلان، کارآمدی سیستم مالی، زیرساخت‌های تجارت برون‌مرزی را که از لحاظ قانونی بر بخش رسمی بار هزینه‌ای دارند، در نظر گرفته نمی‌شوند. البته موارد مذکور هریک جداگانه رویکرد شاخص‌های خاصی قرار گرفته‌اند و قرار نگرفتن مواردی از این قبیل در دامنه کار شاخص سهولت کسب‌وکار به دلیل اینکه رویکرد متفاوت آن است.

- پایش محیط کسب‌وکار ۱۰ حوزه مربوط به چرخه عمر بنگاه را با ۱۰ شاخص پوشش می‌دهد. هرکدام از شاخص‌ها به‌اختصار وضعیت حوزه‌ی موردنظر را روایت می‌کنند. به‌عنوان مثال همه قوانین تجاری توسط شاخص‌های شروع کسب‌وکار و وضعیت جاده‌ها، راه‌آهن، بندرها و فرودگاه‌ها در شاخص اخذ امتیاز برق به‌عنوان نمایانگر وضعیت زیرساخت پوشش داده نمی‌شوند.

- پایش محیط کسب‌وکار همه هزینه‌ها و منافع یک قانون یا مقرر را که در نهایت متوجه جامعه است را اندازه نمی‌گیرد. به‌عنوان مثال پرداخت مالیات برای کسب‌وکار در وهله اول یک هزینه است. شاخص پرداخت مالیات فقط این هزینه را ثبت می‌کند در صورتی که منافع اقتصادی و اجتماعی ناشی از اجرای سایر طرح‌ها را در نظر نمی‌گیرد.

• محدودیت در استانداردسازی

- یکی از مهم‌ترین ملاحظات پایش محیط کسب‌وکار تهیه داده‌هایی است که به‌صورت جهانی قابل‌مقایسه باشند. بنابراین داده‌ها تحت سناریوهای یکسان و با فرضیات خاص توسعه داده‌شده‌اند، از جمله:

* محیط کسب‌وکار یک کشور همان چیزی است که در بزرگ‌ترین شهر آن روی می‌دهد.

مورد این فرض وجود دارد، درحالی‌که ویژگی‌های درآمدی، رژیم حقوقی و دیگر ویژگی‌های کشورها متفاوت است و بنابراین ارائه یک نسخه واحد برای همه کشورها امری ناصحیح است. در پایان باید خاطر نشان کرد که برخی از محدودیت‌های وارده به شاخص سهولت بانک جهانی از جمله مراجعه به متن قانون و عدم اخذ نقطه نظرات فعالان اقتصادی، محدودیت در بخش رسمی و در نظر نگرفتن مواردی مثل امنیت، محدودیت در دامنه، در سایر مطالعات بخصوص مطالعه «بررسی بنگاه‌ها» مرتفع می‌شوند. اما در مطالعه بررسی بنگاه‌ها از ۱۲ متغیر اصلی، تنها در یک متغیر به محیط کسب‌وکار به صورت اجمالی می‌پردازد. به طور کلی نیاز به تمرکز بیشتر بر همه جنبه‌های قانونی و حقوقی نظام حاکم بر کسب‌وکارها به علاوه مقتضیات بومی و استانی کشورمان، باعث شده این مطالعه برای بررسی محیط کسب‌وکار در سطح استانی مناسب نباشد.

منابع

پیش درآمدی بر مطالعات «بررسی بنگاه‌ها» و «پایش محیط کسب‌وکار بانک جهانی»، علی قاضی‌زاده، فصل‌نامه پژوهش‌های اقتصادی، سال دوم، شماره ۷، پاییز ۹۳، صفحات ۳۴-۲۵.
 معرفی و ارزیابی شاخص‌های انجام کسب‌وکار، گزارش بنگاه و پایش محیط کسب‌وکار، مجلس شورای اسلامی، مطالعات گروه کسب‌وکار، اسفند ۱۳۸۹.

www.enterprisesurveys.org

www.doingbusiness.org

فساد، مهارت کارگران، امنیت و مسائل فرهنگی، بر تصمیمات بنگاه‌ها به صورت مستقیم نقش دارند و در این شاخص در نظر گرفته نشده است. همان‌طور که قبلاً اشاره شده است، در پاسخ به این نقد، این موضوع مطرح است که هرچند بسیاری از مسائل در تصمیم‌گیری بنگاه‌ها مؤثر است اما بانک جهانی بر بخش هزینه‌های رسمی بودن کسب‌وکار متمرکز است و اگر قرار است موارد اشاره‌شده در این شاخص قرار داده شوند، باید با دید قوانین و مقررات و دستگاه‌های متولی آن‌ها بر این حوزه‌ها تمرکز شود.

• بانک جهانی زیرشاخص سهولت استخدام و اخراج نیروی کار را از زمان تهیه اولین گزارش در سال ۲۰۰۴ تا گزارش سال ۲۰۱۰ در زمره زیرشاخص‌های موردبررسی قرار می‌داد و در رتبه‌بندی کشورها ترتیب اثر داده می‌شد، که با انتقاد سازمان بین‌المللی کار مواجه شد. سازمان بین‌المللی کار در انتقاد نسبت به این مسئله، اظهار کرد در رتبه‌بندی بانک جهانی کشورهایی که در آن‌ها اخراج کارگر راحت‌تر صورت می‌گیرد دارای نمره بالاتری در زیرشاخص استخدام کارگران هستند. بدیهی است این رویکرد موجب به خطر افتادن امنیت شغلی کارگران و تضییع حقوق ایشان می‌شود. علاوه بر این، زیرشاخص مذکور با پیمان و قراردادهای بین‌المللی کار مغایرت دارد. انتقادات از این زیرشاخص باعث شد گروه مطالعات کسب‌وکار بانک جهانی با هدف بررسی بیشتر از ورود این شاخص در رتبه‌بندی کشورها؛ از سال ۲۰۱۱ به بعد؛ امتناع ورزد.

• انتخاب برخی از زیرشاخص‌های ده‌گانه بانک جهانی با این پیش‌فرض صورت گرفته است که مدل قانونی پیشنهادی برای تغییر در قوانین، مدل مطلوب است، در حداقل ۷ زیرشاخص از ۱۰

پایش محیط کسب و کار در ایران

به دنبال انتشار گزارش بانک جهانی و رتبه پایین ایران در این گزارش (رتبه ۱۱۸ در گزارش سال ۲۰۱۶) در طی چند سال گذشته توجه به این حوزه بسیار اهمیت پیدا کرد. بر این اساس مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، در زمستان ۱۳۸۸، به تدوین مؤلفه‌های ملی کسب و کار همت گمارد و به کمک تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور شامل اتاق‌های بازرگانی، انجمن‌های مدیران صنایع، شوراهای اصناف، خانه‌های صنعت و معدن و کانون‌های عالی کارفرمایی و خبرگان اقتصادی و دانشگاهی در فاصله زمانی بهمن‌ماه ۱۳۸۸ تا خردادماه ۱۳۸۹ با روش دلفی و طی سه مرحله، مجموعاً ۲۲ شاخص را به عنوان «شاخص‌های پایش محیط کسب و کار» معرفی کرد. پس از نهایی شدن شاخص‌ها مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی گزارش‌های خود را به طور مرتب؛ در ۴ ماه نخست به صورت ماهانه و پس از آن به صورت فصلی منتشر کرده است. شیوه جمع‌آوری اطلاعات در این گزارش‌ها از طریق پرسشنامه و نظرخواهی از تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور است، به این صورت که از پاسخ‌دهندگان خواسته می‌شود تا برحسب کیفیت و شدت مشکلات، به هر مؤلفه نمره‌ای بین ۱ تا ۱۰ اختصاص دهند به گونه‌ای که نمره بالاتر نشان از حادتر بودن

امروزه ضرورت بررسی وضعیت نظام قانونی و حقوقی حاکم بر کسب و کارها در دنیا بر کسی پوشیده نیست. در کشور ما نیز، لازم است تا این بررسی به صورت بومی و با توجه به ویژگی‌های ساختاری خاص ایران انجام شود. هرچند بانک جهانی چهره این نظام را در سطح بین‌المللی به صورت استاندارد نشان می‌دهد، اما کافی نبوده و به منظور اصلاحات تأثیرگذار در این حوزه نمی‌توان کاملاً بر آن متکی بود. از طرف دیگر، ساختار قانون‌گذاری در ایران به صورت مرکزی بوده و از جهات بسیاری قانون در سراسر کشور یکسان است که این موضوع نیز دلیل محکم دیگری برای ضرورت تدوین شاخص‌های ملی در این رابطه می‌باشد، به گونه‌ای که بتوان عملکرد استان‌های مختلف را نیز مورد بررسی قرار داد. قاعدتاً یکی از مهم‌ترین جنبه‌هایی که منجر به تفاوت فاحش در هزینه‌های رسمی بودن بین استان‌های مختلف می‌شود، وجه پیاده‌سازی قوانین و مقررات و کیفیت ارائه خدمات ضروری منطبق بر قانون توسط دستگاه‌های اجرایی در مناطق مختلف است. تعریف شاخص‌های مجزا در سطح ملی و منطقه‌ای امکان برنامه‌ریزی، تصمیم‌گیری و اقدامات در سطح کلان کشوری و خرد متناسب با ظرفیت‌های اقتصادی مناطق را فراهم می‌آورد.

مشکل دارد.

این اقدام با توجه به ضرورت احساس شده و همچنین بی‌همتا و بی‌سابقه بودن آن در کشور، شروعی ارزشمند و قابل تقدیر بوده است، برای درک ارزشمند بودن این بررسی، گفتن همین نکته کافی است که این مطالعه هم‌اکنون مرجع اصلی سیاست‌گذاران، تحلیل‌گران و فعالان اقتصادی برای ترسیم وضعیت کسب‌وکار در داخل کشور می‌باشد.

اما با توجه به گذشت حدود ۵ سال از عمر پایش محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌ها و با توجه به تغییر شرایط اقتصادی کشور، بازنگری، اصلاح و حتی بازتعریف برخی مؤلفه‌ها ضروری به نظر می‌رسد. موضوعی که حتی در شاخص‌های استاندارد بین‌المللی از جمله شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی هر ساله شاهد آن هستیم.

با نگاهی عمیق‌تر به پایش محیط کسب‌وکار انجام‌شده توسط مرکز پژوهش‌ها می‌توان در کنار همه مزایای این پژوهش نقاط ضعفی را در شیوه تدوین شاخص‌ها، در نحوه جمع‌آوری اطلاعات، در روش اندازه‌گیری، محاسبه و تحلیل شاخص‌ها مشاهده کرد. در ادامه به گوشه‌ای از این نواقص پرداخته شده است.

تدوین شاخص‌ها

الف) رویکرد مبهم مدل نسبت به محیط کسب‌وکار

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی رویکرد خود را در مدل پایش محیط کسب‌وکار به روشنی مشخص نکرده است، چراکه محیط کسب‌وکار آن دسته از عوامل مؤثر بر عملکرد بنگاه‌ها است که از اختیار آن‌ها خارج‌اند. این تعریف حوزه‌های بیشماری را در برمی‌گیرد که لازم است هریک به تناسب ماهیت خود با ملاحظات مشخصی جداگانه مورد بررسی قرار گیرد. عملاً تفکیک مسائل اولین قدم برای ساده‌سازی مسئله و روشن شدن تنگناها و راهکارهای است. محیط کسب‌وکار در بررسی‌های بین‌المللی به اجزای مختلفی تقسیم شده است، که برخی از مهمترین آن‌ها به شرح زیر هستند:

• شاخص ادراک فساد

* تعریف: استفاده از جایگاه یا منصب دولتی برای رسیدن به اهداف و منفعت شخصی یا حزبی

* فاکتورهای اساسی: رشوه‌گیری، کلاهبرداری در خریدهای دولتی، اختلاس

* شیوه جمع‌آوری داده: ادراک صاحبان کسب‌وکارها، افراد نخبه و متخصص یک کشور

• رقابت پذیری

* تعریف: مجموعه‌ای از نهادها، سیاست‌ها و عواملی است که سطح بهره‌وری یک کشور را تعیین می‌کنند.

* فاکتورهای اساسی: ۱۲ رکن (زیر شاخص) و ۱۱۲ متغیر. رکن‌ها شامل: نهادها، زیرساختها، محیط اقتصاد کلان، بهداشت و آموزش ابتدایی، آموزش عالی، کارایی بازار، کارایی نیروی کار، سطح توسعه بازار مالی، آمادگی در حوزه فناوری، اندازه بازار، پیشرفته بودن بنگاههای تجاری، نوآوری

* شیوه جمع‌آوری داده: دو سوم از متغیرها از مدیران اجرایی بنگاه‌های اقتصادی سوال می‌شود.

در بررسی کامل‌تر، دفتر پایش و بهبود محیط کسب‌وکار معاونت امور اقتصادی وزارت امور اقتصادی و دارایی در گزارشی با عنوان «نگاهی به شاخص‌های جهانی کسب‌وکار» که در دی ماه ۹۲ منتشر شده است، ۱۷ شاخص بین‌المللی را معرفی می‌کند که محیط کسب‌وکار را با رویکردهای متفاوت در کشورهای سراسر دنیا مورد بررسی قرار می‌دهند.

آنچه در این بین می‌توان نتیجه گرفت این است که برای بررسی محیط کسب‌وکار رویکرد بررسی باید از قبل کاملاً روشن باشد. این موضوع در مدل پایش محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی دیده نمی‌شود و به صورت کلی به محیط کسب‌وکار پرداخته شده است.

در بین مؤلفه‌های این مدل، به عنوان مثال هم به فساد - مثلاً در مؤلفه: وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی - هم به موارد مربوط به رقابت پذیری - مثلاً در مؤلفه: ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل - هم به محیط قانونی و مقرراتی - مثلاً در مؤلفه: نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی - اشاره شده است. در رویکرد این مطالعه آنچه بیش از همه به چشم می‌خورد عارضه یابی محیط کسب‌وکار است و نه سنجش وضعیت آن. هرچند برای سنجش هر موضوعی باید بر تنگناها تمرکز کرد اما مطالعات بین‌المللی نشان می‌دهد که صرفاً مشکلات نمی‌توانند شاخص باشند.

بنابراین بهتر این بود که رویکرد مدل پایش محیط کسب‌وکار مجلس شورای اسلامی به روشنی مشخص می‌شد و حوزه تعیین شده به طور کامل مورد بررسی قرار می‌گرفت. به عنوان مثال در بین پایش‌های بین‌المللی محیط کسب‌وکار، شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی بین جنبه‌های قانونی و اجرایی مسائل محیط کسب‌وکار تفکیک قائل می‌شود و برای هر جنبه، مطالعه مجزا انجام می‌دهد. به عنوان مثال شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی به این موضوع توجه می‌کند که یک کسب‌وکار، از

در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات» می‌تواند هم از جنبه‌های قانونی و هم جنبه‌های اجرایی ناشی شده باشد، که در چنین شرایطی ریشه‌یابی موانع و مشکلات مربوط به محیط کسب‌وکار به‌خوبی انجام نمی‌شود. در جدول (۱) مؤلفه‌های پایش محیط کسب‌وکار بر اساس اینکه بر جنبه‌های قانونی متمرکز شده یا اجرایی؛ دسته‌بندی شده‌اند. البته لازم به ذکر است که در این مدل مؤلفه‌هایی نیز هستند که بی‌ارتباط با نظام قانونی و حقوقی می‌باشند، به عبارت دیگر رویکرد دیگری برای این مدل می‌توان متصور شد که موارد خارج از نظام قانونی و حقوقی را هدف قرار داده است که به طور اجمالی و چه بسا ناقص به آن پرداخته شده است.

محیط کسب‌وکار باید چه انتظاری را داشته باشد، در صورتی که واحد دیگری از بانک جهانی تحت عنوان واحد «بررسی بنگاه‌ها» به این موضوع می‌پردازد که یک کسب‌وکار در حال تجربه چه وضعیتی است؟ یکی از تفاوت‌های برجسته این دو مطالعه این است که شاخص سهولت کسب‌وکار به متن قانون و یا کسانی که قانون را می‌دانند، مراجعه می‌کند؛ و در بررسی بنگاه‌ها به جنبه اجرایی آن توجه می‌کند، بنابراین رویکرد اتخاذ شده توسط این مطالعه ایجاب می‌کند، داده‌ها از سطح بنگاه‌ها جمع‌آوری شوند.

اما در بین مؤلفه‌های پایش محیط کسب‌وکار مجلس شورای اسلامی این تفکیک دیده نمی‌شود. به عنوان مثال مؤلفه «تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار» جزء جنبه‌های قانونی و مؤلفه «ضعف دادرها

جدول شماره ۱: تفکیک مؤلفه‌های پایش محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی بر اساس جنبه‌های قانونی و اجرایی

جنبه قانونی	جنبه اجرایی	بی‌ارتباط با نظام قانونی و اجرایی
ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
زیادبودن تعطیلات رسمی	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان
تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	
نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	
محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	
بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	ضعف دادرها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات	
	وجود مفسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	

ب) عدم تمایز بین محیط داخلی و خارجی کسب و کار محیط داخلی کسب و کار عوامل تحت اختیار بنگاه و محیط بیرونی کسب و کار عوامل خارج از کنترل و تأثیرگذار بر عملکرد بنگاه‌ها هستند. در اصطلاحات عامه منظور از عبارت «محیط کسب و کار» محیط بیرونی کسب و کار است.

در ۲۲ شاخص تدوین شده مدل پایش مجلس شورای اسلامی، مرز بین محیط داخلی کسب و کار و محیط خارجی کسب و کار حفظ نشده است. مؤلفه‌های «برگشت چک‌های مشتریان و همکاران»، «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده» و «بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران» مواردی هستند که در محیط داخلی و سایر مؤلفه‌ها در محیط خارجی کسب و کار قرار می‌گیرند.

اگر دوطرف طیف، بخش خصوصی و حاکمیت قرار داشته باشد و هدف سنجش این ارتباط باشد و نه تعاملات درون هر یک؛ همانطور که وارد فرآیندهای سازمان‌ها نمی‌شویم، وارد تعاملات بخش خصوصی بایکدیگر نیز نمی‌شویم و فرض می‌شود بخش خصوصی به راحتی می‌تواند مشکلات در این رابطه را در حیطه اختیارات خود برطرف کند.

بنابراین اگر لازم است محیط داخلی در پایش وارد شود، باید سایر مواردی مثل وضعیت مؤسسات، تأمین کنندگان، رقبا نیز دیده شوند و همچنین به مواردی مثل مشتریان، توزیع کنندگان و همکاران با دقت بیشتری پرداخته شود، چراکه مؤلفه‌های ارائه شده، بهترین مؤلفه‌های قابل تعریف، در حوزه خود نیستند. از طرف دیگر، این موضوع در مورد محیط خارجی نیز صادق است یعنی علاوه بر تعریف مؤلفه‌های دقیق‌تر برای تعیین وضعیت حوزه‌های سیاسی، اقتصادی، حقوقی و اجتماعی به سایر حوزه‌ها مثل تکنولوژی نیز توجه شود؛ البته طبق تعریف محیط کسب و کار لازم است این حوزه‌ها با در نظر گرفتن جنبه‌های قانونی و مفهوم هزینه رسمی بودن مورد بررسی قرار گیرند.

اما سؤال اصلی این است که آیا پرداختن به محیط داخلی لازم است یا خیر؟ که به دلیل عدم تفکیک مباحث جوابی در این حوزه یافت نشده است. در مورد محیط خارجی شکی نیست که لازم است به آن پرداخته شود. البته لازم به یادآوری است که در اینجا در مورد حداقل اقلامی که مشمول محیط‌های داخلی و خارجی می‌باشند صحبت شده است.^۱

ج) رویکرد ملی بجای منطقه‌ای در تدوین مؤلفه‌ها یکی از مهم‌ترین دلایلی که شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی برای سنجش وضعیت محیط کسب و کار در سطح فروملی ناکارآمد است، توجه صرف به متن قانون می‌باشد، یعنی هرچند برای مقایسه کشورها در سطح بین‌المللی شاخص استاندارد است اما به دلیل اینکه تفاوت‌های استانی را (به‌خصوص در مورد کشورهایی که نظام قانون‌گذاری مرکزی دارند) نشان نمی‌دهد، در سطح فروملی قابل استفاده نیست.

لذا، حتی در مورد کشورهایی که این شاخص در سطح فروملی پیاده‌سازی شده، ساختار ایالاتی، شرط اصلی بوده است، که البته بسته به اختیارات ایالت‌ها، تعداد زیرشاخص‌های اندازه‌گیری شده نیز در هر کشور متفاوت است.

بسیاری از مؤلفه‌های پایش محیط کسب و کار مجلس شورای اسلامی در سراسر کشور یکسان هستند و اگر تغییری در آن‌ها روی دهد هرچند بسته به ماهیت متفاوت کسب و کار استان‌ها می‌تواند اثرات آن کمتر یا بیشتر توسط فعالان اقتصادی آن استان درک شود، اما پارامتر اصلی که محیط کسب و کار و هزینه‌های رسمی بودن است، در واقع در استان‌های مختلف به یک اندازه تغییر کرده و تفاوت‌های استانی در مورد آن‌ها به وجود نیامده است. شاید لازم باشد رابطه بین ماهیت کسب و کار هر استان با روش‌های کمی به متغیرهای مدل تعیین شود.

د) عدم در نظر گرفتن منافع کل

نکته دیگری که در شاخص‌های مجلس شورای اسلامی در نظر گرفته نشده این است که در تدوین مؤلفه‌ها همه زوایا دیده نشده، به طور مثال در شاخص «نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی» این نکته در نظر گرفته نشده که نرخ بالا از دید چه کسانی خوب و از دید چه کسانی بد محسوب می‌شود؟ چراکه ممکن است این نرخ از دید بنگاه‌های صنعتی بالا تلقی شود در حالی که از دید شرکت‌های بیمه به عنوان یک بنگاه خدماتی این‌طور نباشد. البته این ایراد به‌صورت جدی به شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی نیز وارد آمده است تا جایی که بانک جهانی تأثیر زیرشاخص «نیروی انسانی» را از سال ۲۰۱۰، در رتبه‌بندی کشورها حذف کرده است. به عبارت دیگر مؤلفه‌ها باید به‌گونه‌ای طراحی شوند که بار هزینه‌ای نظام قانونی و حقوقی بر کسب و کار کارها با در نظر گرفتن منافع کل جامعه به‌خوبی تشخیص داده شوند.

بنا بر آنچه تاکنون گفته شده است این برداشت می‌شود که

۱- برای مطالعه بیشتر در این مورد به مقاله رقابت‌پذیری و محیط کسب و کار در فصلنامه شماره ۱۲ (زمستان ۹۴) اتاق کرمان مراجعه شود.

نحوه جمع‌آوری اطلاعات

الف) نوسانات زیاد در رتبه‌بندی‌ها

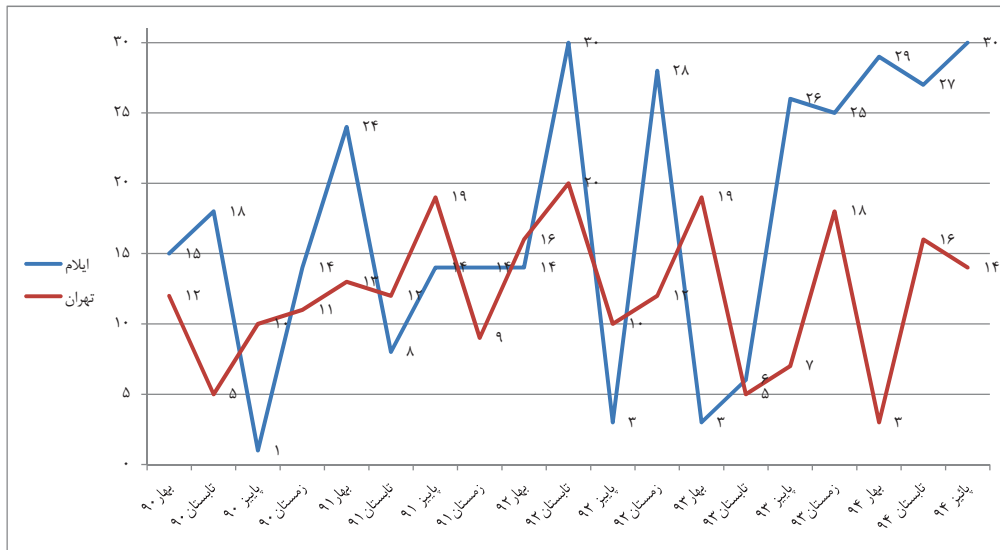
نوسانات زیاد در رتبه‌های به‌دست‌آمده بدون درک تغییرات محیطی، برای یک استان در طی فصل‌ها یا سال‌های متوالی، می‌تواند ناشی از عدم جمع‌آوری درست اطلاعات باشد. مقایسه رتبه کسب‌شده برای استان‌ها طی چند دوره متوالی نشان از نوسانات شدید رتبه‌ها در دوره‌های نزدیک به هم دارد. اگر انحراف معیار (فاصله از میانگین) امتیازهای گزارش‌شده توسط مجلس شورای اسلامی برای محیط کسب‌وکار هر استان در همه فصل‌ها را محاسبه کنیم، می‌توان استان‌ها را با توجه به این معیار به‌صورت جدول (۲) رتبه‌بندی کرد.

دسته‌بندی قابل تأملی بین مؤلفه‌های پایش محیط کسب‌وکار مجلس شورای اسلامی وجود ندارد، که این موضوع تا حد زیادی به شیوه تدوین مؤلفه‌ها برمی‌گردد. چراکه اولاً روش دلفی یک روش از پایین به بالا است، به این صورت که ابتدا همه مؤلفه‌هایی که می‌توانند مناسب باشند ارائه می‌شوند و سپس موارد مطرح‌شده جمع‌بندی و تحلیل می‌شوند تا حوزه‌های اصلی تشخیص داده شوند؛ دوم این‌که سؤال محوری در جمع‌آوری نظرات خبرگان «تعیین مهم‌ترین عواملی خارج از کنترل بنگاه‌ها و مؤثر بر عملکرد آنان» بوده است. درحالی‌که می‌دانیم محیط کسب‌وکار فقط بر بُعد رسمی بودن بنگاه متمرکز است. به طور خلاصه منطق علمی اثبات‌شده بارزی در تدوین مؤلفه‌ها دیده نمی‌شود و به نظر می‌رسد رویکرد این مطالعه بیشتر عارضه‌یابی است و نه شاخص‌سنجی.

جدول شماره ۲: رتبه‌بندی استان‌ها از نظر میزان نوسان در امتیاز کسب‌شده محیط کسب‌وکار در تمامی فصول پایش محیط کسب‌وکار توسط مجلس شورای اسلامی (رتبه‌بندی استان‌ها با توجه به معیار انحراف معیار امتیازات استان‌ها در هر فصل)

رتبه	استان	انحراف معیار	رتبه	استان	انحراف معیار	رتبه	استان	انحراف معیار
۱	تهران	۰,۲۶	۱۲	کرمانشاه	۰,۴۸	۲۲	خراسان شمالی	۰,۵۵
۲	خراسان رضوی	۰,۲۷	۱۳	اردبیل	۰,۴۸	۲۳	کرمان	۰,۵۷
۳	اصفهان	۰,۲۹	۱۴	خوزستان	۰,۵	۲۴	بوشهر	۰,۵۷
۴	مازندران	۰,۳۱	۱۵	خراسان جنوبی	۰,۵	۲۵	گلستان	۰,۵۷
۵	مرکزی	۰,۳۵	۱۶	یزد	۰,۵	۲۶	کردستان	۰,۶
۶	فارس	۰,۳۷	۱۷	قزوین	۰,۵	۲۷	گیلان	۰,۶۵
۷	سمنان	۰,۳۹	۱۸	آذربایجان غربی	۰,۵۱	۲۸	چهارمحال و بختیاری	۰,۷
۸	آذربایجان شرقی	۰,۴	۱۹	هرمزگان	۰,۵۱	۲۹	همدان	۰,۷۵
۹	لرستان	۰,۴۲	۲۰	زنجان	۰,۵۲	۳۰	البرز	۰,۷۶
۱۰	سیستان و بلوچستان	۰,۴۶	۲۱	قم	۰,۵۳	۳۱	ایلام	۰,۸۳
۱۱	کهگیلویه و بویراحمد	۰,۴۸						

همان‌طور که در جدول (۲) مشخص است، کمترین نوسانات مربوط به استان تهران و بیشترین آن‌ها مربوط به استان ایلام است. برای بررسی بیشتر در نمودار (۱) رتبه کسب‌شده توسط این دو استان در طی فصل‌های مختلف پایش محیط کسب‌وکار توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، نشان داده شده است.

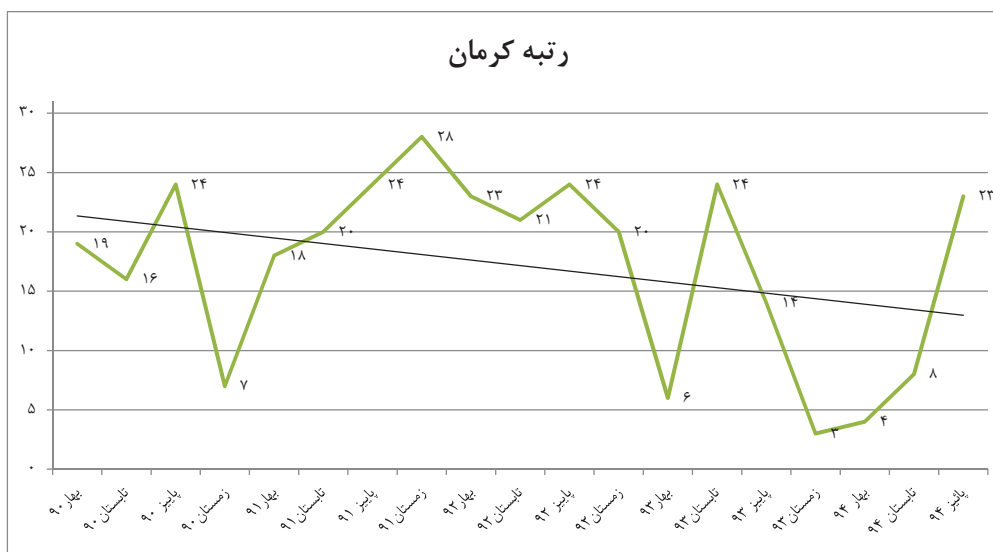

نمودار شماره ۱: رتبه بهترین (تهران) و بدترین (ایلام) استان‌ها از نظر میزان نوسانات در امتیاز کسب‌شده

توجیهی در رتبه خود داشته است. به‌علاوه، رتبه استان کرمان نیز طی فصل‌های اخیر در نمودار (۲) ترسیم شده است. همان‌طور که مشاهده می‌شود استان کرمان در بهار ۱۳۹۳ رتبه ۲۴، در تابستان رتبه ۶ و در پاییز همان سال رتبه ۱۴ را در بین ۳۱ استان کشور به خود اختصاص داده است. این کاهش و افزایش ناگهانی، آن هم در طول یک سال؛ درحالی‌که در اقتصاد کشور و بویژه استان کرمان، اتفاق بارزی در جهت تغییر محیط کسب‌وکار روی نداده است، منطقی به نظر نمی‌رسد.

به دلیل این‌که استان تهران برای دست‌اندرکاران پایش محیط کسب‌وکار مجلس شورای اسلامی، نسبت به سایر استان‌ها شناخته‌شده‌تر است و نزدیکی این استان، امکان کنترل بیشتری برای جمع‌آوری اطلاعات موردنیاز پایش فراهم کرده است، در نتیجه نوسانات نسبی کم‌تر دور از انتظار نیست. هرچند استان تهران کمترین نوسانات را در بین سایر استان‌ها دارد اما همان‌طور که در نمودار (۱) مشخص است در طی فصل‌های مختلف از بهار سال ۹۰ تا پاییز ۹۴ این استان نیز تغییرات زیاد و چه بسا غیر قابل

نمودار شماره ۲: نوسانات رتبه ی استان کرمان در مطالعات مرکز پژوهش های مجلس شورای اسلامی طی دوره ی ۹۴-۹۰ (به طور فصلی)

زمستان ۹۳، استان کرمان دارای رتبه ۳ در بین ۳۱ استان کشور بوده است. این در حالی است که رتبه این استان در فصل قبل؛ پائیز ۱۳۹۳؛ ۱۴ بوده است. جهت بررسی چگونگی این تغییر ناگهانی در طی یک فصل، درصد تغییر امتیاز هر مؤلفه در طی دو فصل مذکور در جدول (۳) محاسبه شده است. بر اساس جدول (۳) بیشترین تغییر (بهبود) در مؤلفه «بی ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه گذاری» با ۴۱ درصد، مؤلفه «تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار» با ۳۷ درصد و مؤلفه «تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار» با ۳۳ درصد بهبود مشاهده می شود. به علاوه طبق گزارش های ارائه شده سه مؤلفه «ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت ها و اجبار طرف های قرارداد به انجام تعهدات» و «برگشت چک های مشتریان و همکاران» و «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف کننده» وضعیت به مراتب بدتری نسبت به فصل قبل پیدا کرده اند.

به طور کلی اگر در نمودار (۲) روند تغییرات را بر یک خط برآزش کنیم می بینیم که رتبه استان کرمان از سال ۹۰ تاکنون روندی نزولی داشته و به طور مستمر شاهد وضعیت بهتری نسبت به سایر استان ها بوده ایم، در حالی که به نظر می رسد تغییر قابل لمسی در محیط کسب و کار استان کرمان روی نداده و نوسانات شدید رتبه استان کرمان برای فعالان این استان غیرقابل قبول است. نکته قابل ذکر این که ۸ استان دیگر نوسان به نسبت بیشتری از استان کرمان در رتبه خود داشته اند.

به علاوه وجود نوسانات زیاد در رتبه استان ها در حالی رخ داده که اکثر مؤلفه های پایش محیط کسب و کار مجلس شورای اسلامی به در سطح ملی قابل تغییر و اصلاح هستند و عملاً استان ها در تغییر آن ها دخل و تصرفی ندارند، به عبارت دیگر، در صورتی که مؤلفه ها بیشتر ماهیت استانی داشته باشند، با شیوه فعلی، انتظار بروز نوسانات به مراتب بیشتری در رتبه بندی استان ها داریم. طبق گزارش پایش محیط کسب و کار مجلس شورای اسلامی در

جدول شماره ۳: درصد تغییر مؤلفه‌های محیط کسب و کار مجلس شورای اسلامی در دو فصل پاییز و زمستان ۹۳ در استان کرمان

تغییر (درصد)	زمستان ۹۳	پاییز ۹۳	مؤلفه‌های محیط کسب و کار از بیشترین ترقی تا بیشترین تنزل
۴۱ درصد	۳,۹۲	۶,۷	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری
۳۷ درصد	۴,۰۸	۶,۵۱	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار
۳۳ درصد	۴,۲۱	۶,۳۳	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار
۲۸ درصد	۳,۹۹	۵,۵۲	زیاد بودن تعطیلات رسمی
۲۷ درصد	۵,۱۳	۷,۰۲	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
۲۶ درصد	۵,۳۱	۷,۱۵	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران
۲۶ درصد	۴,۵۵	۶,۱۹	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی
۲۵ درصد	۴,۶۸	۶,۲۷	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی
۲۲ درصد	۵,۰۴	۶,۴۴	قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی
۲۱ درصد	۶,۳۲	۷,۹۸	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
۱۷ درصد	۳,۶۲	۴,۳۵	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق
۱۶ درصد	۴,۹۲	۵,۸۷	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه
۱۰ درصد	۴,۹۶	۵,۵	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
۸ درصد	۵,۰۴	۵,۴۵	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار
۷ درصد	۵,۰۴	۵,۴۲	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل
۵ درصد	۶,۲۲	۶,۵۶	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان
۴ درصد	۶,۸۱	۷,۱۳	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها
۱ درصد	۷,۲۲	۷,۲۹	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی
۳-درصد	۵,۹۹	۵,۸۲	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران
۴-درصد	۴,۸۱	۴,۶۱	ضعف دادرها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات
۱۸-درصد	۵,۵۳	۴,۷	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
۱۷ درصد	۵,۱۱	۶,۱۳	میانگین

مانده و اقدام عملی قابل توجهی برای صحت‌گذاری بر این فرض در هیچ دوره‌ای صورت نگرفته است، و بدتر از آن، اینکه، هیچ طرحی هم برای آن ارائه نشده است.

برای بررسی ارتباط تعداد پرسشنامه‌های تکمیل شده و نوسان رتبه‌بندی‌ها از روش آزمون فرض ناهمبستگی دو متغیر استفاده شده است. فرض اولیه در این بررسی این است که بین «میانگین تعداد تشکل‌های شرکت‌کننده در استان‌ها» و «انحراف استاندارد رتبه کسب شده توسط آن‌ها» وابستگی وجود ندارد. برای انجام آزمون از داده‌های مربوط به ۳۱ استان در فصل‌های مختلف؛ از بهار ۹۰ تا بهار ۹۴؛ استفاده شده است.

جدول (۴) اطلاعات مربوط به این آزمون را نشان می‌دهد. با توجه به جدول مقدار ضریب همبستگی پی‌رسون بین میانگین تعداد تشکل‌های شرکت‌کننده در استان‌ها و انحراف استاندارد رتبه کسب شده برابر ۰٫۵۹- می‌باشد و فرض اولیه آزمون در سطح معنی‌دار ۰٫۰۱ درصد (و طبیعتاً تمام سطوح معنی‌دار بیشتر از آن) رد شده است. بنابراین انحراف استاندارد رتبه به‌دست‌آمده برای استان‌ها به تعداد تشکل‌های شرکت‌کننده در نظرسنجی بستگی دارد به عبارت دیگر، کم‌بودن تعداد تشکل‌های شرکت‌کننده در پایش محیط کسب‌وکار یک استان در پراکندگی زیاد رتبه‌های این استان‌ها در فصول مختلف مؤثر است و به‌شدت دقت نتایج به دست‌آمده را کاهش می‌دهد.

حال این سؤال مطرح است که آیا در جهت بهبود مؤلفه‌هایی مثل «بی‌ثباتی قوانین و مقررات تولید و سرمایه‌گذاری» که امری کشوری و نه استانی است، اقدامی انجام شده که تشکل‌های اقتصادی استان کرمان ۴۱ درصد بهبود در این مؤلفه درک کرده‌اند یا دلیل دیگری برای این اتفاق وجود دارد؟ این سؤال برای سایر مؤلفه‌ها نیز مطرح است.

ب) تعداد پرسشنامه‌های تکمیل شده

شاید یکی از دلایل اصلی که منجر به بروز مشکل نوسانات شدید در رتبه‌بندی‌ها شده است، دقت ناکافی در جمع‌آوری اطلاعات بوده باشد، زمانی خطای برآورد یک پارامتر در جامعه به حدی کم و قابل قبول می‌باشد که حجم نمونه بر اساس احتمال خطای پذیرفته شده و تعداد اعضای جامعه محاسبه شود و به همان اندازه آراء جمع‌آوری شود. از آنجایی که ۱۰۰ درصد شاخص‌های ارائه شده توسط مجلس شورای اسلامی ادراکی بوده و نه عینی، لازم است نه تنها تعداد قابل قبولی پاسخ‌دهنده در کل کشور وجود داشته باشند، بلکه پاسخ‌دهندگان استانی نیز به حد قابل قبولی باشند. البته فرض مرکز پژوهش‌ها در مورد جمع‌آوری اطلاعات؛ همانطور که در گزارش‌های پایش محیط کسب‌وکار هم اظهار شده؛ این است که چون نظرات هر تشکل در اصل برآیند نظرات اعضای خود است، این مشکل مرتفع می‌شود. درحالی که این مهم در حد فرض باقی

جدول شماره ۴: آزمون ناهمبستگی خطی بین «میانگین تعداد تشکل‌های شرکت‌کننده در استان‌ها» و «انحراف استاندارد امتیاز»

نتیجه	حد نهایی پذیرش $t_{\alpha/2, n-2}$	آماره آزمون $t_0 = R \sqrt{\frac{n-1}{1-R^2}}$	زمستان ۹۳	پاییز ۹۳	ضریب همبستگی
رد فرض اولیه	۳٫۶۵۹	-۳٫۸۴	۳۱	۰٫۰۰۱	-۰٫۵۹

را از تولید جدا کرد. با استمرار شرایط فعلی نظرات گروه غالب یعنی خدمات می‌تواند ارزیابی‌های غیر واقعی از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار را صورت دهد.

ج) محاسبه شاخص‌ها بر مبنای نظر تشکل‌های اقتصادی به جای بنگاه‌ها

در پژوهش‌های مجلس محاسبه مؤلفه‌ها بر مبنای نظر تشکل‌های

نکته دیگر در مورد نحوه جمع‌آوری اطلاعات در گزارش‌های مجلس شورای اسلامی این است که بیشترین پاسخ‌دهندگان در زمره گروه خدمات قرار دارند درحالی‌که طبق نظر کارشناسان لازم است پاسخ‌دهندگان گروه تولیدکنندگان صنعتی یا کشاورزی، بیشترین فراوانی را داشته باشند. چراکه، چون مسائل تولید از مشکلات بخش خدماتی جداست، در این گونه موارد می‌توان همانند مطالعه «بررسی بنگاه‌های» بانک جهانی بخش خدمات

اقتصادی؛ به جای نظرسنجی از بنگاه های اقتصادی انجام می شود و این طور استدلال شده است که چون تشکل ها به عنوان واحد هایی که تحت تأثیر محیط عملیاتی یک بنگاه خاص نیستند، اما از محیطی که بنگاه ها با آن ها در تعامل هستند اطلاع دارند، با این روش تأثیر محیط عملیاتی بنگاه ها بر روی ارزیابی مؤلفه های مورد بررسی حداقل می شود و برای محاسبه متغیر جانشین شاخص محیط کسب و کار ایران و نیز سیاست گذاری های مربوط به بهبود محیط کسب و کار در کشور مناسب به نظر می رسد. حال این مسئله که نمونه گیری و ارسال پرسشنامه برای بنگاه ها به جای مطالعه تشکل های اقتصادی آیا واقعاً نظر بنگاه ها را منعکس می کند یا خیر؛ یک جنبه این مسئله است؛ جنبه دوم این مسئله نیز این است که با وجود این که پرسشنامه ها در هر فصل با نمابر برای بیش از ۷۰۰ بنگاه اقتصادی در سراسر کشور ارسال می شود، نرخ بازگشت این پرسشنامه ها هیچ گاه از ۳۵ درصد تجاوز نکرده و این امر موجب شده که در همه گزارش ها این موضوع تذکر داده شود که: «چون نسبت تعداد پرسشنامه های معتبر دریافتی به تعداد پرسشنامه های ارسالی کمتر از استاندارد (۸۰ درصد از کل) است، نتایج به دست آمده به کل تشکل های اقتصادی کشور تعمیم داده نمی شود، به عبارت دیگر ادعا نمی شود نتایج گزارش ها نظر «تشکل های اقتصادی ایران» است، بلکه صرفاً ادعا می شود که این گزارش ها ارزیابی ۲۲ مؤلفه ملی محیط کسب و کار ایران توسط آن دسته از تشکل های اقتصادی سراسر کشور است که در آن فصل به پرسشنامه مزبور پاسخ داده اند»، که در چنین مواقعی عملاً بررسی بی اعتبار شده و نمی توان برای سیاست گذاری به آن اتکا کرد زیرا واقعیت ممکن است به گونه ای دیگر باشد. و نهایتاً جنبه سوم و اساسی تر این موضوع این است که پایش مجلس تنها به روش ذهنی و نظر سنجی انجام می شوند و ادراک سنجی مطلق است، در این بین جای خالی مؤلفه های عینی کاملاً محسوس است.

با توجه به همه این موارد به نظر می رسد بهتر آن است که یک شیوه ترکیبی ذهنی - عینی به گونه ای اتخاذ شود که اولاً در قسمت سؤالات ذهنی و ادراکی از نظر فعالان اقتصادی، و نه تشکل ها برای پایش محیط کسب و کار استفاده شود و دوماً شیوه جمع آوری اطلاعات نیز به صورتی انتخاب شود که امکان دریافت حداکثر تعداد پاسخگویی ممکن همراه با حداقل خطا فراهم گردد.

روش محاسبه و تحلیل

الف) وزن های مورد استفاده و عدم بازنگری و اصلاح

مجلس شورای اسلامی در گزارش های خود برای محاسبه شاخص محیط کسب و کار، به تفکیک استان ها و بخش های اقتصادی مختلف (کشاورزی، صنعت و معدن، و خدمات) وزن هایی در نظر گرفته است. به عبارت دیگر، در این گزارش ها بر اساس سهم استان از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کل کشور وزن های استانی را محاسبه می کند و از آن ها برای محاسبه شاخص فوق در بخش های مختلف استفاده می کند، و همچنین؛ بر اساس سهم هر بخش از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کل کشور، وزن های بخشی را به دست آورده و برای محاسبه شاخص فوق در استان های مختلف استفاده می کند^۱. اما نکته قابل توجه این

در ۲۲ شاخص تدوین شده
مدل پایش مجلس شورای
اسلامی، مرز بین محیط داخلی
کسب و کار و محیط خارجی
کسب و کار حفظ نشده است.
مؤلفه های «برگشت چک های
مشتریان و همکاران»،
«ضعف نظام توزیع و مشکلات
رساندن محصول به دست
مصرف کننده» و «بی تعهدی
شرکت ها و مؤسسات دولتی
به پرداخت به موقع بدهی
خود به پیمانکاران» مواردی
هستند که در محیط داخلی و
سایر مؤلفه ها در محیط خارجی
کسب و کار قرار می گیرند.

۱- برای اطلاعات بیشتر به گزارش های فصلی با عنوان «پایش محیط کسب و کار ایران» مربوط به واحد پایش محیط کسب و کار مجلس شورای اسلامی مراجعه کنید.

«مشکل ضعف زیرساخت برق»؛ که همواره در زمره کمتر نامساعد قرار گرفته؛ نیز اقدامی مشاهده نمی‌شود.

ب) استفاده از نظریه کارآفرینی شین برای تحلیل محیط کسب‌وکار

مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در تحلیل ارزیابی تشکل‌های اقتصادی از وضعیت محیط کسب‌وکار در ایران، از گزارش بهار ۹۳ به بعد، از نظریه عمومی کار آفرینی شین استفاده کرده است. بر اساس این نظریه می‌توان عوامل محیطی را به دو زیرمجموعه محیط اقتصادی و محیط نهادی تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان و ویژگی‌های صنایع، و عوامل محیط نهادی شامل نهادها و نظام سیاسی، فرهنگ و ارزش‌ها، و نظام آموزشی- علمی و فناوری هستند. جدول (۵) نحوه جای‌گیری مؤلفه‌های پیش‌تشکل‌های اقتصادی را در این طبقه‌بندی نشان می‌دهد.

جدول شماره ۵: دسته‌بندی مؤلفه‌های پیش‌بنگاه‌ها در مدل شین

مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	محیط مالی	محیط اقتصادی
بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	محیط اقتصاد کلان بی‌ثبات	
تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان	ویژگی‌های صنایع	
وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات	نهادها و نظام سیاسی	محیط نهادی
تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی زیاد بودن تعطیلات رسمی تولید کالاهای غیراستاندارد و تقلبی تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه و عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی	فرهنگ‌ها و ارزش‌ها	
زیرساخت‌های حمل‌ونقل	نظام آموزشی- علمی و فناوری	
برگشت چک‌های مشتریان و همکاران بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادها تعارف پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی		شاخص‌های ذکر شده

است که پس از گزارش بهار ۱۳۹۰ که استفاده از این وزن‌ها در محاسبه شاخص‌ها آغاز گردید تا گزارش پاییز ۱۳۹۴ که اخیراً منتشر شده، هنوز هیچ بازنگری در وزن‌ها انجام نشده است و درحالی‌که شاخص تولید ناخالص داخلی سال ۱۳۹۱ در دسترس است، همچنان از آمار تولید ناخالص داخلی سال ۱۳۹۰ استفاده می‌شود. به علاوه در چندین گزارش از بعد از گزارش پاییز ۱۳۹۰، عیناً جمله «از آنجاکه با گذشت زمان مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار دستخوش تغییر می‌شوند گروه تهیه این گزارش درصدد اجرای پیمایش مجدد برای بازتعریف مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار ایران در سال ۱۳۹۱ هستند» آورده شده است، اما با گذشت بیش از ۴ سال از این موضوع و با وجود تغییر شرایط سیاست‌گذاری اقتصادی نسبت به زمان شروع این مطالعه هیچ اصلاحی انجام نشده است. مضاف بر این که در مورد حذف یا جایگزینی برخی مؤلفه‌ها از جمله «زیاد بودن تعطیلات رسمی»؛ که در شرایط فعلی موضوعیتی ندارد و تا حدی گمراه‌کننده است یا مؤلفه‌هایی مانند

با توجه به جدول (۶) ضرورت بازنگری در نحوه دسته‌بندی عوامل کاملاً احساس می‌شود. به طور مثال در بخش «نظام آموزشی علمی و فناوری» شاخص «ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل» و «زیرساخت‌های تأمین برق» قرار دارند. در حالی که به نظر می‌رسد این عوامل مربوط به عامل محیط اقتصادی باشد نه نهادی.

به‌علاوه فارغ از این که نظریه شین در مورد فرصت‌های کارآفرینی مطرح شده و رویکرد آن بر کارآفرینی است، نحوه اثرگذاری این عوامل در محیط‌های مزبور نیز در گزارش‌ها مشخص نشده است و لازم است با شفافیت بیشتری تبیین گردند.

همچنین با توجه به فقدان سری بلندمدت از شاخص محیط اقتصادی و نهادی کسب‌وکار در ایران، نمی‌توان تأیید تجربی برای نظریه کارآفرینی شین ارائه کرد و در واقع در حد یک فرضیه که مشاهده کمی برای صحت آن وجود دارد، باقی می‌ماند و تنها بر بهبود محیط کسب‌وکار (به‌ویژه محیط اقتصادی کسب‌وکار) به عنوان یک متغیر احتمالی تأثیرگذار بر بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی و ایجاد کسب‌وکار جدید تأکید می‌شود.

سخن آخر

با توجه به اهمیت محیط کسب‌وکار، ویژگی‌های ساختاری هر اقتصاد و ضرورت اصلاحات منطقه‌ای، مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی با تعریف شاخص و مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار و پایش آن به‌صورت استانی، گامی بلند در جهت شناسایی موانع و مشکلات محیط کسب‌وکار کشور و استان‌ها برداشته است. اما وجود ضعف‌هایی در تدوین شاخص‌ها، نحوه جمع‌آوری اطلاعات، و محاسبه و تحلیل شاخص‌ها و همچنین تغییر شرایط اقتصادی کشور موجب شده که گزارش‌های پایش محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌ها به طور کامل پاسخگوی نیاز امروز کشور در این زمینه نیست. به‌علاوه، در ماده (۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار؛ مصوب بهمن ۱۳۹۰؛ اتاق‌ها موظف شده‌اند که برای اطلاع سیاست‌گذاران از وضعیت محیط کسب‌وکار در کشور، شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران را تدوین و به طور سالانه و فصلی حسب مورد، به تفکیک استان‌ها، بخش‌ها و فعالیت‌های اقتصادی، سنجش و اعلام نمایند. مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی نیز در گزارش تابستان ۹۴ (آخرین گزارش تا بدین لحظه) صراحتاً این موضوع را متذکر شده است و اعلام داشته که «با توجه به مسئولیت اتاق ایران در اجرای ماده ۴ قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار مبنی بر تعریف، محاسبه و اعلام فصلی شاخص محیط کسب‌وکار، انتظار می‌رود از فصل‌های آینده گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب‌وکار در شکل بدیع‌تر توسط اتاق‌ها تهیه و منتشر شود». برآیند موارد مطرح‌شده، از اهمیت موضوع تا خلاً موجود در رابطه با پایش آن و همچنین وظیفه قانونی اتاق‌ها در این رابطه، سبب شده تا تدوین شاخص‌های ملی محیط کسب‌وکار در دستور کار اتاق‌ها قرار گیرد.

منابع

گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب‌وکار ایران، مجلس شورای اسلامی، معاونت پژوهش‌های اقتصادی، دفتر مطالعات اقتصادی.

وزارت امور اقتصادی و دارایی، معاونت اقتصادی، دفتر پایش و بهبود محیط کسب‌وکار، نگاهی به شاخص‌های جهانی کسب‌وکار، دی ماه ۱۳۹۲

استان کرمان در بهار ۱۳۹۳
رتبه ۲۴، در تابستان رتبه
۶ و در پاییز همان سال رتبه
۱۴ را در بین ۳۱ استان
کشور به خود اختصاص داده
است. این کاهش و افزایش
ناگهانی، آن هم در طول یک
سال؛ در حالی که در اقتصاد
کشور و بویژه استان کرمان،
اتفاق بارزی در جهت تغییر
محیط کسب‌وکار روی نداده
است، منطقی به نظر نمی‌رسد.

پیش در آمدی بر مدل پیشنهادی پایش ملی محیط کسب و کار

مقدمه

مؤثر بر عملکرد بنگاه اما خارج از حیطه اختیارات آن‌ها» است. اما با بررسی دقیق‌تر متوجه می‌شویم این تعریف بسیار گسترده است که برای مطالعه مؤثر باید رویکردها و یا حوزه‌های موردنظر به‌طور واضح تعیین شوند. محیط مقرراتی یکی از همین حوزه‌ها است که با توجه به نظریات مبدع این حوزه؛ هرناندو دسوتو، اقتصاددان پرویی؛ بهبود محیط مقرراتی کسب و کارها پیش شرط هر نوع اقدام برای توسعه است. شاخص سهولت کسب و کار بانک جهانی با اتخاذ همین رویکرد، محیط کسب و کار کشورها را مورد بررسی قرار می‌دهد. بنابراین دامنه تعیین شده برای مدل پیشنهادی این‌گونه تعیین شده است: «همه قوانین و مقررات تأثیرگذار بر کسب و کارها و موسساتی که آن‌ها را اجرا می‌کنند».

روند اجرایی تدوین مدل

تدوین مدل با اجرای پنج فاز در حال انجام است فاز اول مطالعات کتابخانه‌ای؛ در این فاز قوانین، مقررات و فرآیندهای مرتبط با کسب و کارها، شاخص‌های بین‌المللی، منطقه‌ای و ملی و مقالات و گزارش‌های کارشناسی مورد بررسی قرار گرفته‌اند، فاز

قدم اول برای هر نوع بهبود در محیط کسب و کار تبیین مفهوم و پایش وضعیت آن است؛ موضوعی که در قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار مصوب ۱۳۹۰ نیز به آن اشاره شده است. در این قانون به اتاق‌ها تکلیف شده است که مدل ملی پایش محیط کسب و کار را تدوین و به صورت دوره‌ای وضعیت محیط کسب و کار را رصد کنند. ضمن اینکه مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی نیز به عنوان تنها مرجع پایش محیط کسب و کار در داخل کشور، در گزارش‌های دوره‌ای پایش محیط کسب و کار، صراحتاً این موضوع را متذکر شده است. لذا در این راستا اتاق بازرگانی کرمان از طرف اتاق ایران مکلف به تدوین این مدل شده است.

مدل پیشنهادی با هدف سنجش وضعیت محیط کسب و کار در استان‌ها و در نهایت در کشور در حال تدوین است و در کنار هدف اولیه خود امکان به اشتراک گذاشتن اقدامات عملی صورت گرفته در این زمینه بین مسئولان استانی و همچنین ایجاد رقابت بین استان‌ها برای بهبود محیط کسب و کار را نیز در پی خواهد داشت.

قبل از هر چیز ابتدا به تعریف محیط کسب و کار می‌پردازیم. فراگیرترین تعریفی که از محیط کسب و کار عنوان شده «عوامل

شود که تفاوت‌های استانی را برجسته کند. چارچوب کلی مدل به صورت زیر تدوین شده است:

• مدل با رویکرد بومی‌سازی شاخص سهولت کسب‌وکار بانک جهانی تدوین شده است.

• محیط کسب‌وکار باید دارای چهار ویژگی سرعت، سهولت، اطلاع‌رسانی و شفافیت و هزینه معقول باشد. لذا مدل با هدف سنجش این ویژگی‌ها تدوین شده است.

• مدل پیشنهادی علاوه بر دارا بودن پشتوانه علمی و کارشناسی به دلیل الهام از مدل استاندارد بانک جهانی نقاط قوت دیگری نیز داراست که از جمله آن‌ها می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- امکان ردیابی مشکلات
- امکان اندازه‌گیری میزان اجرایی شدن قوانین
- وجود مکانیزم اعتبارسنجی داده‌ها
- قابلیت خود تکاملی مدل از طریق شیوه طراحی فرم‌ها
- امکان به اشتراک‌گذاری تجربیات و اقدامات مفید در راستای محیط کسب‌وکار

- سهولت نسبی جمع‌آوری اطلاعات قابل اتکا
- امکان بهبود شاخص توسط سازمان‌های ذی‌ربط
- امکان ردیابی میزان بهبود در شاخص پس از هر نوع بهبود در محیط کسب‌وکار در حیطه اختیارات سازمان

در آینده نزدیک می‌توان با طراحی درگاه الکترونیکی و شبیه‌ساز برآورد رتبه، ضمن رتبه‌بندی سیستماتیک استان و یا سازمان در پایش‌های سالانه یا فصلی، برای بهبود مستمر شاخص‌ها بازخورد دریافت کرد و از طریق همین درگاه برنامه‌های بهبود، اقدامات انجام‌شده در راستای بهبود محیط کسب‌وکار در استان‌های مختلف را به اشتراک گذاشت.

دوم) مطالعات میدانی؛ که اهم اقدامات این مرحله شامل: مصاحبه با نمایندگان سازمان‌ها، مصاحبه با فعالان اقتصادی، مصاحبه با خبرگان، بررسی صورت‌جلسات مراجع رفع موانع تولید در کرمان و برخی استان‌ها است. در این مرحله از حدود ۵۰ نفر و در مجموع حدود ۱۵۰ ساعت مصاحبه به عمل آمده است، فاز سوم) مطالعات و بررسی‌های انجام‌شده تحلیل و جمع‌بندی شده و نسخه اولیه مدل تدوین شده است، فاز چهارم) که هم‌اکنون در حال اجرا می‌باشد، بررسی کارشناسی و دریافت بازخورد گروه‌های مختلف در مورد نسخه اولیه برای انجام اصلاحات احتمالی مدنظر است، فاز پنجم) شامل پیاده‌سازی مدل و رفع ایرادات احتمالی در صورت نیاز است که در آینده شروع خواهد شد.

در کل این پروژه تاکنون ۸ ماه به طول انجامیده است که در مجموع ۶۰۰۰ نفر-ساعت به خود اختصاص داده است.

رویکردها و ملاحظات اصلی

برای تدوین مدل رویکردهایی در نظر گرفته شده است که به شرح زیر می‌باشند:

- باوجود قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌های ملی و یکسان در همه استان‌ها بر جنبه‌هایی تمرکز شده است که تفاوت‌های استانی را برجسته کند.
- سنجش با محوریت کسب‌وکارهای زیر ۵۰ نفر کارکن است.
- محیط مقرراتی کسب‌وکارها مورد بررسی قرار گرفته است.
- قوانین، مقررات، آیین‌نامه و فرآیندها هم در بعد تدوین (ساختار) و هم شیوه پیاده‌سازی (اجرا) بررسی شده‌اند.
- بر مواردی تأکید شده است که کسب‌وکارها بیشتر با آن‌ها سروکار دارند.
- تا حد امکان متغیرها کمی در نظر گرفته شده‌اند و نه کیفی.
- به سهولت اندازه‌گیری متغیرها توجه شده و سعی شده به حدی ساده باشند که همه استان‌ها به اندازه‌گیری دقیق آن مبادرت ورزند.
- سعی شده هم بر تنگناها - که باید برطرف شوند- و هم بر پتانسیل‌ها- که باید پوشش داده شوند- توجه شود.

چارچوب کلی مدل پیشنهادی

رویکرد مدل پیشنهادی بررسی محیط قانونی و مقرراتی کسب‌وکار است و سعی در بومی‌سازی مدل بانک جهانی دارد اما در کنار آن قابلیت مدل‌سازی ارتباط بین کسب‌وکارها با سازمان‌های اجرایی را نیز داراست. در این مدل سعی شده باوجود قوانین، مقررات و آیین‌نامه‌های ملی و یکسان در همه استان‌ها بر جنبه‌هایی تمرکز

اسراء کلانتری نژاد

کارشناس مرکز مطالعات و پژوهش های اقتصادی اتاق کرمان

فرآیند سرمایه گذاری در کشورهای مالزی و عمان

موضوع سرمایه گذاری در اقتصاد از اهمیت ویژه ای برخوردار است. شرایط جدیدی که در فضای بین‌المللی برای کشور رخ داده است توجه به بحث سرمایه گذاری به ویژه جذب سرمایه گذاری خارجی را دو چندان می کند. اما قاعدتاً جذب سرمایه ها و هدایت آن‌ها در مسیر سرمایه گذاری کار آسانی نیست و نیاز به مقدمات و بسترهای مناسب دارد. از این حیث بررسی تجارب برخی کشورهای موفق در این مورد ضروری به نظر می رسد. بدین منظور در این گزارش دو کشور مالزی و عمان که ظاهراً در تسهیل فرآیند جذب سرمایه گذار و فضای کسب و کار موفق بوده‌اند، مورد بررسی قرار می گیرند. در ادامه نیز ضمن مقایسه وضعیت دو کشور فوق با ایران، سعی می شود با کمک برداشت های صورت گرفته و تجارب کرمان، پیشنهادهایی در خصوص بهبود فرآیند جذب سرمایه گذار و تسهیل فرآیند سرمایه گذاری در استان کرمان مطرح شود.

معرفی مختصر کشور مالزی

کشور مالزی در جنوب شرقی آسیا واقع شده که جمعیتی در حدود ۲۹,۹ میلیون نفر را داراست. در سال‌های اخیر مالزی توانسته است با فراهم کردن زیرساخت‌های مناسب توسعه یافتگی، تربیت نیروی انسانی کارآمد، ایجاد سیستم حقوقی کارآمد، ثبات سیاسی حاکم بر کشور و ایجاد انگیزه برای سرمایه‌گذاری، سرمایه‌گذاران خارجی بسیاری را به سوی خود جذب کند. تا آنجا که بر اساس گزارش ۲۰۱۵ سایت رسمی شاخص فرصت جهانی^۱ این کشور در حال توسعه جز ۱۰ کشور برتر از لحاظ جذب سرمایه‌گذاری از میان ۱۳۵ کشور شناخته شده است. همچنین بر اساس گزارش ۲۰۱۴ بانک جهانی میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این کشور در حدود ۱۰ میلیارد دلار گزارش شده است. سطح درآمد این کشور متوسط رو به بالا، تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار حدود ۳۳۸ میلیارد دلار و درآمد سرانه حدود ۱۱۳۰۰ دلار (به قیمت جاری) آمریکا و همچنین رشد اقتصادی ۶ درصدی گزارش شده است.^۲

فرآیند سرمایه‌گذاری در مالزی

برای پاسخ به این سوال که مالزی برای تسهیل امور سرمایه‌گذاری و حمایت از سرمایه‌گذاران خود چه اقدامی انجام می‌دهد؟ به‌طور کلی می‌توان به سازمان توسعه سرمایه‌گذاری آن (MIDA) اشاره کرد. لازم به ذکر است نام قبلی آن، سازمان توسعه صنعتی مالزی بود که شکل جامع‌تر و کامل‌تری به خود گرفته است. سازمان توسعه سرمایه‌گذاری مالزی یک مجموعه‌ی دولتی است که هدف اصلی آن کمک به شرکت‌های تولیدی و خدماتی است که قصد سرمایه‌گذاری در آن کشور را دارند. این سازمان ضمن حمایت از شرکت‌های سرمایه‌گذار، فرآیند اجرای پروژه‌های آنان را تسهیل می‌نماید و در تمامی مراحل شروع یک کسب‌وکار تا اجرایی شدن آن همراه سرمایه‌گذار خواهد بود.^۳

یکی از اقدامات این سازمان این است که در سایت رسمی خود تمامی مراحل، قوانین و اطلاعات لازم را برای شروع یک کسب‌وکار را به تفکیک بخش‌های تولیدی و خدماتی در اختیار سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی قرار می‌دهد. اطلاعات مورد نیاز سرمایه‌گذاران در پنج بخش تقسیم‌شده است که عبارتند از:

در بخش اول اطلاعات کلی از قبیل: فرآیند شروع یک کسب‌وکار،

- 1- Global Opportunity Index
- 2- <http://databank.worldbank.org/data/reports>
- 3- Malaysia Investment Development Authority
- 4- www.mida.gov.my

مجوزهای لازم برای ثبت شرکت، دستورالعمل برای سهامداران، فرآیند شروع کسب‌وکار برای مهاجرین، قوانین و مقررات محیط کاری، مسائل مالی کارکنان، سیاست‌های محیط‌زیستی، قانون مالکیت معنوی و پشتیبانی از زیرساخت‌ها که در اختیار سرمایه‌گذاران قرار می‌گیرد.

در بخش دوم اطلاعات مربوط به کسب‌وکارهای بخش‌های تولیدی و در بخش سوم اطلاعات مربوط به کسب‌وکارهای بخش‌های خدماتی در اختیارشان قرار می‌گیرد.

در بخش چهارم اطلاعات مربوط به مسائل مالی، قوانین مالیاتی، خدمات رفاهی، هزینه‌های زندگی کارکنان در فضای کسب‌وکارها مطرح می‌شود و نهایتاً در بخش پنجم به موضوع مشوق‌های کسب‌وکار پرداخته می‌شود.

لازم به ذکر است علاوه بر تمامی اطلاعات و مستندات مورد نیاز کسب‌وکارها که در سایت سازمان توسعه سرمایه‌گذاری قرار دارد، این سازمان در سطح ملی و بین‌المللی نیز دفاتری را به‌منظور جذب سرمایه‌گذار ایجاد کرده و نیروهای کارآمدی را استخدام نموده تا به‌صورت حضوری با سرمایه‌گذاران ارتباط برقرار کنند و پاسخ‌گوی مسائل و مشکلات آنان باشند. این موسسه در کشور مالزی ۱۲ دفتر و در سطح بین‌الملل ۲۳ دفتر^۵ دارد.

نکته حائز اهمیت در مورد مالزی این است که سازمان دولتی توسعه سرمایه‌گذاری آن (مایدنا) سعی کرده است تا مجموعه‌ای از نمایندگان ارشد سازمان‌های کلیدی دولت را دور هم جمع کند تا بتوانند بهترین مشاوره را به سرمایه‌گذاران ارائه نمایند تا سرمایه‌گذاران با تسلط بر سیاست‌ها و قوانین دولتی بهترین مسیر سرمایه‌گذاری خود را شناسایی کنند.

اصول ۸ گانه‌ی عملکرد سازمان توسعه سرمایه‌گذاری مالزی به شرح زیر می‌باشد:

۱- حمایت از سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی در بخش‌های تولیدی و خدماتی و تشویق آن‌ها.

5- MIDA Overseas Offices Asia and Asia Pacific: Sydney, Australia. Guangzhou, China. Shanghai, China. Mumbai, India. Osaka, Japan. Tokyo, Japan. Seoul, South Korea. Bangkok, Thailand. Taipei, Taiwan. Singapore

America: Boston, Chicago, Houston, Los Angeles, New York, San Jose.

Europe: Paris, France. Frankfurt, Germany. Munich, Germany. Milan, Italy. Stockholm, Sweden. London, UK

Africa: Johannesburg, South Africa

Middle East: Dubai, UAE

معرفی مسیرها و فرآیندهای قانونی دولت برای سرمایه‌گذاری.

سیستم OSC در مالزی

از طرف دیگر، دولت مالزی به‌منظور ارائه خدمات متمرکز و کارا به سرمایه‌گذاران و همچنین تسهیل و روان‌سازی برخی از فرآیندهای دولتی، سیستم نوآورانه (One Stop Center) را راه‌اندازی کرده است. این سیستم با همکاری مستمر با سازمان‌های دولتی مالزی و ارائه اطلاعات صحیح به مشتریان در مدت‌زمان کوتاه‌تر و با هزینه کمتر، فرآیند کسب‌وکار آنان را تسریع می‌بخشد. در واقع این سیستم به‌صورت پنجره واحد عمل می‌کند، که سرمایه‌گذار با مراجعه به یک مرکز می‌تواند از خدمات تعدادی از سازمان‌های و بخش‌های وابسته مربوط به درخواست خود بیشترین بهره را ببرد. کشور مالزی از این سیستم برای اخذ مجوزهای خود نیز استفاده می‌کند، تا به سرمایه‌گذارانی که قصد سرمایه‌گذاری و ثبت شرکت دارند بهترین خدمات را در مدت‌زمان مشخص ارائه دهند. می‌توان گفت، پنجره واحد به دولت‌ها کمک می‌کند تا نه تنها خدمات بهتری را به شهروندان خود ارائه کنند، بلکه بنگاه‌های اقتصادی نیز ترغیب می‌شوند تا با انگیزه بیشتر و پرتوان‌تر به فکر رشد و پیشرفت بنگاه خود باشند که این انگیزه باعث بهبود فضای کسب‌وکار و افزایش رشد اقتصادی کشور می‌شود.

۲- تعهد به اجرای برنامه‌ریزی برای توسعه صنعتی مالزی.

۳- بررسی کارشناسی و ارائه پیشنهاد در سیاست‌گذاری‌ها و استراتژی‌های صنعتی در جهت پیشرفت و توسعه کشور به وزارت صنعت و تجارت بین‌الملل.

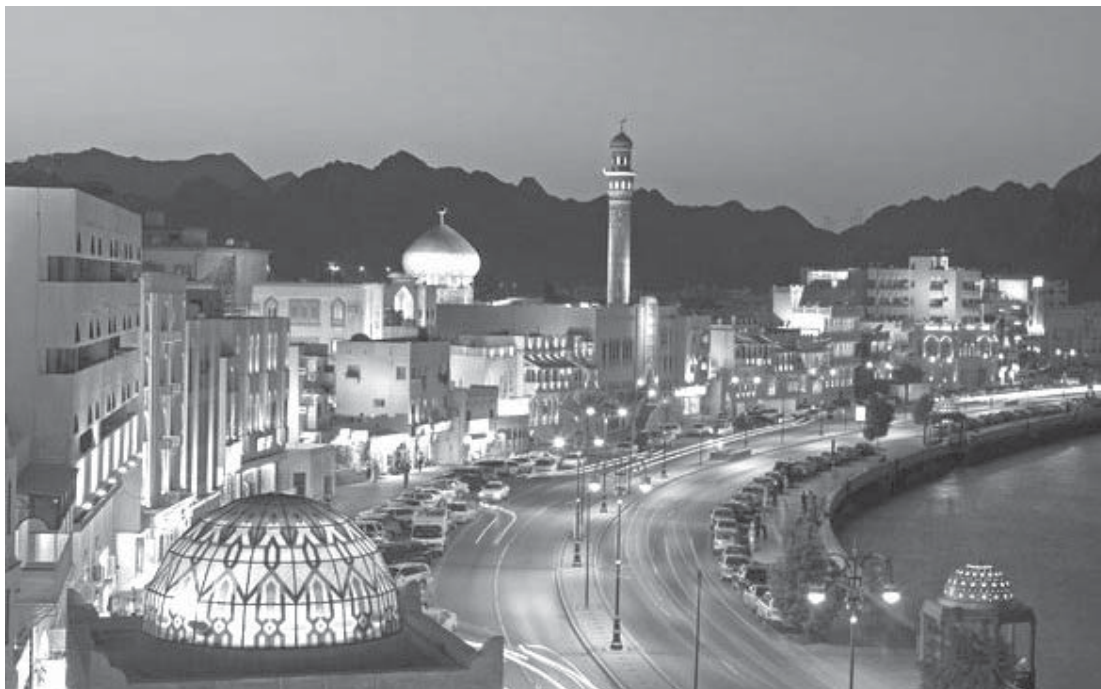
۴- بررسی و ارزیابی مواردی از قبیل: مجوزهای ساخت، امور مهاجرین، مشوق‌های مالیاتی، واحدهای تحقیق و توسعه، همچنین درخواست معافیت‌های گمرکی برای مواد اولیه و قطعات ماشین‌آلات بخش کشاورزی و خدمات.

۵- صدور گواهینامه (Confirmation letter) برای واردات و یا معافیت‌های مالیاتی برای فروش ماشین‌آلات و تجهیزات یدکی، مواد مصرفی، همچنین برداشتن موانع گمرکی برای تولیدکنندگان و کسب‌وکارهای درگیر با هتل‌سازی و شرکت‌های حمل‌ونقلی.

۶- قرار گرفتن مشاوران و دستیارانی از بخش‌های مرتبط دولتی در کنار سرمایه‌گذار به منظور کمک و حمایت از شرکت‌های سرمایه‌گذاری از همان ابتدای مراحل پیاده‌سازی تا اجرا.

۷- تسهیل تبادل اطلاعات و هماهنگی میان شرکت سرمایه‌گذار و مؤسسات درگیر پروژه و صنایع پیشرفته مرتبط.

۸- تلاش برای در کنار یکدیگر قرار دادن مدیران و نمایندگان ارشد سازمان‌هایی از قبیل وزارت کار، اداره مهاجرت، گمرک و محیط‌زیست به منظور حمایت از سرمایه‌گذاری با ارائه مشاوره و

معرفی مختصر کشور عمان

کشور کوچک عمان در منطقه خاورمیانه واقع شده است. این کشور جمعیتی حدود ۴ میلیون نفر دارد و بیشترین درآمد آن از منابع انرژی مانند نفت است. دولت عمان به منظور تقویت بخش خصوصی و پاسخ به نیازهای آنان بسیاری از قوانین نظارتی خود را بازننگری و اقتصاد خود را به روزرسانی کرده است تا فرآیند سرمایه‌گذاری خارجی را نیز تسهیل نماید. از این رو بر اساس گزارش ۲۰۱۵ سایت رسمی شاخص فرصت جهانی در بخش سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی کشور عمان رتبه ۲۵ را در میان ۱۳۵ کشور کسب کرده است. همچنین بر اساس گزارش ۲۰۱۴ بانک جهانی میزان سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی این کشور در حدود ۷۳۸ میلیون دلار گزارش شده است که نسبت به سال‌های اخیر روند نزولی را طی کرده است. سطح درآمد شهروندان عمان بالا، تولید ناخالص داخلی به قیمت بازار حدود ۸۱٫۸ میلیارد دلار و درآمد سرانه ۱۶۸۷۰ دلار (به قیمت جاری) و همچنین رشد اقتصادی ۲٫۹ درصدی گزارش شده است.^۱

فرآیند سرمایه‌گذاری در عمان

در گذشته، فرآیند سرمایه‌گذاری و ثبت شرکت در کشور عمان بسیار سنگین و زمان‌بر بود، تمامی مراحل و مدارک توسط متقاضی می‌بایست تکمیل و به صورت حضوری به دستگاه‌های مربوطه مراجعه می‌شد. دستگاه‌های دولتی نیز هیچ‌گونه یکپارچگی و هماهنگی با یکدیگر نداشت و هر یک تنها قادر به پردازش حجم کمی از درخواست‌های متقاضیان بودند، تا آنجا که این فرآیند برای بسیاری از متقاضیان سخت و خسته‌کننده بود. از این رو دولت عمان در اوایل دهه ۲۰۰۰ میلادی، سیستم (One Stop Shop) که یک ورودی متمرکز برای پاسخ‌گویی و ارائه خدمات به مشتریان (سرمایه‌گذار و یا کسانی که مایل به استفاده از خدمات دولتی هستند) است را راه‌اندازی می‌کند. این سیستم با سرعت بخشیدن به فرآیند کسب و کارها و ثبت شرکت‌ها تلاش می‌کند تا میزان سرمایه‌گذاری را افزایش و موجبات رشد اقتصادی و توسعه‌ای کشور را فراهم کند. عمان برای دستیابی به یک استراتژی توسعه همراه با افزایش مهارت‌ها و توانایی‌های شهروندان، دولت الکترونیک را ایجاد کرده است که با نام سرمایه‌گذاری آسان (Invest easy) شناخته می‌شود. این سیستم که همانند سیستم OSS^۲ است که به فرد کمک می‌کند تا با مراجعه به یک مرکز بتواند از خدمات چندین سازمان دولتی بهره‌بردار. دولت الکترونیک عمان در سال ۲۰۰۶ به عنوان پورتال اصلی بازرگانی و صنایع و معادن زیر نظر وزارت بازرگانی و صنایع این کشور^۳ راه‌اندازی شد و در حال حاضر بیش از ۶۰ نوع خدمات الکترونیکی برای بنگاه‌های اقتصادی عمانی ارائه می‌دهد و در دسترس تمامی فعالین اقتصادی داخلی و خارجی است. هدف از طراحی آن هماهنگ ساختن سازمان‌ها و نهادهای دولتی^۴ مرتبط به فرآیند سرمایه‌گذاری و ثبت شرکت‌ها از طریق یک ورودی آنلاین و قابل دسترس بوده است.

پنجره واحد به دولت‌ها کمک می‌کند تا نه تنها خدمات بهتری را به شهروندان خود ارائه کنند، بلکه بنگاه‌های اقتصادی نیز ترغیب می‌شوند تا با انگیزه بیشتر و پرتوان‌تر به فکر رشد و پیشرفت بنگاه خود باشند که این انگیزه باعث بهبود فضای کسب و کار و افزایش رشد اقتصادی کشور می‌شود.

1- <http://databank.worldbank.org/data/reports>.

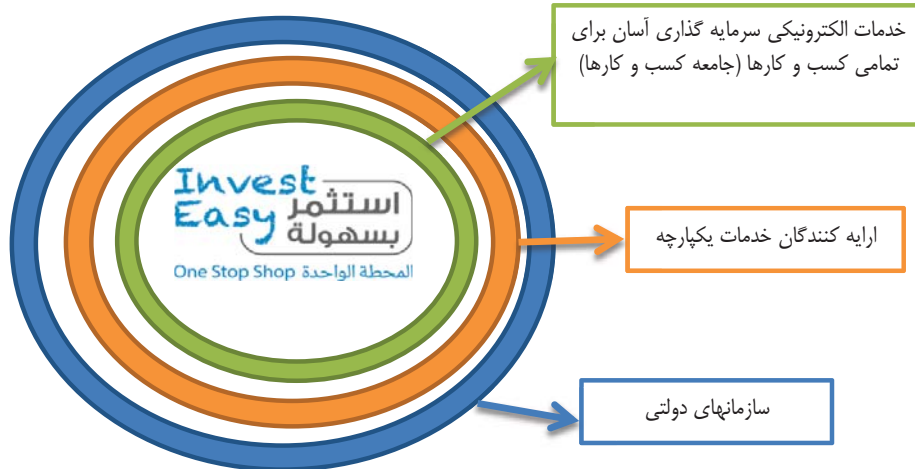
2-One Stop Shop

۳- آدرس سایت سرمایه‌گذاری آسان:

<https://www.business.gov.om/wps/portal> Ministry of Commerce and Industry [OM]

۴- سازمان‌های متصل به این مرکز در حال حاضر عبارتند از: شهرداری مسقط، سازمان‌های نیروی انسانی، محیط‌زیست، فن‌آوری اطلاعات، اداره کل دفاع و پلیس عمان، اتاق بازرگانی و صنایع عمان و وزارت صنایع و بازرگانی، دولت عمان تلاش دارد تا سازمان‌های دولتی بیشتری را به این سیستم اضافه کند.

شکل شماره ۱: نقطه واحد دسترسی به تمامی خدمات الکترونیکی دولتی

سیستم سرمایه‌گذاری آسان در عمان به کارآفرینان و سرمایه‌گذاران کمک می‌کند تا اطلاعات موردنیاز کسب‌وکار خود را در مدت‌زمان کوتاه و با هزینه کمتر کسب نمایند، درخواست خود را به سازمان‌های مربوطه ارسال و مجوزهای لازم را برای شروع کسب‌وکار خود دریافت کنند. در شکل شماره ۱ نحوه عملکرد این سیستم ترسیم شده است. از طرف دیگر این سیستم محیطی شفاف و قابل‌اعتماد را برای کسب‌وکارهای عمانی ایجاد کرده است. همچنین، از دیگر اهداف پیاده‌سازی این سیستم می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- تسهیل و تسریع فرآیند اخذ مجوزها در یک دوره نسبتاً کوتاه
- یک ورودی آنلاین برای تمامی کسب‌وکارها به منظور دسترسی به اطلاعات و خدمات دولتی
- برقراری تعامل آسان، شفاف و انعطاف‌پذیر میان دولت و کسب‌وکارها
- تعدد کانال‌های دسترسی^۱ برای ارائه خدمات دولتی به سرمایه‌گذاران
- محیطی قابل‌اعتماد و امن برای معاملات (کسب‌وکارها)
- ارائه خدمات مؤثر و کارآمد ۲۴ ساعته
- پرداخت الکترونیکی آسان

شکل شماره ۲ فرآیند ثبت شرکت‌ها جدید را در کشور عمان در سال ۲۰۱۵ نمایش می‌دهد. این نمودار مقایسه ثبت شرکت از طریق خدمات الکترونیکی سایت سرمایه‌گذاری آسان و خدمات حضوری سازمان‌های دولتی نمایش داده است. همان‌طور که در نمودار زیر مشخص است، استفاده از خدمات الکترونیکی در میان سرمایه‌گذاران گرچه میزان کمی را به خود اختصاص داده است و در ششمین ماه سال ۲۰۱۵ تنها ۱۶ درصد از کل شرکت‌های ثبت شده در این کشور از طریق سایت و به صورت آنلاین ثبت‌نام کرده‌اند و مابقی آنان به صورت حضوری در سازمان‌های دولتی مراحل ثبت‌نام خود را تکمیل کرده‌اند. اما نمودار نشان می‌دهد که متقاضیان دریافت خدمات الکترونیکی در شش ماه اول سال ۲۰۱۵ رو به افزایش است و در مدت هفتمین شش ماه از ۰٫۵ درصد به ۱۶٫۷ درصد رسیده است.

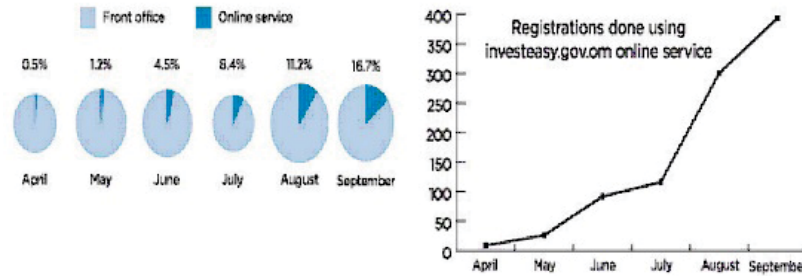
عمان برای دستیابی به یک
استراتژی توسعه هم‌راه
با افزایش مهارت‌ها و
توانایی‌های شهروندان، دولت
الکترونیک را ایجاد کرده
است که با نام سرمایه‌گذاری
آسان (Invest easy) شناخته
می‌شود.

۱ - کانال‌هایی مانند:

web application, mobile application, web services, and service providers.

شکل شماره ۲: فرآیند ثبت شرکت‌های جدید در کشور عمان در نیمه اول سال ۲۰۱۵

New Commercial Registrations 2015

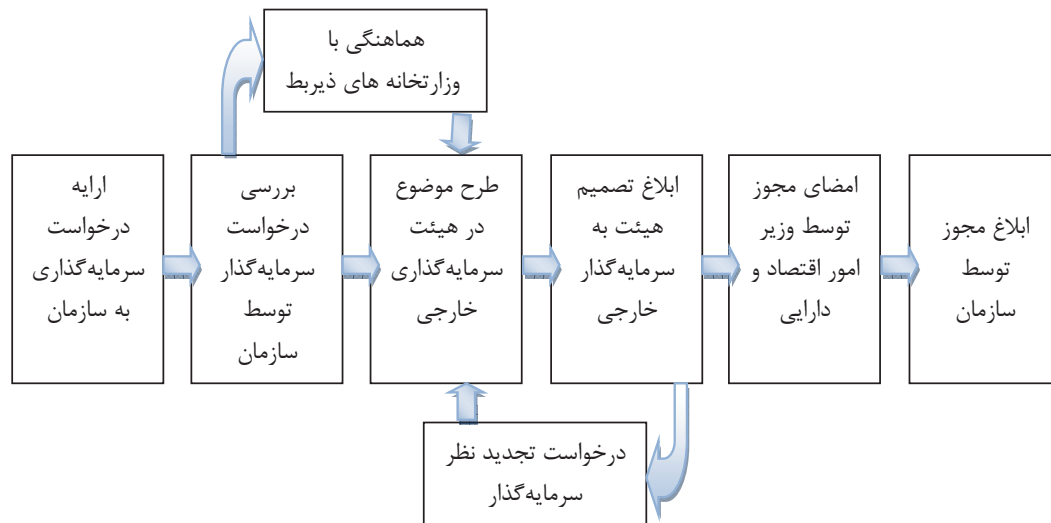

فرآیند سرمایه‌گذاری در ایران

سرمایه‌گذاری داخلی: سازمان سرمایه‌گذاری و کمک‌های اقتصادی و فنی ایران وظیفه حمایت و تسهیل فرآیند سرمایه‌گذاری خارجی در ایران را بر عهده دارد. این سازمان زیر نظر وزارتخانه اقتصاد و دارایی پس از دریافت درخواست سرمایه‌گذار خارجی به دفتر سازمان و بررسی توسط هیئت سرمایه‌گذاری خارجی^۲ مجوز سرمایه‌گذاری صادر می‌شود. فرآیند اخذ مجوز سرمایه‌گذاری خارجی در ایران در شکل شماره ۳ آورده شده است.

سرمایه‌گذاری داخلی: فرآیند سرمایه‌گذاری داخلی در ایران به نوع طرح سرمایه‌گذار بستگی دارد و با توجه به طرح سرمایه‌گذاری به سازمان مربوطه مراجعه و برای دریافت مجوز تأسیس و سپس اخذ مجوز بهره‌برداری اقدام می‌نماید. مراحل، فرآیندها و مدت‌زمان صدور جواز تأسیس و بهره‌برداری در سازمان‌های متعدد^۱ متفاوت است. در ضمن در هر استان ستاد سرمایه‌گذاری وجود دارد که وظیفه آن تسهیل فرآیند سرمایه‌گذاری و حمایت از سرمایه‌گذار است.

شکل شماره ۳: مراحل صدور مجوز سرمایه‌گذاری خارجی

۲- هیئت سرمایه‌گذاری خارجی سازمان، متشکل شده است از رئیس سازمان سرمایه‌گذاری به‌عنوان رئیس هیئت، معاون بانک مرکزی جمهوری اسلامی ایران، معاون معاونت برنامه‌ریزی و نظارت راهبردی ریاست جمهوری، معاون وزیر امور خارجه و معاون وزارتخانه یا دستگاه ذی‌ربط

۱- سازمان جهاد کشاورزی، سازمان صنعت و معدن و تجارت، سازمان میراث فرهنگی و گردشگری

پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و همچنین سایر قوانین و مقررات مربوطه به این مرکز مراجعه نمایند.

مقایسه ایران با دو کشور مالزی و عمان در فرآیند سرمایه‌گذاری

در این بخش به یک مقایسه کلی درباره نحوه جذب و حمایت از سرمایه‌گذار در سه کشور ایران، مالزی و عمان پرداخته می‌شود و در آخر راهکاری برای افزایش میزان سرمایه‌گذاری در استان پیشنهاد می‌گردد.

یکی از عوامل موفقیت مالزی برای جذب سرمایه‌گذاری و تسهیل فرآیند ثبت کسب‌وکارها، راه‌اندازی سازمان توسعه سرمایه‌گذاری توسط دولت مالزی هست که با ایجاد محیطی آنلاین در فضای مجازی و ایجاد دفاتر جذب سرمایه‌گذاری در سراسر دنیا سرمایه‌گذاران را ترغیب به سرمایه‌گذاری می‌کند. همچنین علاوه بر مشاوره، هدایت و راهنمایی سرمایه‌داران، برای آنان دستیار و همکار نیز معرفی می‌کند تا با همفکری و همکاری بهترین مسیر سرمایه‌گذاری را انتخاب و تا پایان مراحل ثبت شرکت نیز سرمایه‌گذار را همراهی می‌کنند. از طرف دیگر دولت مراکز (One Stop Center) را نیز تأسیس کرده است تا ضمن شناسایی نیازهای مشتریان خدمات منحصربه‌فرد و کارآمدی را در مدت زمان کوتاه و با هزینه کمتر به آنان ارائه دهد.

کشور عمان نیز برای سهولت سرمایه‌گذاری و تسهیل فرآیند ثبت شرکت‌ها دولت الکترونیکی بانام سرمایه‌گذاری آسان را ایجاد کرده است، که علاوه بر دسترسی به اطلاعات سرمایه‌گذاری در کشور عمان، این امکان نیز برای تمامی سرمایه‌داران فراهم است تا علاوه بر استفاده از خدمات حضوری بتوانند مراحل سرمایه‌گذاری خود را به‌صورت الکترونیکی و عدم حضور فیزیکی پیگیری و تکمیل نمایند.

همچنین، در کشور ایران حمایت از سرمایه‌گذاران داخلی و خارجی در دستور کار دولت قرار دارد و سازمان‌های و انجمن‌ها و ستادهایی را به‌منظور جذب و حمایت از سرمایه‌گذاری تشکیل شده که هم اکنون فعال هستند. اما با توجه به تمامی تلاش دولت برای جذب سرمایه‌گذاری، متأسفانه توفیق زیادی تاکنون حاصل نشده است. البته رتبه‌ی جهانی فضای کسب‌وکار بانک جهانی هم مهر تائید بر این مدعا خواهد زد (در ادامه شاخص‌های کسب‌وکار بانک جهانی در سال ۲۰۱۶ سه کشور ایران، عمان و مالزی در جدول شماره ۱ آورده شده است). یکی از مهم‌ترین اقدامات دولت ایران در سال‌های گذشته که ناتمام باقی ماند، طرح دولت الکترونیک

مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی ایران: به‌منظور تمرکز بخشیدن به امور سرمایه‌گذاران خارجی و ایجاد کانونی واحد برای پاسخگویی مراجعین در ایران، مرکز خدمات سرمایه‌گذاری خارجی در محل سازمان سرمایه‌گذاری خارجی تشکیل شده است. در این مرکز نمایندگانی از وزارت بازرگانی، وزارت کار و امور اجتماعی، وزارت صنایع و معادن، وزارت جهاد کشاورزی، سازمان امور مالیاتی کشور، بانک مرکزی و گمرک جمهوری اسلامی ایران به‌عنوان رابط و هماهنگ‌کننده امور سرمایه‌گذاران خارجی در دستگاه متبوع خود مستقر و آماده ارائه هرگونه مساعدت به متقاضیان سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشند. متقاضیان می‌توانند در اولین قدم برای آگاهی از نحوه پذیرش سرمایه‌گذاری خارجی در کشور و همچنین سایر قوانین و مقررات مربوطه به این مرکز مراجعه نمایند.

برخی از خدمات این مرکز عبارت است از:

- اطلاع‌رسانی و ارائه مشورت‌های لازم به سرمایه‌گذاران خارجی در ارتباط با کلیه امور مربوط به پذیرش و حمایت از سرمایه‌گذاری خارجی
- انجام هماهنگی‌های لازم در امور مربوط به اخذ مجوزهای موردنیاز سرمایه‌گذاران از جمله اعلامیه تأسیس، مجوز سازمان حفاظت محیط‌زیست، پروانه‌های انشعاب مربوط به آب، برق، گاز، تلفن، پروانه اکتشاف و استخراج معادن از دستگاه‌های ذی‌ربط پیش از صدور مجوز سرمایه‌گذاری
- انجام هماهنگی‌های لازم در امور مربوط به صدور روادید، اجازه اقامت و صدور پروانه کار برای اتباع خارجی در ارتباط با طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی
- انجام هماهنگی‌های لازم در امور مربوط به سرمایه‌گذاری‌های خارجی در مراحل پس از صدور مجوز سرمایه‌گذاری شامل ثبت شرکت مشترک، ثبت سفارش برای ورود ماشین‌آلات و تجهیزات، امور مربوط به ورود و خروج سرمایه، مسائل گمرکی و مالیاتی و غیره
- انجام هماهنگی‌ها و پیگیری‌های لازم با واحدهای اجرایی دستگاه‌های متبوع در ارتباط با درخواست‌های سرمایه‌گذاری خارجی
- مراقبت در حسن اجرای تصمیمات متخذه در خصوص طرح‌های سرمایه‌گذاری خارجی در دستگاه متبوع خود مستقر و آماده ارائه هرگونه مساعدت به متقاضیان سرمایه‌گذاری خارجی می‌باشند. متقاضیان می‌توانند در اولین قدم برای آگاهی از نحوه

کسب کند. در استان کرمان نیز به تبع کشور این فضا حاکم است. لازم به ذکر است مشابه مدل‌های ارائه شده در دو کشور مالزی و عمان، طرح‌هایی در استان کرمان شروع شده است اما سرانجام نداشته است. به‌طور مثال بحث دولت الکترونیک بالغ بر ۱۰ سال مطرح شده اما ناتمام ماند. یا به‌طور مثال طرحی که بر اساس آن می‌بایست در هر سازمان یک کارشناس به‌عنوان مسئول پیگیری امور سرمایه‌گذاران معرفی شود تا از صفر تا صد مراحل کار سرمایه‌گذاران را دنبال کند. همچنین پنجره واحد سرمایه‌گذاری نیز به عنوان یک ظرفیت قانونی مطرح شد اما به‌درستی اجرایی و عملیاتی نمی‌شود. لازم به ذکر است که تمامی این موارد به‌نوعی در راستای یکدیگر بوده و چنانچه به صورت کامل به مرحله‌ی اجرا درمی‌آید می‌توانست مفید واقع شود.

پیشنهاد مشخص این است کار جدید دیگری در این خصوص کلید نخورد، چراکه ممکن است به سرنوشت طرح‌های فوق‌الذکر دچار شود. اما در عوض می‌توان با پیگیری موارد فوق که جنبه قانونی بیشتری هم دارند، موضوع تسهیل فرآیند سرمایه‌گذاری را به نقطه‌ی مطلوبی رساند. اتاق هم در این خصوص می‌تواند کمک‌های شایان توجهی بکند چراکه هم به‌نوعی درگیر این طرح‌ها بوده و هم از نتایج آن منفعت خواهد برد. البته حضور اتاق هم باید بیشتر جنبه‌ی مشورتی و کارشناسی باشد.

لازم به ذکر است ظرفیت اجرایی دیگری در استان کرمان و کشور وجود دارد که به طرح اصلاح فرآیندهای اداری مشهور است. این طرح چند سال قبل در استان کرمان با همکاری اتاق نیز آغاز شد اما متوقف شد. در این طرح می‌توان فرآیندهای زائد و اضافی اداری که پیش روی سرمایه‌گذاران و فعالین بخش خصوصی قرار دارد را تا سرحد ممکن کاهش داد و بروکراسی‌های پیچیده اداری را به حداقل رساند.

نکته آخر اینکه در دو کشوری که مورد مطالعه قرار گرفت هیچ چیز دور از دسترسی انجام نشده است اما ابتدا استراتژی دولت مشخص شده، برای تحقق آن قانون مناسب و کارشناسی شده وضع گشته و نهایتاً به‌طور کامل اجرا شده است. این چیزی است که باید از این دو کشور الگو گرفت و به کار بست و گر نه تنها با کپی‌برداری نمی‌توان به نتایج مطلوب دست یافت.

مقایسه و بررسی شاخص‌های فضای کسب و کار کشورهای

ایران، مالزی و عمان

این بخش مربوط به مقایسه و بررسی شاخص‌های کسب و کار کشورهای ایران، مالزی و عمان و بخصوص شاخص دریافت

است. این طرح به منظور چابک‌سازی سیستم اداری و اجرایی در وزارتخانه ارتباطات و فن‌آوری اطلاعات تصویب شد اما همچنان بی‌سرانجام است. گرچه استان کرمان هم به‌عنوان پابلوت این طرح انتخاب شده بود اما ظاهراً به‌جایی نرسیده است. نکته قابل تأمل این است که طرح دولت الکترونیک همانند طرح سرمایه‌گذاری آسان در کشور عمان است که از سال ۲۰۰۰ میلادی به مرحله اجرایی رسیده است. طبق آمار اعلام‌شده در سایت دولتی وزارت خانه بازرگانی و صنایع در سال ۲۰۱۵ حدود ۱۶ درصد از شرکت‌های جدید توسط این سیستم ثبت شده‌اند.

بدون شک ایجاد طرح دولت الکترونیک در بلندمدت می‌تواند ضمن بالا بردن سرعت فعالیت‌های اجرایی دستگاه‌های دولتی کمک شایان توجهی به کسب و کارها بکند زیرا بروکراسی‌های سخت و پیچیده دولتی در ایران عمدتاً منجر به کمرنگ شدن حضور سرمایه‌گذاران خارجی و حتی داخلی در کشور می‌شود و در بسیاری موارد سرمایه‌ها به کشورهای هم‌جوار منتقل می‌شوند. البته علاوه بر نکته فوق، مسائل دیگری نیز وجود دارد که منجر به عدم تمایل سرمایه‌گذاران به سرمایه‌گذاری در ایران می‌شود که در اینجا به برخی از این موارد اشاره می‌شود:

- توجه به نقش و جایگاه سرمایه‌گذاری در رشد اقتصادی
- ضعف فرهنگی سازمان‌ها در برخورد با یک سرمایه‌گذار
- ناهماهنگی و عدم یکپارچگی سازمان‌های دولتی در جذب، حمایت از سرمایه‌گذار و تسهیل فرآیند سرمایه‌گذاری
- عدم حضور شرکت‌های مشاوره‌ای در بخش سرمایه‌گذاری در استان
- موازی کاری‌ها و عدم هماهنگی دستگاه‌های دولتی با یکدیگر در اخذ مجوزها
- عدم وجود بانک اطلاعاتی جامع سرمایه‌گذاری (که شامل معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری، قوانین و مقررات سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی، فرآیندها و مراحل سرمایه‌گذاری و غیره)
- عدم وجود زیرساخت‌های مناسب برای جذب سرمایه‌گذار به‌ویژه سرمایه‌گذار خارجی
- عدم ثبات سیاسی و شفافیت سازی قوانین و مقررات دولتی برای سرمایه‌گذاری

جمع‌بندی و ارائه پیشنهاد

تمامی عوامل فوق و بسیاری عوامل دیگر باعث می‌شود تا کشور ایران با توجه به وجود منابع زیرزمینی بسیار غنی و سرمایه انسانی نیرومند خود نتواند جایگاه مناسبی در میان دیگر اقتصادهای جهان

شود برخی از مراحل باهم و برخی دیگر پیش‌نیاز مرحله قبلی است. تمامی مراحل و مدت‌زمان انجام مراحل در جدول شماره ۲ آورده شده است. دولت مالزی برای تسریع فرایند اخذ مجوزها از سیستم OSC استفاده می‌کند و مدارکی از قبیل: طرح و برنامه کسب‌وکار، طرح و برنامه ساختمان، طرح مهندسی، طرح تأمین آب، فاضلاب، امنیتی و برنامه‌های زیرساختی سیستم دریافت می‌کند و پس از دریافت مجوزها به متقاضیان ارائه می‌دهد. کشور عمان نیز در شاخص اخذ مجوزهای ساخت در رتبه ۴۶ قرار دارد، برای دریافت مجوزها در این کشور ۱۵۷ روز کاری نیاز است که در ۱۲ مرحله صورت می‌گیرد. ایران نیز در رتبه ۶۹ در شاخص کسب مجوزهای ساخت قرار دارد که برای دریافت مجوزهای ساخت ۱۵ مرحله وجود دارد که در حدود ۹۷ روزه طول می‌انجامد. در جدول فوق این مراحل با زمان موردنیاز برای دریافت مجوزها ذکر شده است.

مجوزهای ساخت، با توجه به گزارش بانک جهانی در سال ۲۰۱۶ است. از آنجایی که یکی از عمده‌ترین مشکلات سرمایه‌گذاری در کشور ایران اخذ مجوزها برای ثبت شرکت است این فرایند با دو کشور دیگر در تعداد مراحل اخذ مجوزهای ساخت و مدت‌زمان آن مقایسه شده است.

در جدول شماره ۱ شاخص‌های فضای کسب‌وکار و در جدول شماره ۲ فرایند اخذ مجوزهای ساخت سه کشور آورده شده است.

شاخص اخذ مجوزهای ساخت در مالزی، عمان

یکی از شاخص‌های ارزیابی سهولت کسب‌وکار در میان کشورها، شاخص اخذ مجوزهای ساخت هست. بر اساس گزارش بانک جهانی کشور مالزی در این شاخص رتبه ۱۵ جهان را در میان ۱۸۹ کشور دارد. در این کشور برای دریافت مجوزهای ساخت و ساز ۷۹ روز کاری نیاز است که ۱۵ مرحله برای دریافت مجوزها باید سپری

جدول شماره ۱: مقایسه رتبه ایران و امارات متحده در شاخص‌های فضای کسب‌وکار بانک جهانی در سال ۲۰۱۶

شاخص‌ها	ایران	مالزی	عمان
سهولت کسب‌وکارها	۱۱۸	۱۸	۷۰
شروع کسب‌وکار	۸۷	۱۴	۱۴۹
اخذ مجوزهای ساخت	۶۹	۱۵	۴۶
اخذ انشعاب برق	۸۸	۱۳	۶۰
ثبت مالکیت	۹۱	۳۸	۳۳
اخذ اعتبار	۹۷	۲۸	۱۲۶
حمایت از سرمایه‌گذاران خرد	۱۵۰	۴	۱۳۴
پرداخت مالیات	۱۲۳	۳۱	۱۰
تجارت فرامرزی	۱۶۷	۴۹	۶۹
اجرای قراردادها	۶۲	۴۴	۷۰
انحلال یک کسب‌وکار	۱۴۰	۴۵	۱۰۵

مأخذ: گزارش بانک جهانی ۲۰۱۶

۱ - مدت‌زمان دریافت برخی از مجوزها می‌تواند هم‌زمان انجام گیرد. از این رو جمع دریافت تک‌تک مجوزها با جمع کل فرآیندها یکی نمی‌باشد

جدول شماره ۲: فرایندهای اخذ مجوزها

کشور	رتبه (از ۱۸۹)	فرآیند	زمت (روز)
ایران	۶۹	۱۵ مرحله	۹۷
		۱- درخواست برای تصویب منطقه بندی	۱
		۲- دریافت گواهی بازرسی از محل (موقعیت، جا)	۱
		۳- درخواست و دریافت مجوز ساخت و ساز	۱۰
		۴- استخدام یک شرکت مستقل و ناظر	۳۰
		۵- دریافت گواهی بازرسی شهرداری	۱
		۶- دریافت گواهی بازرسی شهرداری ۱	۱
		۷- دریافت گواهی بازرسی شهرداری ۲	۱
		۸- دریافت گواهی بازرسی شهرداری ۳	۱
		۹- دریافت گواهی بازرسی شهرداری ۴	۱
		۱۰- دریافت گواهی بازرسی شهرداری ۵	۱
		۱۱- دریافت گواهی ساخت و ساز - سند رسمی	۱
		۱۲- دریافت گواهی بازرسی نهایی	۱
		۱۳- دریافت گواهی اتصالات فاضلاب	۴۹
		۱۴- دریافت گواهی اتصالات آب	۲۱
۱۵- دریافت گواهی نامه تکمیل ساختمان	۱		
عمان	۴۶	۱۲ مرحله	۱۵۷
		۱- دریافت تأیید اولیه سازمان محیط زیست	۴۲
		۲- دریافت تأیید اولیه اداره آتش نشانی	۱۵
		۳- دریافت تعهدات رسمی	۳۰
		۴- دریافت گواهی محل (موقعیت فیزیکی) کسب و کار	۳۰
		۵- اخذ مجوز حفاری	۲۸
		۶- اخذ مجوز ساخت و ساز	۱۴
		۷- اخذ مجوز نهایی از محیط زیست	۳۵
		۸- اخذ مجوز نهایی اداره آتش نشانی برای مسائل امنیتی ساخت و ساز	۱۲
		۹- دریافت گواهی بازرسی نهایی از شهرداری	۱
		۱۰- دریافت گواهی تکمیل ساخت و ساز و دریافت نامه برای اتصالات دیگر	۷
		۱۱- دریافت گواهی اتصالات آب	۲۸
۱۲- دریافت گواهی اتصالات فاضلاب و اختیار و دسترسی به محل	۷		
مالزی	۱۵	۱۵ مرحله	۷۹
		۱- دریافت مجوز اداره آب	۲
		۲- دریافت مجوز اداره برق	۲
		۳- ارسال درخواست و دریافت مجوز توسعه از طریق OSC	۳۰
		۴- ارسال اطلاعات پیش از ساخت به OSC	۱
		۵- درخواست برای بازرسی نهایی از طریق OSC	۱
		۶- دریافت بازرسی اداره راه	۱
		۷- دریافت گواهی بازرسی نهایی اداره فاضلاب	۱
		۸- دریافت گواهی بازرسی نهایی اداره آب	۱
		۹- دریافت گواهی بازرسی نهایی اداره راه	۱۲
		۱۰- دریافت اتصالات فاضلاب	۱۲
		۱۱- ارائه آزمون آب	۱۱
		۱۲- دریافت اتصالات آب	۳
		۱۳- دریافت بازرسی اداره آتش نشانی	۱
		۱۴- دریافت گواهی بازرسی نهایی اداره آتش نشانی	۱۲
۱۵- ارسال فایل ها و گواهی ها خواسته شده از متقاضی	۱		

عباس پرداختی

استاد گروه فارماسیوتیکس دانشکده داروسازی و معاون تحقیقات و فناوری دانشگاه علوم پزشکی کرمان

هزینه‌ها و درآمدهای اقتصاد کلان سلامت را می‌توان در بخش‌های ارائه خدمات درمانی، آموزش علوم مرتبط، پژوهش‌های سلامت محور، پیاده سازی و نظارت بر طرح‌های پیشگیرانه بهداشتی، ارتقاء شاخص‌هایی نظیر امید به زندگی و تولید محصولات فناورانه تعریف نمود. هر کدام از این بخش‌ها مبالغ هنگفتی از ثروت و درآمد ناخالص ملی هر کشوری را به خود اختصاص داده و مدیریت جامع، آینده نگارانه و مبتنی بر برنامه‌ریزی دقیق سیاست گذاران این حوزه تاثیر بسزایی در پیشرفت همه ممالک دنیا دارد. به عنوان مثال، بزرگی حجم هزینه‌های مربوط به خدمات درمانی را می‌توان در "اولین همایش ملی معرفی فرصت‌های سرمایه‌گذاری در حوزه سلامت (دی ماه ۱۳۹۴)" به گفته‌ی وزیر بهداشت؛ برای دستیابی به استانداردهای بین المللی سلامت در زیرساخت‌ها نیازمند تامین بیش از یکصد هزار تخت بیمارستانی، بیش از ۶۰۰ پروژه تامین تجهیزات تصویربرداری در زمینه‌های مختلف، ۵۰ پروژه بیمارستان تخصصی درمان جامع سرطان، ۲۸۰۰ تخت دیالیز و بیش از ۳۰۰۰ آمبولانس زمینی و ۴۴ آمبولانس هوایی، می‌باشیم. اگر بازسازی تاسیسات موجود به این حجم از نیازها اضافه شود، بازار سرمایه‌گذاری در ایران باز هم گسترده‌تر می‌شود و به بیش از ۲۵ میلیارد دلار خواهد رسید. در این نوشتار و با توجه به حجم بالای گردش مالی نظام

نگاهی گذرا به قابلیت‌های حوزه فناوری اقتصاد سلامت در استان کرمان

محصولات فناورانه قابل استفاده در نظام سلامت و ایفای نقش موثر در اقتصاد مقاومتی این حوزه ناچیز و تقریباً برابر با صفر می‌باشد.

این درحالی است که خبرهای خوشی چون راه اندازی اولین شرکت زیست فناوری با دانش ایرانی در ترکیه، فروش دانش فنی تولید واکسن هیپاتیت و صادرات محصولات زیست فناوری به روسیه، تولید اولین دستگاه سی تی اسکن ایرانی در کیش و ورود موفقیت آمیز محصولات گران قیمتی چون Ziferon و انواع دیگر اینترفرونهای ایرانی به بازار دارویی داخلی مبین این موضوع است که تکیه بر فناوری بومی مبتنی بر دانش منشاگرفته از دانشگاه‌های کشور می‌تواند در اشتغال زایی و کارآفرینی و تسریع خروج از رکود اقتصادی بسیار موثر باشد.

به هر حال با وجود فعالیت نزدیک به پنج دهه دانشگاه‌ها در استان کرمان، تاکنون هیچ پروژه فناورانه تولید دارو یا محصولات مرتبط که به محصول قابل عرضه در بازار منجر شود به بهره برداری نرسیده است. دلیل عمده این بحث، بسنده کردن اعضای هیئت علمی و پژوهشگران به حفظ وضعیت موجود، قانع بودن به عواید تدریس، پژوهش منجر به چاپ مقاله، حقوق ماهیانه و احتمالاً عدم آشنایی با الگوهای موفق تولید و فناوری نظیر شرکت زیست فناوری سیناژن می‌باشد که در سال ۱۳۹۴ با رکورد ۳۴۰ میلیارد تومان سود خالص، موفق ترین شرکت دارویی کشور بود.

فعالیت پارک علم و فناوری، مرکز رشد فناوریهای سلامت، بنیاد ملی نخبگان، صندوقهای حمایت از پژوهشگران و فناوران و فعالیتهای تشویقی - حمایتی بخش دولتی می‌تواند فضای نسبتاً منفعلانه دانشگاه‌های استان را تغییر و آغاز مرحله گذار دانشگاه‌ها از نسل دو به نسل سوم را نوید دهد. لازم به ذکر است که فعالیت مراکز رشد از جمله مرکز رشد علوم دارویی امیر آباد تهران که به ورود محصولاتی نظیر Ziferon, Letrezolet, Epoetin, Imataninb به بازار دارویی ایران و سپس برخی کشورهای تازه استقلال یافته، کشورهای شرق مدیترانه (همچون افغانستان، بحرین، جیبوتی، مصر، ایران، عراق، اردن، کویت) و آفریقای مرکزی منجر گردید، می‌تواند به عنوان الگوی عینی و موفق داخلی مورد توجه قرار گیرد.

استفاده از قابلیت‌های کشاورزی استان

اقلیم متنوع آب و هوایی و درصد بالای مواد موثره در گیاهان مناطق گرم و خشک، فرصت مناسبی را برای استان کرمان جهت تولید و عرضه محصولات گیاهی و تولید داروهای گیاهی فراهم نموده است. علی‌رغم خشکسالی‌های پیاپی پانزده ساله، سالیانه در

سلامت که نمونه‌ای از آن تنها در حوزه درمان ارائه شد، به بررسی قابلیت‌ها و فرصت‌های استان کرمان تنها در بخش فناوری اقتصاد سلامت خواهیم پرداخت و به این سوال پاسخ خواهیم داد که آیا در دهه پیش رو می‌توان به نقش پررنگ تر استان کرمان در حوزه اقتصاد سلامت امید بست؟ بدیهی است گستره وسیع عملیاتی نظام سلامت در مباحث بهداشتی، مدیریت ارائه خدمات درمانی و تشخیصی، آموزش و نقش نظارتی سازمان غذا و دارو از حوصله این بحث و نوشتار خارج است و سعی خواهد شد در این مجال تنها در بخش فناوری به پتانسیل بالقوه موجود در استان اشاره شود. محصولات فناورانه با کاربرد سلامت دارای تمام ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی از جمله دانش بنیان بودن، بهره‌مندی از فناوری بالا و پیشرفته و تاثیرگذاری مهم و استراتژیک (مرتبط با بحران‌ها و چالش‌های سیاسی) می‌باشند؛ در زنجیره ارزش و نظام اقتصادی جوامع کلیدی بوده و ارزش افزوده بسیار بالا با برگشت سرمایه سریع و قابلیت اشتغال زایی بالا را با خود به ارمغان می‌آورند.

لزوم تغییر نگرش و نقش دانشگاه‌های استان

دانشگاه‌ها به چهار نسل تعریف شده تقسیم بندی می‌شوند که در نسل اول آموزش و در نسل دوم پژوهش و گسترش مرزهای دانش، به عنوان رسالت دانشگاه بیان گردیده است. نسل سوم، دانشگاه‌های خالق ثروت (آفریننده اقتصاد دانش بنیان) بوده و زمینه را برای گذار به سوی دانشگاه‌های نسل چهارم فراهم می‌نمایند؛ و بالاخره در نسل چهارم، دانشگاه‌ها مصدر ارتقاء رفاه اجتماعی از طریق آفرینش ثروت، فرهنگ، تعقل و عدالت می‌باشند. براین اساس متاسفانه اغلب دانشگاه‌های ما نسل دومی محسوب شده و درصد کمی به سوی مرحله انتقال به نسل سوم در حال حرکت می‌باشند.

یکی از ارکان مهم فعالیت دانشگاه‌های نسل سوم سراسر دنیا تولید محصولات، روشها و فرآیندهایی است که در حوزه اقتصاد سلامت تاثیرگذار و راهگشا می‌باشند. در کشور ما با انتزاع دانشگاه‌های علوم پزشکی از دانشگاه‌های تابع وزارت علوم، تحقیقات و فناوری در دهه شصت هجری خورشیدی، شکل گیری دانشگاه‌های نسل سوم، به‌خصوص در حوزه اقتصاد سلامت را با پیچیدگی‌های جدیدی روبرو ساخت به نحوی که اولویت اول وزارت بهداشت به سوی ارائه خدمات درمانی سوق داده شد و بیشترین آسیب به بخش پژوهش و بالاخص محور حیاتی فناوری وارد آمد. همان‌طور که در طلایه بحث اشاره شد، فقط در بخش درمان و مراقبت‌های بیمارستانی با گردش مالی ۲۵ میلیارد دلاری به استانداردهای جهانی نزدیک خواهیم شد. در این میان نقش دانشگاه‌های کشور در سرمایه‌گذاری، تولید

حدود ۲۰۰ تن محصولات گیاهان دارویی به شکل خام فروشی از استان خارج می‌شود. علاوه بر این وجود بیش از بیست نوع محصول آرایشی حاوی روغن پسته، مهم‌ترین محصول کشاورزی استان، به شکل کرِم، صابون و روغن‌های با کاربرد موضعی در ایالات متحده، مبین این نکته است که سرمایه‌گذاری در این حوزه می‌تواند بسیار سودآور باشد.

امکان عصاره‌گیری، اسانس‌گیری، جداسازی ترکیبات پرمصرف مثل گلیسرین از ریشه گیاه شیرین بیان (یک کارگاه در کرمان به این منظور مشغول به کار می‌باشد)، استانداردسازی ترکیبات موثره، تولید اشکال دارویی موضعی (کرِم، پماد، ژل، شیاف و لوسیون) و خوراکی (قرص، کپسول و شربت) با حجم سرمایه‌گذاری کمتر از ده میلیارد تومان امکان‌پذیر است. پتانسیل بالای استان در زمینه ماده‌های اولیه و اقبال مردم به استفاده از محصولات گیاهی، ارزان بودن زمین، توان علمی دانشکده‌های داروسازی، کشاورزی و شیمی، پشتوانه سیاسی (استانداردی و نمایندگان مجلس) و سرمایه‌های بخش خصوصی استان از جمله مواردی است که توجیه اقتصادی و برگشت سرمایه و سود خالص مطلوبی را پیش‌بینی می‌نماید. نهایتاً باید به حجم بسیار کم آب مورد نیاز برای تولید و فرآوری گیاهان دارویی در مقایسه با محصولات باغی و صیفی‌جات به عنوان یک امتیاز مثبت و تاثیرگذار بر طرح توجیه اقتصادی این محصولات اشاره نمود. ضمناً کاربرد وسیع اسانس پوست مرکبات در تولید عطر، تجربه صادراتی اسانس گل سرخ، گلیسرین و پودر گیاه ترخون، غنی بودن ترکیبات فنلی موجود در سیر شهداد، کیفیت بالای آویشن و زیره تولیدی استان و ده‌ها مثال دیگر را می‌توان به وجوه مثبت این نوع نگاه به تغییر الگوی کشت استان اضافه نمود.

علی‌رغم خشکسالی‌های پیاپی پانزده ساله، سالیانه در حدود ۲۰۰ تن محصولات گیاهان دارویی به شکل خام فروشی از استان خارج می‌شود. علاوه بر این وجود بیش از بیست نوع محصول آرایشی حاوی روغن پسته، مهم‌ترین محصول کشاورزی استان، به شکل کرِم، صابون و روغن‌های با کاربرد موضعی در ایالات متحده، مبین این نکته است که سرمایه‌گذاری در این حوزه می‌تواند بسیار سودآور باشد.

تولید محصولات خاص حوزه سلامت

بازار دارویی، آرایشی-بهداشتی و تجهیزات پزشکی با گردش مالی بیش از ۴۵۰۰۰ میلیارد تومانی سالیانه کشور عمده‌تأ در انحصار بخش دولتی و یا شرکت‌های دارویی بین‌المللی بوده و سهم بخش خصوصی در تولید و عرضه این محصولات محدود می‌باشد. چگونه در چنین فضایی می‌توان به سرمایه‌گذاری مفید و کارآمد در حوزه سلامت امید داشت؟ به نظر نگارنده، توجه به برخی موارد به شرح ذیل می‌تواند کمک‌کننده و تاثیرگذار باشد:

الف- ایجاد گفت‌وگو میان غالب اقتصادی سلامت: با تلاش‌های انجام‌پذیرفته در استان، اکنون یکی از مباحثی که در کنار سایر زمینه‌های سرمایه‌گذاری نظیر خودروسازی، تولید انرژی، کشاورزی و معدن توجه بخش خصوصی را به خود جلب نموده، حوزه اقتصاد سلامت است. حضور در جلسات متعدد و فرصت‌های ارائه توانمندی‌های بالقوه اقتصادی موجود نظیر شورای گفت‌وگو بخش خصوصی و دولت، هفته و جشنواره کرمان در برج میلاد تهران و کارگروه‌های تخصصی اتاق بازرگانی هرچند آرام‌ولی به طور جدی جایگاه ویژه اقتصاد فناورانه سلامت را در استان ایجاد نموده و البته در این مسیر هنوز تلاش زیادی برای تثبیت این جایگاه مورد نیاز می‌باشد. مجمع آبادانی کرمان با حضور طیف وسیعی از شخصیت‌های موفق حقیقی و حقوقی که هم در زمینه اقتصاد و هم در زمینه سیاست برای کشور افتخارآمیز می‌باشند، می‌تواند برای توسعه و تثبیت این گفت‌وگو مورد توجه خاص قرار گیرد.

ب- نوآوری و خلاقیت در کنار تحقیق و توسعه: راه‌اندازی مرکز نوآوری استان کرمان که حلقه مفقوده موفقیت‌های دانش‌آموزان استان را در جشنواره خوارزمی تا حضور در مراکز رشد و پارک علم و فناوری و تبدیل ایده‌های خلاقانه به محصول را ایجاد نموده، می‌تواند راه را برای

نویدبخش این حوزه در استان کرمان می باشد. از سوی دیگر اقبال مردم و بازار مناسب کشور برای محصولات آرایشی و بهداشتی تولید شده در کشورهای نظیر سوئیس و فرانسه منجر به انجام مذاکرات تولید تحت لیسانس این محصولات در استان گردیده است. گردش مالی محصولات آرایشی و بهداشتی در داخل کشور بدون احتساب مقوله قاچاق بیش از ۱۲۰۰۰ میلیارد تومان می باشد و توان ایجاد کسب و کار و اشتغال زایی بسیار بالایی را به خود اختصاص می دهد.

اگر تولید این محصولات با راه اندازی مجتمع های مکانیزه کشت و صنعت همراه گردد که متعاقب آن ورود ترکیبات با منشأ طبیعی و مطمئن را در این محصولات تضمین نماید، شکل گیری زنجیره پایا و پویا را به دنبال خواهد داشت. هم چنین بهره وری از فناوری های نظیر استفاده از محصولات سلول های بنیادی نباتی و نیز ورود به مبحث غذا داروها (nutraceuticals) و ارتباط برقرار کردن با بازیگران بین المللی این عرصه نظیر IFSCC در این زمینه حیاتی می باشد.

تولید تجهیزات پزشکی بسیار پیشرفته نظیر کیت های الکترونیکی درمان پارکینسون با توجه به راه اندازی مرکز ملی پرورش حیوانات آزمایشگاهی در کرمان، وجود مرکز بین المللی علوم اعصاب شناختی با همکاری مراکز تحقیقاتی ژاپن، استرالیا و برزیل و مرکز بین المللی جامع تحقیقات سرطان که توسط خیرین سلامت تامین اعتبار و پشتیبانی گردیده است، نیز از بخش هایی است که در زیر مجموعه تولید محصولات خاص حوزه سلامت قابل ذکر می باشد و پتانسیل خوبی برای سرمایه گذاری فراهم نموده است.

در پایان لازم به ذکر است که حمایت همه جانبه مدیریت کلان، نمایندگان مجلس، اتاق بازرگانی، ادارات صادرکننده مجوزهای مربوطه، همراهی روسای دانشگاه ها و از همه مهم تر بخش خصوصی و سرمایه داران استان در زمینه های فوق الذکر حیاتی و تعیین کننده می باشد.

تولید محصولات فناورانه از انیمیشن و اپلیکیشن های تلفن همراه تا تجهیزات پزشکی و داروهای خاص را در این حوزه هموار نماید. پیشنهاد استقرار مراکز تحقیق و توسعه صنایع سترگی چون مس و فولاد در این مجموعه هر چند تاکنون با پاسخ روشنی از سوی صنعت روبرو نشده است ولی تولید محصولات نظیر شیرآلات و ظروف مسی با تایید مبادی ذیربط در وزارت بهداشت و پیاده سازی طرح های حذف آلاینده های محیط زیست با همکاری دانشگاه های استان می تواند در زمینه حفظ منافع ملی و استانی موثر باشد.

ج- تولید محصولات خاص: محصولات گیاهی و دارویی سنتی نظیر عصاره، اسانس، قرص، کپسول و شربت هر چند از عدم تولید بهتر است ولی برای فاصله گرفتن از رقبا داخلی سنتی کار، تولید محصولات با فناوری بالا نظیر سامانه های جدید دارورسانی مثل لیپوزوم های پیوسته رهش، سامانه های تراپوستی (ترانس درمال)، میکروسفر، فرآورده های نانو، محصولات اسپری درای شده (spray dried)، فیتوزومها (لیپوزوم های حاوی ترکیبات گیاهی)، محصولات زیست فناوری با حجم تولیدی کم ولی با ارزش اقتصادی بسیار بالا و پیاده سازی خطوط تولیدی با استانداردهای بین المللی مانند European GMP بایستی مدنظر دست اندرکاران این حوزه قرار گیرد. بدیهی است راهکارهای کاهش هزینه های انتقال فناوری، نگاه فرآملی به مقوله تولیدات با فناوری پیشرفته و استفاده از دانش بومی که در استان و کشور متعدد ولی پراکنده و نامنظم می باشد و بالاخره نگاه کلان و مبتنی بر اصول آینده نگاری چون افق یابی و ارزیابی فناوری های سلامت در این زمینه باید در نقشه راه قرار گیرد.

اخذ مجوز حداقل دو شهرک سلامت با نگاه تولیدی، تلاش موثر بخش خصوصی برای راه اندازی پالایشگاه خون و سرمایه گذاری در حوزه های تولید ترکیبات پپتیدی و پروتئینی، واکسن های ویروسی و باکتریایی و سامانه های دارو رسانی پوستی از خبرهای خوش و

نظرات و پیشنهادها

خواهشمند است نقطه نظرات، پیشنهادهای و انتقادهای خود را پیرامون «فصلنامه پژوهش های اقتصادی» مرکز مطالعات و پژوهش های اقتصادی اتاق بازرگانی کرمان ارسال فرمایید. همچنین از کارشناسان صاحب نظران، اساتید و دانشجویان دانشگاه برای همکاری در تهیه و ارسال مطالب این فصلنامه دعوت به عمل می آید.

برای اطلاعات بیشتر به سایت ما به آدرس (<http://www.otagh-bazargani.com>) مراجعه و یا با شماره تلفن (۰۳۴-۳۲۴۴۲۳۲۴) و ایمیل ers@otagh-bazargani.com تماس حاصل فرمایید.